

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця на
правах рукопису

ЛЯЩЕНКО ВОЛОДИМИР ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 343.35

**ДИСЕРТАЦІЯ
ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Спеціальність – 081 Право

Галузь знань – 08 Право

Подається на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. Л. Лященко

Науковий керівник: **Балабанова Дар'я Олександрівна** – доктор юридичних наук, професор.

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Лященко В.Л. Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2024.

У підсумку розгляду загальних засад дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, варто зазначити, що будь-яке подібне дослідження повинно ґрунтуватися на 1) попередніх розробках аналогічних чи дотичних проблем; 2) чіткого визначення предмета дослідження та його понятійного апарату та 3) причин існування досліджуваного явища, його соціально-правового контексту. Враховуючи наведене, згрупуємо висновки з висвітлення загальних засад дослідження проблеми відповідно до цих складових.

Насамперед, відзначимо, що попередні результати дослідження питань диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення об'єктивовані як у фундаментальних монографічних дослідженнях (Н. О. Антонюк, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко та інші вчені), так й авторських навчальних посібниках (О. К. Марін, А. В. Савченко та ін.), а також в окремих публікаціях фундаментального та прикладного характеру (О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк та ін.), дисертаціях, присвячених суміжній проблематиці (Р. А. Бориславський, Л. В. Павлик) та монографічних дослідженнях окремих результатів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Аналіз цих робіт дав можливість констатувати, що найбільшою прогалиною у частині наукового опрацювання проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, як впливає з аналізу спеціальних фахових джерел, є осмислення значення виокремлення у

кримінальному законі конкретного виду правопорушень для застосування інших засобів диференціації кримінальної відповідальності, багат шаровість її проведення та колізії й прогалини, які у зв'язку із цим виникають. Такий стан дослідження розглядуваної проблеми у спеціальній літературі обумовлює необхідність забезпечення комплексного підходу до її (проблеми) розв'язання.

У результаті узагальнення наукових позицій стосовно змісту та обсягу поняття корупційне кримінальне правопорушення та визначення на цій основі авторської дефініції відповідного поняття. Ми пропонуємо залишити у визначенні перелік «безумовно корупційних» кримінальних правопорушень, конститутивними ознаками складів яких є ознаки корупційних посягань: зловживання службовим становищем у широкому сенсі та наявність неправомірно вигоди як мети, предмету чи засобу вчинення правопорушення.

Аналізуючи понятійний апарат дослідження, у цій дисертації запропоновано розуміти диференціацію кримінальної відповідальності як діяльність законодавця, яка провадиться ним з метою забезпечення правових підстав практичної реалізації принципів кримінального права відповідно до дійсної кримінально-правової політики у результаті якої відбувається розподіл, градація кримінальної відповідальності, що виражається у відмінних видах та розмірах заходів кримінально-правового впливу на підставі різного характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками у Загальній та Особливій частині КК України із використанням властивих їм засобів.

Проблема соціально-правової обґрунтованості диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення розглянуто у двох площинах: зовнішній та внутрішній. У роботі підкреслено позитивні та негативні аспекти використання зовнішньої диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення

Щодо «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, то тут ми спостерігаємо

використання всіх її засобів, що характерні для диференціації кримінальної відповідальності в цілому. При цьому, варто зауважити, що підстави та умови «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення наряд чи чимось будуть вирізнятися від загальних підстав та умов диференціації, що характеризують цей процес у кримінальному праві в цілому.

Аналіз засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, що відображені у Загальній частині КК України проводився із урахуванням того, що диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення проводиться законодавцем стосовно саме цього виду злочинності у двох напрямках, векторах, рівнях. Насамперед, йдеться про диференціацію першого рівня, або, якщо використовувати термінологію «напрямів» - зовнішню – виокремлення з-поміж всіх кримінальних правопорушень саме корупційних з метою встановлення щодо них специфічного правового режиму реагування держави на їх вчинення. Другий рівень, або внутрішня диференціація – застосування доступних та традиційних критеріїв, прийомів та засобів такої діяльності щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Констатовано, що «зовнішня» диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, перший рівень їх виокремлення зі всіх інших видів кримінально-протиправних діянь має різні прояви співвідношення із класифікацією кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості у контексті диференціації кримінальної відповідальності.

Для використання у цій дисертації запропоноване таке визначення поняття засоби диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК – це передбачені у Загальній частині КК України нормативні положення, які відображають обставини, які справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки конкретного посягання (збільшують його або зменшують), визначаючи силу впливу відповідної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір правообмежень, які

охоплюються змістом кримінальної відповідальності та відмови від притягнення до кримінальної відповідальності.

Засобами диференціації кримінальної відповідальності, які відображено у положеннях Загальної частини КК, є нормативні положення, які передбачають обставини застосування:

- 1) загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності;
- 2) спеціальних правила призначення покарання;
- 3) різновидів звільнення від покарання та його відбування, заміни покарання більш м'яким;
- 4) особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх;
- 5) зняття та погашення судимості.

Корупційні кримінальні правопорушення мають свою особливість у практично кожному з названих засобів, Більше того, навіть вчинення неповнолітньою особою корупційного кримінального правопорушення є теоретично можливим. Враховуючи результати системного тлумачення кримінального законодавства, єдиним засобом диференціації кримінальної відповідальності, який вирізняє неповнолітнього як суб'єкта корупційного кримінального правопорушення, є специфічні підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційне кримінальне правопорушення, визначені ст. ст. 75-78 КК України як для дорослих, так і для неповнолітніх порушників. Інші засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, передбачені у Загальній частині КК України до неповнолітніх правопорушників не застосовуються у зв'язку із пріоритетом на застосування положень Розділу XV Загальної частини КК України до таких випадків.

У підсумку розгляду відображення особливостей звільнення від кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення у контексті диференціації кримінальної відповідальності, додатково обґрунтовано підхід, відповідно до якого у Загальній частині КК України

повинні залишитися загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності із тими умовами, які характерні для певних груп кримінальних правопорушень (умисних чи необережних, їх видів залежно від ступеня тяжкості, виокремлених у ст. 12 КК України без винятків для певних її видів правопорушень, виокремлених за кримінологічними ознаками). Запропонованого також зберегти так звані спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінки, які визначаються у статтях Особливої частини КК України.

Констатовано, що корупційні кримінальні правопорушення виступають «негативною» умовою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбаченого законом (ст. 69 КК України). Проаналізовано положення ст. 69² КК України, описано диференціювальний «ланцюг» потенційної кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у розглядуваному контексті.

Щодо інших спеціальних правил призначення покарання, специфіки щодо корупційних кримінальних правопорушень законодавець не визначає, а отже вони мають дійсно загальнокримінальне диференціююче значення.

У дисертації вперше на доктринальному рівні проаналізовано зміни у інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Оцінюючи нормативно-правове регулювання звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угоди про визнання винуватості, зроблено висновок, що матеріально-правові підстави застосування заходу кримінально-правового впливу на особу, винну у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ч. 3 ст. 3 КК України повинні визначатися безпосередньо у КК. Перенесення матеріально-правових норм у процесуальне законодавство не виправдане і підлягає виправленню.

Підсумовано, що загальні для всіх кримінальних правопорушень засоби диференціації кримінальної відповідальності не повною мірою можуть бути застосовані до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. Їх

вчинення виступає «негативною» умовою щодо практично всіх заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, які виступають засобами диференціації відповідальності. В одних випадках – їх застосування не допускається (статті 45-48, 69, 74, 75, 79, 91 КК України), в інших – обмежується і ускладнюється (ст. 81, 82, 86, 87 КК України). Останні зміни, яких зазнав КК України, засвідчують тенденцію до істотного ускладнення відповідного механізму кримінально-правового регулювання і дещо послаблюють специфічний правовий режим реагування держави на корупційні кримінальні правопорушення (ст. 69², зміни до ст. 74 КК України).

Визначення поняття корупційного кримінального правопорушення законодавець розмістив у Загальній частині кримінального закону, однак фактичним змістом воно наповнюється виключно із урахуванням ознак складів тих правопорушень, які входять до змісту та обсягу цього поняття. У роботі зосереджено увагу на тих положеннях КК України, які:

- а) передбачені в Особливій частині КК;
- б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують);
- в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності.

Саме у дисертації пропонується розуміти відповідні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які визначаються у Особливій частині КК України.

Аналіз наявних у доктрині кримінального права позицій та чинного кримінального законодавства привів до висновку про те, що засобами диференціації кримінальної відповідальності, які визначені у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, ми пропонуємо вважати:

- 1) суміжні склади кримінальних правопорушень;

- 2) кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень;
- 3) склади кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах;
- 4) складені склади кримінальних правопорушень у нормах про ціле;
- 5) спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці.

Використання ознак спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення як розмежувальної ознаки суміжних складів є похідним від змістовної потреби розмежування відповідних сфер, де можуть вчинятися корупційні кримінальні правопорушення. Розмежувати ці сфери: публічна та приватна, публічні послуги, можна декількома способами: 1) вказати місце виконання функцій (юридична особа приватного права чи державне або комунальне підприємство, наприклад); 2) вказати на функції, які виконує особа, яка вчиняє, зокрема, зловживання повноваженнями (надання послуг арбітражного керуючого, наприклад); 3) або шляхом поєднання вказівок на місце здійснення повноважень та їх характер. Але цілком не припустимим є використання для визначення різних спеціальних суб'єктів різних способів вказівки на сферу їх функціонування.

Проведений у дисертації аналіз використання різноманітних засобів диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для Особливої частини КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень дав можливість скласти більш-менш цілісну картину цього явища. Використання законодавцем таких засобів може бути ефективним інструментом лише за умови урахування системних зв'язків кримінально-правових норм, у які відбувається втручання та збалансованості й адекватності відповідної диференціації. Проведене дослідження стане фундаментом для вироблення пропозицій з удосконалення використання відповідних засобів для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

ANNOTATION

Liashchenko V.L. Differentiation of criminal liability for corruption offenses. Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, 2024.

Summarizing the general principles of studying the problems of differentiation of criminal liability for corruption offenses, it should be noted that any such study should be based on 1) previous studies of similar or related issues; 2) a clear definition of the subject matter of the study and its conceptual framework; and 3) the reasons for the existence of the phenomenon under study and its socio-legal context. Given the above, let us group the conclusions on the general principles of the study of the problem according to these components.

First of all, we note that the preliminary results of the study of the issues of differentiation of criminal liability for corruption offenses are objectified both in fundamental monographic studies (N. Antoniuk, M. Melnyk, D. Mykhailenko and other scholars) and author's textbooks (O. Marin, A. Savchenko, etc.), as well as in separate publications of fundamental and applied nature (O. O. Dudorov, M. I. Khavroniuk, etc.), dissertations on related issues (R. A. Boryslavskyi, L. V. Pavlyk) and monographic studies of certain results of differentiation of criminal liability for corruption criminal offenses.

The analysis of these works has made it possible to state that the biggest gap in the scientific study of the problems of differentiation of criminal liability for corruption offenses, as follows from the analysis of special professional sources, is the understanding of the significance of the allocation of a specific type of offense in criminal law for the application of other means of differentiation of criminal liability, the multilayered nature of its implementation, and the conflicts and gaps which arise in this regard. Such a state of research of the problem under consideration in the specialized literature necessitates a comprehensive approach to its (the problem) solution.

As a result of generalization of scientific positions on the content and scope of the concept of corruption criminal offense and on this basis the author's definition of the relevant concept is defined. We propose to retain in the definition the list of “unconditionally corrupt” criminal offenses, the constitutive features of which include the following elements of corruption: abuse of office in the broad sense and the presence of unlawful benefit as the purpose, object or means of committing an offense.

Analyzing the conceptual framework of the study, this thesis proposes to understand the differentiation of criminal liability as the activity of the legislator which is carried out by him with the aim of providing legal grounds for practical implementation of the principles of criminal law in accordance with the actual criminal law policy, which results in the distribution and gradation of criminal liability, which is expressed in different types and amounts of criminal law measures based on the different nature and degree of public danger to.

The issue of social and legal validity of differentiation of criminal liability for corruption-related criminal offenses is considered in two aspects: external and internal. The article emphasizes the positive and negative aspects of the use of external differentiation of criminal liability for corruption offenses

With regard to the “internal” differentiation of criminal liability for corruption-related criminal offenses, we observe the use of all its means which are characteristic of the differentiation of criminal liability in general. At the same time, it should be noted that the grounds and conditions for the “internal” differentiation of criminal liability for corruption-related criminal offenses are unlikely to differ from the general grounds and conditions of differentiation that characterize this process in criminal law in general.

The analysis of the means of differentiation of criminal liability for corruption offenses reflected in the General Part of the Criminal Code of Ukraine was carried out taking into account the fact that the legislator differentiates criminal liability for corruption criminal offenses in relation to this particular type of crime in two directions, vectors, levels. First of all, we are talking about differentiation of the first

level, or, if we use the terminology of “directions”, external differentiation - the separation of corruption offenses from all criminal offenses in order to establish a specific legal regime of state response to their commission. The second level, or internal differentiation, is the application of available and traditional criteria, methods and means of such activities in relation to corruption criminal offenses.

It is stated that the “external” differentiation of criminal liability for corruption criminal offenses, the first level of their separation from all other types of criminal offenses, has different manifestations of correlation with the classification of criminal offenses by the degree of their severity in the context of differentiation of criminal liability.

For use in this thesis, the following definition of the concept of means of differentiation of criminal liability in the General Part of the CC is proposed: these are the statutory provisions provided for in the General Part of the CC of Ukraine which reflect the circumstances which have an impact on the degree of public danger of a particular offense (increase or decrease it), determining the strength of the impact of the relevant circumstance on the scope of criminal liability - indicates the type and amount of legal restrictions covered by the content of criminal liability.

Means of differentiation of criminal liability, which are reflected in the provisions of the General Part of the CC, are normative provisions that provide for the circumstances of application:

- 1) general types of exemption from criminal liability
- 2) special rules of sentencing
- 3) types of exemption from punishment and its serving, commutation of punishment
- 4) peculiarities of criminal liability and punishment of minors;
- 5) removal and expungement of a criminal record.

Corruption criminal offenses have their own peculiarity in almost every one of these means, moreover, even the commission of a corruption criminal offense by a minor is theoretically possible. Given the results of the systematic interpretation of criminal law, the only means of differentiation of criminal liability that

distinguishes a minor as a subject of a corruption criminal offense is the specific grounds for exemption from serving a sentence of probation for a corruption criminal offense, as defined in Articles 75-78 of the CC of Ukraine for both adult and juvenile offenders. Other means of differentiating criminal liability for corruption criminal offenses provided for in the General Part of the Criminal Code of Ukraine do not apply to juvenile offenders due to the priority of applying the provisions of Section XV of the General Part of the Criminal Code of Ukraine to such cases.

As a result of the consideration of the specifics of exemption from criminal liability for a corruption criminal offense in the context of differentiation of criminal liability, the author additionally substantiates the approach according to which the General Part of the CC of Ukraine should retain the general grounds for exemption from criminal liability with the conditions which are characteristic of certain groups of criminal offenses (intentional or negligent, their types depending on the degree of gravity, set out in Article 12 of the CC of Ukraine without exceptions for certain types of criminal offenses). It is also proposed to retain the so-called special grounds for exemption from criminal liability in case of positive post-criminal behavior, which are defined in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

It is stated that corruption criminal offenses are a “negative” condition for imposing a lighter sentence than that provided for by law (Article 69 of the Criminal Code of Ukraine). The author analyzes the provisions of Article 692 of the Criminal Code of Ukraine and describes the differentiating “chain” of potential criminal liability for corruption criminal offenses in the context under consideration.

As for other special rules of sentencing, the legislator does not define any specifics with regard to corruption criminal offenses, and therefore they have a truly general criminal differentiating value.

This dissertation is the first to analyze, at the doctrinal level, the changes to the institute of release from serving a sentence on probation in relation to corruption criminal offenses.

Assessing the legal regulation of release from serving a sentence on probation on the basis of a plea agreement, the author concludes that the substantive legal

grounds for applying a measure of criminal legal influence on a person guilty of a criminal offense, in accordance with Part 3 of Article 3 of the Criminal Code of Ukraine, should be determined directly in the Criminal Code. The transfer of substantive legal provisions to procedural legislation is not justified and should be corrected.

It is summarized that the means of differentiation of criminal liability common to all criminal offenses cannot be fully applied to persons who have committed corruption criminal offenses. Their commission acts as a “negative” condition for almost all incentive measures of criminal legal influence, which are the means of differentiation of liability. In some cases, their application is not allowed (Articles 45-48, 69, 74, 75, 79, 91 of the CC of Ukraine), in others - limited and complicated (Articles 81, 82, 86, 87 of the CC of Ukraine). Recent amendments to the CC of Ukraine show a tendency to significantly complicate the relevant mechanism of criminal law regulation and somewhat weaken the specific legal regime of state response to corruption criminal offenses (Article 692, amendments to Article 74 of the CC of Ukraine).

The definition of the concept of a corruption criminal offense is placed by the legislator in the General Part of the Criminal Law, but it is filled with actual content only with due regard to the features of the *corpus delicti* of those offenses which are included in the content and scope of this concept. The article focuses on those provisions of the CC of Ukraine which:

- a) are provided for in the Special Part of the CC;
- b) have an impact on the degree of public danger of the offense (increase or decrease)
- c) clearly define the strength of influence of a certain circumstance on the scope of criminal liability - indicates the type and amount, their change, and the legal restrictions covered by the content of criminal liability.

It is in this dissertation that the author proposes to understand the relevant means of differentiation of criminal liability which are defined in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

The analysis of the positions available in the criminal law doctrine and current criminal law has led to the conclusion that the means of differentiation of criminal liability defined in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine on corruption-related criminal offenses should be considered as follows:

- 1) related corpus delicti of criminal offenses;
- 2) qualified and especially qualified corpus delicti of criminal offenses;
- 3) corpus delicti of criminal offenses in special criminal law provisions;
- 4) composite corpus delicti of criminal offenses in the provisions on the whole;
- 5) compositions of special grounds for exemption from criminal liability in case of positive post-criminal behavior.

The use of the characteristics of a special subject of a criminal offense as a distinguishing feature of related corpus delicti is derived from the substantive need to distinguish between the respective areas where corruption criminal offenses may be committed. There are several ways to distinguish between these spheres: public and private, public services: 1) by indicating the place of performance of functions (a legal entity under private law or a state or municipal enterprise, for example); 2) by indicating the functions performed by the person who commits, in particular, abuse of power (provision of services of an insolvency officer, for example); 3) or by combining indications of the place of exercise of powers and their nature. However, it is not acceptable to use different methods of indicating the scope of their functioning to define different special subjects.

The analysis of the use of various means of differentiation of criminal liability which are characteristic of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine on corruption-related criminal offenses carried out in this dissertation made it possible to draw up a more or less holistic picture of this phenomenon. The use of such means by the legislator can be an effective tool only if the systemic links of the criminal law provisions in which the interference takes place are taken into account, and the respective differentiation is balanced and adequate. The study will serve as a basis

for developing proposals for improving the use of appropriate means for differentiation of criminal liability for corruption-related criminal offenses.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лященко В.Л. Зміст та обсяг поняття «Корупційне кримінальне правопорушення» у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. Івано-Франківськ: Навчально науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Збірник наукових статей. 2023. № 62 С.1.62-1.77.

2. Лященко В. Соціально-правова обумовленість диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2023. Вип. 80: ч.2. С.62-69.

3. Лященко В.Л. Засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, визначені в Особливій частині КК України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С.135-142.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Лященко В. Суміжні склади корупційних кримінальних правопорушень як засіб диференціації кримінальної відповідальності. *Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція: матеріали IX (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26-27 жовтня 2023 р.)* / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С.158-162.

5. Лященко В. Проблеми застосування заохочувальних інститутів кримінального права до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 р.)* / упорядник Р. М. Шехавцов. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С.145-150.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	27
1.1. Стан дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення	27
1.2. Поняття корупційних правопорушень та диференціації кримінальної відповідальності у доктрині кримінального права	39
1.3. Соціально-правові чинники, що обумовлюють диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення	62
Висновки до розділу 1.	83
РОЗДІЛ 2. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ.....	86
2.1. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України.....	86
2.2. Кримінально-правова характеристика та питання удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України .	93
Висновки до розділу 2.	124
РОЗДІЛ 3. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ	129
3.1. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України.....	129
3.2. Кримінально-правова характеристика та питання удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України	142
Висновки до розділу 3.	170
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	188
ДОДАТКИ	208

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна невпинно крокує до інтеграції з розвинутими країнами світу і позиціонує себе як держава з європейськими цінностями, однак в українському суспільстві наявні перешкоди на цьому шляху. Однією з наріжних проблем розвитку української держави є корупція. Запорукою розвитку суспільства на теперішній час є успішні кроки держави із протидії цьому явищу. Таке зло, як корупція у найнебезпечніших своїх проявах набуває форм кримінальних правопорушень. Розв'язання завдань забезпечення належної кримінально-правової протидії корупції є необхідною умовою позитивного розвитку українського суспільства, його включення до світових цивілізаційних процесів. Чинна система кримінально-правових засобів забезпечення протидії корупції, як свідчить практика, є недостатньо ефективною. Ситуація, що склалася, може призвести до вельми серйозних наслідків як для України, так і для її громадян: від обмеження можливостей реалізації соціально-економічних потреб до принципової неконкурентоспроможності національного виробництва, освіти, охорони здоров'я, інших сфер, уражених корупцією тощо.

У перехідний для України період тема реформи кримінального законодавства є актуальною. Розробляється та обговорюється новий Кримінальний кодекс, а це свідчить про те, що існує необхідність розробки дієвого механізму протидії кримінальним правопорушенням в цілому, а тому для впровадження ефективного та якісного реформування механізмів забезпечення безпеки в сфері протидії корупції, необхідний ґрунтовний аналіз наявних проблем та подальша розробка необхідних змін у частині диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Кримінально-правова протидія корупції забезпечується низкою кримінально-правових норм. Мова йде про норми, наведені у примітці до ст. 45 КК України, які визначені як такі, що закріплюють кримінальну

відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення. Це чи не єдиний приклад, коли безпосередньо у законі виокремлений вид кримінальних правопорушень, який потребує спеціальної уваги з точки зору застосування заходів кримінально-правового впливу. А це, своєю чергою, означає перший крок чи етап диференціації кримінальної відповідальності за такі правопорушення.

Окремі аспекти теоретичного знання та характеристики особливостей диференціації кримінальної відповідальності, кримінально-правового запобігання корупції в цілому та диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення досліджували такі науковці, як М.О. Акімов, П.П. Андрушко, Н.О. Антонюк, П.С. Берзін, К.Г. Биков, А.М. Бойко, А.В. Боровик, О.О. Дудоров, О.О. Житний, О.К. Марін, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, В.О. Навроцький, Л.В. Павлик, А.С. Політова, А.В. Савченко, І.З. Сень, М.І. Хавронюк, М.-М.С. Яциніна та інші вчені, роботи яких здійснили помітний внесок у розвиток кримінально-правової доктрини у частині вчення про протидію корупційним кримінальним правопорушенням із використанням засобів кримінального права.

Однак, комплексна характеристика кримінально-правових засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення ще не проводилась. Окрім цього, за останні роки внесено зміни до КК України, зокрема з'явилися нові склади правопорушень, які можна віднести до корупційних, виокремлено групу правопорушень, пов'язаних із корупцією, розробляється новий Кримінальний кодекс. Ураховуючи наведене вище, актуальними і важливими є питання комплексної характеристики кримінально-правових засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, що сприятиме вдосконаленню законодавства України про кримінальну відповідальність та здатне підвищити ефективність його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на період 2021–2024 рр. (номер державної реєстрації 0121U113930).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 30.12.2021 року № 5).

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертації є вироблення цілісної та несуперечливої системи засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення шляхом комплексного аналізу складів таких правопорушень та заходів кримінально-правового впливу, які застосовуються за їх вчинення.*

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- з'ясувати стан дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення у сучасній науковій літературі;

- розкрити поняття корупційних правопорушень за українським законодавством та кримінальним правом;

- розглянути соціальні та правові чинники, що обумовлюють диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення;

- визначити поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України;

- провести кримінально-правову характеристику та запропонувати шляхи удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України;

- визначити поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України;

- провести кримінально-правову характеристику та визначити напрями удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України.

Об'єкт дослідження: диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України.

Предмет дослідження: диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

Методи дослідження обрано із урахуванням специфіки об'єкта та предмета дослідження та потреби комплексного виконання завдань дисертації. Враховуючи такі чинники, у роботі використано наступні методи: *діалектичний* – для розкриття загальних засад дослідження предмету дисертації, розкриття поняття та видів засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, шляхом дослідження загальних положень доктрини кримінального права в їх єдності, протиріччях та діалектичному розвитку (усі розділи); *методи формальної логіки* – застосовувався у всіх частинах дисертації, а особливо у розділах 2 та 3 для встановлення змісту конкретних засобів диференціації кримінальної відповідальності; *системно структурний* – цей метод дав можливість виявити структуру системи засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, а також оцінити їх системну узгодженість між собою (підрозділи 2.2, 2.2, 3.1., 3.2.); *догматичний* – під час аналізу побудови норм Загальної та Особливої частини КК України, які передбачають конкретні засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення (усі розділи); *аналіз, синтез, порівняння та узагальнення* – під час встановлення змісту основних понять дослідження, виокремлення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності за корупційні

правопорушення; у процесі зіставлення наукових позицій щодо вирішення дискусійних питань; для формулювання висновків та пропозицій (усі розділи дисертації); *статистичний* – під час аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора і Єдиного державного реєстру судових рішень (підрозділи 2.1., 2.2., 3.1., 3.2.); *метод документального аналізу* – в межах дослідження судової практики, що стосується предмета дослідження (розділ 2, 3); *моделювання та прогнозування* – під час формулювання пропозицій щодо змін і доповнень до КК України в частині удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності (підрозділи 2.2., 3.2.). Ці та інші методи наукового пізнання використано у взаємозв'язку.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики із Єдиного державного реєстру судових рішень за 2019-2024 рр. та Базу правових позицій Верховного Суду (досліджено доступні вирoki та ухвали судів першої та апеляційної інстанцій, постанови Верховного Суду, що стосуються предмета дослідження), а також рішення Конституційного Суду України та постанови Пленуму Верховного Суду України, статистичні дані Офісу Генерального прокурора.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, в якому містяться рекомендації та пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства в цій частині. Основні положення, що становлять наукову новизну дисертації та виносяться на захист, полягають в тому, що:

вперше:

- виокремлено два види диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення: зовнішню та внутрішню. Зовнішня диференціація – відображене у кримінальному законодавстві рішення виокремити зі всієї маси кримінальних правопорушень саме корупційні, визначити їх поняття та закріпити особливості застосування

заходів кримінально-правового впливу до осіб, котрі їх вчинили. Внутрішня диференціація – всі можливі засоби диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для будь-якої сукупності кримінальних правопорушень. Запропонований підхід у роботі є системоутворюючим і обумовлює низку наступних висновків;

- визначено та розкрито характер співвідношення видів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення із використанням різнорівневого підходу: зовнішня диференціація кримінальної відповідальності, перший рівень їх виокремлення зі всіх інших видів кримінально-протиправних діянь, співвідноситься із класифікацією кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості (ст. 12 КК України) у контексті внутрішньої диференціації кримінальної відповідальності так: 1) виключають одна одну; 2) застосовуються разом; 3) не мають впливу одна на одну;

- визначено відповідний диференціювальний «ланцюг» потенційної кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у контексті положень нововведеної ст. 69² КК України «Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією»;

- на підставі проведеного аналізу інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні кримінальні правопорушення із урахуванням змін, які відбулися наприкінці 2024 року, запропоновано усунути допущені юридико-технічні помилки;

удосконалено:

- визначення поняття корупційного кримінального правопорушення, під яким у дисертації запропоновано розуміти кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу, а також кримінальні правопорушення, передбачені іншими

статтями Кодексу, у разі вчинення їх шляхом використання службового становища з метою одержання неправомірної вигоди або надання такої вигоди іншій особі, щоб вона неправомірно використала своє службове становище. Запропоновано нову редакцію примітки до ст. 45 КК України;

- аргументація позиції про те, особливі умови, на які розрахована ст. 81¹ КК України, не повинні стосуватися персоналій та факту вчинення ними корупційних кримінальних правопорушень, навіть у формі особливо тяжкого корупційного злочину. На підставі цього запропоновано зміни до ст. 81¹ КК України «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби»;

набули подальшого розвитку:

- система аргументів «за» та «проти» визначення у законодавстві сукупності кримінальних правопорушень, які є корупційними та зв'язок цього поняття із обмеженнями у застосування заохочувальних інститутів кримінально-правового впливу;

- класифікація корупційних кримінальних правопорушень із урахуванням різних критеріїв як прояв внутрішньої диференціації кримінальної відповідальності: міжнародно-правова генеза, різновиди спеціальних суб'єктів та відповідні сфери суспільних відносин, в яких вони беруть участь; безумовно корупційні та корупційні під умовою правопорушення;

- знання щодо системи засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, передбачених у Загальній частині КК України. До таких засобів віднесено: нормативні положення, які передбачають обставини застосування: а) загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності; б) спеціальних правила призначення покарання; в) різновидів звільнення від покарання та його відбування, заміни покарання більш м'яким; г) особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх; д) зняття та погашення судимості;

- знання щодо системи засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, передбачених у Загальній частині КК України. До таких засобів віднесено: а) суміжні склади кримінальних правопорушень; б) кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень; в) склади кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах; г) складені склади кримінальних правопорушень у нормах про ціле; д) склади спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані: у *галузі наукових досліджень* – основні результати дисертації можуть бути використані для подальших теоретичних досліджень проблематики диференціації кримінальної відповідальності та відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення; у *правотворчості* – пропозиції з удосконалення кримінального законодавства України можуть бути враховані при внесенні змін та доповнень до чинного КК України, а також при опрацюванні проєкту КК; у *правозастосовній діяльності* – рекомендації, наведені у дисертації можуть бути корисні для розв’язання уповноваженими органами питань застосування засобів кримінально-правового впливу за вчинення корупційних кримінальних правопорушень; у *навчальному процесі* – матеріали дисертації будуть корисні для вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право України» та інших навчальних дисциплін кримінально-правового циклу, а також для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної матеріалів викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (Акт впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ № 61 від 17.10.2024 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом власних розробок автора. Наукові положення, розробки прикладного характеру,

висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дисертації доповідалися автором на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) ЛьвДУВС та апробовані автором на IX (XXII) Львівському форумі кримінальної юстиції «Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція» (Львів, 26-27 жовтня 2023 р), Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 3 листопада 2023 р.).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у п'яти наукових працях. Серед них три статті, опубліковані в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», та дві праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, із яких основний текст – 170 сторінок, список використаних джерел (160 найменувань) – 20 сторінок, додатки – 28 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

1.1. Стан дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення

Будь-яке наукове дослідження не може обійтися без з'ясування стану наукової розробки проблеми, яка є предметом дисертації. Не є виключенням у проблема диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Варто вже на початку цього підрозділу відзначити той факт, що кримінально-правова доктрина України не містить розробок, які б спеціально присвячувалися цій проблематиці. Однак безпосереднє дослідження теми цієї дисертації ґрунтуватиметься на результатах творчих пошуків інших вчених, які присвячували свої розробки дотичним темам, або ж фрагментарно розглядали питання диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. Вже хоча б те, що складові теми дисертації: диференціація кримінальної відповідальності та корупційні злочини – стали предметом наукового інтересу багатьох авторів, які розробляють проблеми кримінального права та кримінології.

У 2023 році світ побачила монографія Н. О. Антонюк, що присвячувалася розв'язанню питань диференціації кримінальної відповідальності у кримінальному праві України. Ця ґрунтовна монографія по суті є єдиним комплексним вітчизняним докторським дослідженням теоретико-прикладних проблем диференціації кримінальної відповідальності та узагальнює наукові здобутки не лише національної кримінально-правової науки, а й ряду зарубіжних представників дослідницького середовища, які так чи інакше торкалися розглядуваної проблеми. Крім загальнотеоретичних засад диференціації кримінальної відповідальності, які охоплюють собою з'ясування стану дослідження проблеми, історичного та зарубіжного досвіду

диференціації кримінальної відповідальності, методологічних засад дослідження та встановлення місця диференціації у системі принципів кримінального права, авторка виробила концептуальні засади теорії диференціації кримінальної відповідальності. Вочевидь більшість з них лягли у основу дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Н. О. Антонюк розробила дефініцію базового для дослідження поняття, яка відображає необхідні істотні ознаки відповідного явища і полягає у тому, що диференціація кримінальної відповідальності – це здійснювана законодавцем з метою реалізації його уявлень про принцип справедливості варіативна оцінка кримінальних правопорушень, які є видами одного і того ж базового (загального) посягання, залежно від характеру та типового ступеня суспільної небезпечності вчиненого, характеристик особи винного, результатом якої є закріплення у Загальній та Особливій частинах КК диференціюючих положень, що визначають різні форми потенційного обмежувального впливу на особу [9, с. 170].

Авторка проводить класифікацію диференціації кримінальної відповідальності за різними критеріями: формою реалізації кримінальної відповідальності; за підставами для диференціації; за ознаками винного; за місцем у кримінальному законі відповідних диференціюючих законодавчих положень тощо [9, с. 185-186]. Н. О. Антонюк виокремлює та детально аналізує такої критерії, межі та засоби диференціації кримінальної відповідальності. І хоча ця робота не вирішила всіх питань, вона без сумнівом є серйозним внеском у розвиток доктрини кримінального права.

Питання диференціації кримінальної відповідальності за окремі види кримінальних правопорушень, стали предметом досліджень представників наукової школи кримінального права Львівського державного університету внутрішніх справ Л. В. Павлик та Р. А. Бориславського. Примітним є те, що автори не лише зосередились на вирішенні своїх вузьких наукових інтересів, а й намагались запропонувати концептуальні рішення, які мають

універсальний характер, що дає можливість іншим дослідникам покласти їх у основу власних наукових розробок.

Так, у дисертації Л. В. Павлик сформульовано низку вимог, яким повинні відповідати обставини, які претендують на визнання їх засобами диференціації кримінальної відповідальності та здійснено класифікацію засобів диференціації кримінальної відповідальності та такими критеріями: місцем використання засобу диференціації; приналежністю певної обставини до одного зі структурних елементів складу злочину; видом впливу обставини на законодавчу оцінку ступеня суспільної небезпеки посягання; характером правової природи тощо [103, с. 15]. Проведене авторкою дослідження дало нам можливість не зупинятися на цих питаннях у нашій дисертації, оскільки вони цілком аргументовано вирішені у аналізованій роботі.

Дещо пізніше захистив своє дослідження Р. А. Бориславський, який так само, як і Л. В. Павлик, сконцентрував свою увагу на окремій групі кримінальних правопорушень. Однак і його робота містить положення загального характеру, які варто використати у дослідженні диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. Йдеться, зокрема, про те, що автор пропонує чотири аспекти розуміння поняття «диференціація кримінальної відповідальності»: 1) як метод чи принцип кримінальної політики; 2) віднесення диференціації кримінальної відповідальності до низки галузевих (спеціальних принципів) кримінального права; 3) диференціація кримінальної відповідальності розглядається як законотворчий та правозастосовний процес; 4) диференціація кримінальної відповідальності тлумачиться виключно як діяльність законодавця [24, с. 3].

У своїй роботі автор запропонував поняття засобів диференціації кримінальної відповідальності та їх перелік із поділом на ті, які містяться у Загальній частині КК України та Особливій частині КК відповідно. Вказані положення покладено у основу власних висновків, які робляться у цій роботі.

Достатньо велику увагу проблемам диференціації кримінальної відповідальності було приділено на міжнародному симпозіумі, який відбувся

у м. Львові 11-12 вересня 2009 року і був присвячений саме цьому питанню [68].

Серед опублікованих матеріалів варто виокремити роботи Д. С. Азарова [1, с. 14-18], П. П. Андрушка [5, с. 18-25], Ю. В. Бауліна [18, с. 25-31], В. К. Грищука [38, с. 66-72], О. Г. Колба [59, с. 123-129], В. О. Навроцького [97, с. 165-170], Ю. А. Пономаренка [113, с. 188-190], М. І. Хавронюка [150, с. 243-248] та інших вчених.

Результати наукових досліджень, опубліковані у цьому тематичному збірнику увійшли до теоретичної бази виявлення особливостей використання засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. Особливо варто підкреслити внесок вказаних авторів у окреслення доктринального розуміння самого поняття кримінальної відповідальності. Так, П. П. Андрушко вказав, що диференціація кримінальної відповідальності це визначення законодавцем у нормах Особливої та Загальної частини Кримінального кодексу виду та обсягу обмеження прав, свобод та інтересів особи у вигляді визначення виду основного (основних) та додаткового (додаткових) покарання, їх строку чи розміру, які можуть бути застосовані судом і визначені ним у обвинувальному вирoku, винесеному щодо особи, визнаної винною у вчиненні злочину [5, с. 24]. В цілому погоджуючись із автором у визначенні основних ознак диференціації кримінальної відповідальності, відзначимо, що вона, за розумінням її правового змісту повинна охоплювати й випадки непризначення покарання, а також звільнення від його відбування. Більше того, у теорії кримінального права досить обґрунтованою є позиція, яка включає у зміст диференціації кримінальної відповідальності й звільнення від неї. Крім того не погодимося із П. П. Андрушком у тому, що немає підстав виокремлювати засоби диференціації кримінальної відповідальності, а варто говорити про її види. Видається, що ці поняття позначають інші явища у концептуально є підстави виокремлювати і одне, й інше.

В. К. Гришук обґрунтовано констатує відсутність на той момент в доктрині кримінального права України цілісного вчення про диференціацію кримінальної відповідальності та необхідність проведення фундаментальних наукових досліджень з метою його вироблення. Вчений пропонує таке розуміння цього поняття: диференціація кримінальної відповідальності – це визначення раціональних способів, форм реалізації кримінальної відповідальності з метою реалізації принципів кримінального права для забезпечення вправлення осіб, які вчинили злочини, а також запобігання вчиненню нових злочинів цими та іншими особами, що сприяє встановленню і зміцненню законності і правопорядку як передумов розбудови суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави в Україні [38, с.72]. Вчений вдало акцентує кримінально-політичний характер використання законодавцем інструментарію диференціації кримінальної відповідальності, але у визначенні бракує, як видається, вказівки на ознаки, які позначають зміст досліджуваного явища. Саме тому вважаємо його таким, що може бути розвинуте.

В. О. Навроцький не пропонує дефініції поняття диференціації кримінальної відповідальності, натомість називає вичерпний перелік ознак цього явища, які мають бути відображені у понятті про нього. Диференціації кримінальної відповідальності, на думку вченого, притаманні такі ознаки:

- вона здійснюється лише законодавцем і тільки у кримінальному законі;
- проводиться щодо різних видів одного і того ж злочину – посягань, які характеризуються спільними визначальними ознаками;
- здійснюється за типовими ознаками, які завжди змінюють суспільну небезпеку посягання. Вона поширюється на всі злочини, які вчинені при наявності тих чи інших ознак;
- полягає у встановленні більш суворої чи менш суворої відповідальності за окремі види одного і того ж злочину;
- виражається у наявності кількох статей або частин статті, в яких передбачається відповідальність за один злочин;

- її змістом є урахування та відображення в кримінальному законі ознак, які підвищують чи зменшують ступінь суспільної небезпеки злочину;
- передумовою диференціації кримінальної відповідальності є криміналізація діяння – встановлення кримінальної відповідальності;
- є обов'язковою для органів, які здійснюють правозастосування [97, с.165-166].

Підтримуючи підхід автора та погоджуючись із системою та змістом ознак диференціації кримінальної відповідальності, варто все ж таки зауважити, що диференціація кримінальної відповідальності можлива і поза кримінальним законом. Так, враховуючи бланкетний характер диспозиції статей Особливої частини КК, можна припустити ситуацію, що зміна регулятивного законодавства може мати вплив на диференціацію кримінальної відповідальності. Так, наприклад, при визначенні такої диференціюючої відповідальності за пасивний підкуп ознаки, як відповідальне чи особливо відповідальне становище особи спеціального суб'єкта, примітка до ст. 368 КК України відсилає до положень, наприклад, Закону України «Про державну службу». У разі зміни його положень, питання диференціації кримінальної відповідальності за пасивний підкуп буде вирішуватись інакше і без змін у КК України. Звісно, що така ситуація не може бути оцінена схвально, проте вона існує об'єктивно і має бути врахована при з'ясуванні правової природи диференціації кримінальної відповідальності.

Ю. А. Пономаренко у своїй роботі виходить з того, що диференціацію кримінальної відповідальності прийнято розуміти як діяльність законодавця з визначення у кримінальному законі різних кримінально-правових наслідків вчинення окремих злочинів залежно від їх типового ступеня суспільної небезпечності та особи винного. Автор чітко вказав, що диференціація кримінальної відповідальності здійснюється законодавцем в окремих статтях Загальної частини КК, однак більшою мірою вона знаходить свій прояв у санкціях статей Особливої частини [113, с.188].

Цитовані у цій частині дисертації роботи, й результати інших досліджень українських криміналістів, що так чи інакше торкалися проблем поняття, ознак, видів, засобів та способів диференціації кримінальної відповідальності у загальнотеоретичному плані, склали фундамент для висновків і цієї роботи.

Друга велика складова теми цієї дисертації – корупційне кримінальне правопорушення. Як самостійне явище, нормативно визначене у КК України, це поняття з'явилося у системі національного законодавства у 2014 році. Проте із очевидністю варто наголосити на тому, що виникло воно не на пустому місці. Оскільки корупційне кримінальне правопорушення є поняттям, похідним від юридично визначеного поняття «корупція», увага дослідників концентрується на розумінні першопочатково цього поняття та його кримінально-правових проявів.

Правові засади протидії корупції в Україні було закладено Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 року, який визначав корупцію як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Закон встановлював два основні види корупційних діянь: а) незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості; б) одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів, позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством [129]. Таке первинне у вітчизняній правовій системі розуміння корупції та її проявів заклало основу майбутнього відображення різновидів корупційної поведінки безпосередньо у КК. Серед робіт, які присвячувалися кримінально-правовому відображенню корупційних проявів,

варто виокремити докторську дисертацію М. І. Мельника, результати якої відображено у монографії [92].

Окремі питання кримінальної відповідальності за корупційні прояви, які одержують правову форму злочинів у сфері службової діяльності відображено у роботах О. Ф. Бантишева [15] та Т. І. Слущкої [142]. Автори вочевидь сконцентрували свою увагу на загальній характеристиці відповідної групи злочинів, частина з яких є корупційними за сучасним правовим розумінням та характеристиці ознак їх складів.

Ратифікація Україною у 2006 році низки міжнародно-правових актів, присвячених протидії корупції, спонукали законодавця до початку роботи із імплементації їх положень у національне законодавство, у тому числі й кримінальне. Так, міжнародні антикорупційні конвенції містили положення про доцільність виокремлення у сфері протидії корупції публічної сфері та приватної сфери, наголошуючи на тому, що це суспільно небезпечне явище притаманне обидвом сферам.

Цей процес не залишився поза увагою вітчизняних вчених, які піддали його хід та результати детальному аналізу. Серед робіт, які присвячувалися цій темі варто виокремити монографію П. П. Андрушка, розділ 3 якої присвячувався проблемам, які є предметом цієї дисертації. Йшлося про корупційні правопорушення та корупційні злочини як їх різновид: співвідношення та диференціацію відповідальності за їх вчинення [6, с.99-112]. Вчений провів глибокий та детальний аналіз відповідних складів правопорушень, запропонувавши взірець такого дослідження. Однак, враховуючи те, що з 2011 року, коли монографія фактично готувалася до друку, законодавство у цій частині було істотно змінено, вважати проблему вирішеною не можна.

Аналогічною за глибиною та детальністю опрацювання проблем кримінальної відповідальності за корупційні прояви в Україні є науково-практичний посібник В. М. Киричка. Вчений запропонував загальну характеристику законодавства про кримінальну відповідальність за корупцію,

поняття корупції та корупційних злочинів, дослідив суспільну небезпечність та види корупційних злочинів, прокоментував зміни, внесені у КК України у частині корупційних злочинів на час підготовки видання [56, с.9-30]. Висновки та рекомендації вченого, які містяться у аналізованій роботі, також лягли у основу міркувань щодо окремих проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення із урахуванням сучасного стану відповідного законодавства.

Не можна оминати увагою й роботи А. В. Савченка, які присвячувалися кримінальним правопорушенням, які є у тому числі й предметом цієї дисертації. Вчений, спільно з О. В. Кришевич підготували та видали один з перших науково-практичних коментарів положень розділу XVII Особливої частини КК України, зміст якого є корисним для з'ясування змісту окремих ознак складів корупційних кримінальних правопорушень, які використовуються законодавцем для їх диференціації [134]. Крім того, питання поняття та загальної характеристики корупційних злочинів розглядалися А. В. Савченком у навчальному посібнику, предметом викладу якого були саме ці кримінальні правопорушення. Автор розкрив поняття та ознаки корупційних злочинів та окрім інших питань, висвітлив проблему класифікації корупційних злочинів [135, с.9-28]. Робота є тим більше корисною, що враховує основні зміни та доповнення до КК України у частині визначення конститутивних та кваліфікуючих ознак корупційних кримінальних правопорушень.

З більш сучасних робіт, зміст яких буде корисним для розкриття правової природи диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, є докторська дисертація В. М. Трепака, результати якої висвітлені у монографії, розділ якої присвячено нормативним та доктринальним межам поняття корупційного злочину [146, с.114-131].

Цікавим з точки зору авторського підходу до висвітлення проблеми є навчальний посібник О. К. Маріна, частина якого присвячувалася проблемам диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення

у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [81, с.218-239]. Результати проведених вченими досліджень також лягли у основу зроблених висновків у цій дисертації.

Узагальнюючи науковий доробок вчених у сфері кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та корупційних кримінальних правопорушень, варто відзначити достатньо велику кількість дисертацій різного рівня, які присвячувалися або проблемі корупції в цілому, або окремим складам корупційних кримінальних правопорушень, чи їх групам.

Так, вагомим внеском у розвиток вчення про диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, є докторська дисертація Д. Г. Михайленка, підрозділ 2.2. якої присвячено проблемам соціальної зумовленості та критеріям диференціації правового регулювання протидії корупції [94, с.97-135]. І хоча викладений у цьому підрозділі матеріал прямо не стосується диференціації власне кримінальної відповідальності, з'ясування соціальної зумовленості потреби ранжування корупційних злочинів, є важливою складовою детермінаційного комплексу використання засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Доктрина кримінального права України багата на дисертаційні роботи, присвячені навіть окремим ознакам складів корупційних правопорушень, які виступають розмежувальними чи конкретизуючими і тим самим відіграють значну роль у процесах диференціації кримінальної відповідальності. Йдеться, наприклад, про роботу О. С. Бондаренко, що присвячувалася проблемам предмету злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [23].

У контексті диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, корисною є дисертація В. В. Яроша, яка присвячена кримінально-правовим санкціям за злочини у сфері службової діяльності. Автор зокрема удосконалив поняття «конструювання

кримінально-правових санкцій», під яким слід розуміти процес встановлення санкції кримінально-правової норми, що полягає у встановленні залежно від суспільної небезпечності діяння заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечне протиправне діяння [158, с.10]. І хоча у цій роботі санкція визнана по суті результатом диференціації кримінальної відповідальності, а не її засобом, наведене міркування підтверджує зроблений висновок.

Серед інших дисертаційних досліджень, які на нашу думку, вносять помітний внесок у розвиток проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, варто відзначити роботи В. В. Андрієшина [4], О. В. Ващук [31], Р. М. Гори [35], В. Я. Громка [39], М. Б. Желіка [47], В. В. Комар [60], М. В. Михайлова [96], Р. О. Ніколенка [99], Ю. О. Чернеги [154] та М.-М. С. Яциніної [160]. І хоча у дослідження наведених вчених відповідні питання розглядалися побіжно, наукові результати творчих пошуків цих авторів є вагомими та такими, що лягли у основу цього дослідження.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення може ґрунтуватися на достатньо міцній теоретичній базі, яка була розроблена українськими вченими. Незважаючи на той факт, що спеціальних комплексних досліджень, які б присвячувалися саме питанням диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, нам відшукати не вдалося, доктрина вітчизняного кримінального права багата на наукові результати, які так чи інакше стосуються предмету цієї дисертації. Ці результати об'єктивовані у фундаментальних монографічних дослідженнях (Н. О. Антонюк, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко та інші вчені), авторських навчальних посібниках (О. К. Марін, А. В. Савченко та ін.), окремих публікаціях фундаментального та прикладного характеру (О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк та ін.), дисертаціях, присвячених суміжній проблематиці (Р. А. Бориславський, Л. В. Павлик), монографічних дослідженнях окремих

результатів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Аналіз як наведених у підрозділі дисертації робіт, так й іншого наукового доробку дав можливість констатувати, що:

1) відносно жодного питання, яке охоплюється предметом цієї дисертації, немає єдності та однастайності позицій українських вчених. При цьому варто відмітити, що такі питання, як поняття диференціації кримінальної відповідальності, ознаки такої юридично значимої діяльності законодавця, поняття корупційного кримінального правопорушення, висвітлені у спеціальній літературі із достатньою повнотою. Це не означає, що зміст цих понять всі автори розуміють та трактують однаково, однак це дає дослідникам наступного покоління міцну теоретичну базу для власних висновків та пропозицій;

2) менш дослідженими, як видається, є проблеми, які відображають детермінанти диференціації кримінальної відповідальності, її соціально-правові чинники. Немає єдності позицій вчених у частині виокремлення системи засобів диференціації кримінальної відповідальності та їх класифікації. Це достатньо широке поле для нових досліджень та перевірки загальнотеоретичних висновків на практиці їх застосування щодо конкретної групи кримінальних правопорушень;

3) найбільшою прогалиною у частині наукового опрацювання проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, як впливає з аналізу спеціальних фахових джерел, є осмислення значення виокремлення у кримінальному законі конкретного виду правопорушень для застосування інших засобів диференціації кримінальної відповідальності, багатоступеневість її проведення, колізії та прогалини, які у зв'язку із цим виникають. Такий стан дослідження розглядуваної проблеми у спеціальній літературі обумовлює необхідність забезпечення комплексного підходу до її (проблеми) розв'язання.

1.2. Поняття корупційних правопорушень та диференціації кримінальної відповідальності у доктрині кримінального права

Поняття «корупційного злочину», а згодом і «корупційного кримінального правопорушення» з'явилося у тексті КК у 2014 році, протягом останніх років зазнавало неодноразових змін, аналізувалося у спеціальній літературі, і, як очікувалося, повинно було б бути вже більш-менш усталеним майже як за 10 років правозастосовного використання. Однак, як бачимо – цього не сталося. І у доктрині кримінального права, і у правозастосовній практиці залишилися невирішені проблеми, пов'язані саме із змістом та обсягом поняття «корупційне кримінальне правопорушення».

У відповідь на потребу наукового осмислення, у науці кримінального права наявні низка робіт, присвячених безпосередньо поняттю «корупційного злочину/кримінального правопорушення», які побачили світ і до внесення відповідних змін до КК України у 2014 році, й після. Враховуючи це, зрозуміло, що роботи, виконані до 2014 року містили наукові результати, які були більш «вільними» у своїй інтерпретації досліджуваного поняття і стосувалися, здебільшого, спроб запропонувати відповідне визначення. Так, наприклад, М.І. Мельник визначав корупційні злочини як злочини, які полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування наданої їм влади або свого посадового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб [91, с.128]. Автори з Національної академії прокуратури дещо пізніше, але також до 2014 року, визначали корупційний злочин як передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, які містить ознаки корупції та корупційного правопорушення [73, с.33]. В. Є. Скулиш запропонував корупційними злочинами вважати правопорушення у сфері службової діяльності, які однозначно мають корисливий мотив і несуть підвищену суспільну небезпеку для держави і суспільства у вигляді значних матеріальних та (або) моральних

втрата [141, с.217]. У цих та інших визначеннях, запропонованих вченими до 2014 року вадою є відсутність єдиного, спільного для всіх розуміння природи корупційного кримінального правопорушення.

Більше того, доктрина кримінального права містить і позиції, які засвідчують складність формулювання відповідного визначення. Так, О. Медвецька підсумовує проведене нею дослідження міжнародних антикорупційних актів висновком про те, що аналіз антикорупційних конвенцій свідчить про складність і фактичну неможливість встановлення єдиного для всіх держав та міжнародних спільнот визначення корупційного злочину та переліку корупційних злочинів. Разом із тим спільним для світових організацій є загальноприйнятий поділ корупційних злочинів на «активні» та «пасивні», виокремлення загального та спеціального суб'єктів корупційних злочинів [88, с.48].

Звісно, що ключовими ознаками при визначенні поняття корупційного злочину були ознаки корупції, закріплені у міжнародних актах та чинному на той час регулятивному законодавстві та поняття злочину, яке визначалося безпосередньо у КК України. Наявні спроби визначити ознаки окремих груп корупційних кримінальних правопорушень, які мають дещо публіцистичний, не кримінально-правовий характер. Так, Т. Кустова вважає, що загальними ознаками корупційних злочинів у публічній службі є: 1) безпосереднє заподіяння шкоди державі та її інтересам, які охороняються законом; 2) наявність в особи наміру на вчинення дій чи бездіяльності, що неупереджено спричиняють шкоду інтересам держави, які охороняються законом; 3) використання службового становища всупереч інтересам держави; 4) матеріалістична мета чи інший інтерес особи; 5) протизаконне одержання матеріальних і нематеріальних благ чи послуг та привілеїв [72, с.102]. Якщо не звертати увагу на дещо специфічну термінологію, можна впізнати у перерахованих ознаках ознаки корупції, які визначені у Законі України «Про запобігання корупції».

Звернення до ознак корупції, як ключових для розуміння та визначення поняття корупційних кримінальних правопорушень зустрічаються в у роботах, опублікованих пізніше. І. С. Огерук у цьому контексті визначив, що якщо застосувати ключові ознаки законодавчо закріпленого поняття «корупція» в контексті науки кримінального права, то можна констатувати, що їх можливо трактувати наступним чином: - неправомірна вигода виступає предметом злочинного посягання; - вищерозглянуті діяння виступають як дія, що відображає об'єктивну сторону злочину; - суб'єктом злочину виступає як осудна фізична особа, яка досягла 16-ти річного віку (загальний суб'єкт), так і особа, яка зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»; - метою злочинного посягання виступає одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб у випадку, якщо злочин вчиняється спеціальним суб'єктом, та схиляння особи до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, якщо злочин вчиняється загальним суб'єктом. Опираючись на дане твердження, автор робить висновок, що суспільно-небезпечне діяння, передбачене конкретною статтею Особливої частини КК України, може бути визначено як корупційне за умови наявності розглянутих елементів складу злочині, якщо вони є обов'язковими для конкретного злочинного діяння [100, с.156]. Це очевидно правильний напрям міркувань автора і, якщо не зважати на незначні неточності (у визначенні суб'єкта корупційного кримінального правопорушення – В.Л.), то хід таких роздумів заслуговує на підтримку. Якщо законодавець із урахуванням міжнародно-правових зобов'язань України, визначився із розумінням поняття «корупція», то поняття корупційного кримінального правопорушення не повинне ігнорувати виокремлених у цьому ознак. При цьому не має значення, що наукове (доктринальне) і законодавче (нормативне) визначення поняття «корупція» не співпадають – і це ще одна відмінність і особливість сучасної соціально-правової природи даного явища, яку потрібно враховувати при

реалізації заходів, пов'язаних з боротьбою з корупцією [27, с.187]. Формулюючи розуміння поняття корупційного кримінального правопорушення, дослідник повинен орієнтуватися на нормативне визначення поняття корупції.

Враховуючи наведене варто підтримати й наступні міркування про те, що фундаментальним поняттям, яке має бути покладене в основу будь-яких законодавчих трансформацій у напрямку кримінально-правової боротьби з корупційними правопорушеннями, є саме поняття корупційного злочину. Визначаючи це поняття, на наш погляд, слід відображати як загальні ознаки злочину, що закріплені у ч.1 ст. 11 КК України, так і родові ознаки, які визначають специфіку цих кримінальних правопорушень, уточнюючи й обмежуючи коло останніх. Насамперед необхідно встановити характер їх суспільної небезпечності, спрямованість на заподіяння шкоди певній сфері суспільних відносин. Із застосуванням аксіологічного підходу це дасть змогу надалі, за криміналізації або декриміналізації корупційних злочинів, оцінювати ті чи інші діяння як такі, що є антицінністю (володіють типовою суспільною небезпечністю) чи, навпаки, припинили бути антицинінними з погляду кримінального права (суспільна небезпечність яких не досягає «типової межі» злочину) [102, с. 303].

Після введення до КК України поняття корупційного злочину у примітці до ст. 45 КК України, наукові дискусії змінили свій акцент на аналізі обґрунтованості визначення відповідного поняття у спосіб вичерпного переліку належних до корупційних складів злочинів; концентрувалися на самому, визначеному законодавцем, переліку, на його доповненні або, навпаки, скороченні. Крім того, критиці піддавався сам факт появи у КК цього поняття. При цьому вказувалося, що його поява орієнтує на штучне створення « нової ознаки злочину » - корупційності, що, зрештою, дозволило законодавцю виключити можливість застосування різних видів звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування під час вчинення таких злочинів. Прихильники цієї позиції зазначають, що з кримінально-правової

точки зору цей крок навряд чи є обґрунтованим. Головне завдання законодавця, на їх погляд, повинно полягати не у механічному перенесенні положень міжнародно-правових актів (які, до речі, носять суто рекомендаційний характер) з паралельним руйнуванням усталених у вітчизняній теорії та практиці підходів, а у виявленні та криміналізації нових, раніше невідомих форм корупційних кримінальних проявів [20, с.127]. Аналізуючи цю позицію, відзначимо, що небезпека суспільно небезпечних корупційних проявів за оцінкою законодавця, напевно, переважила традиційні підходи у формування визначень понять безпосередньо у КК України та обумовило таку потребу. За звичайних умов, звісно, закріплення у законі суто кримінологічного поняття, як поняття певного виду злочинності, не мало би правового змісту. Однак Україна у сфері протидії корупції перебуває у незвичайних умовах, що створює потребу використання таких самих неординарних організаційних (створення САП та ВАКС) та правових (визначення поняття корупційного кримінального правопорушення) кроків.

Лейтмотивом дискусій останніх років щодо поняття корупційного кримінального правопорушення, може стати така цитата: формулювання дефініції корупційних злочинів через надання їх вичерпного переліку не розкриває дійсного змісту цього поняття, його специфічних і типових ознак; замість цього застосовується визначення через таке розкриття значення певного терміна, яке замінює опис властивостей об'єкта. Отже, можна дійти висновку, що норма-дефініція, закріплена у примітці до ст. 45 КК, не здатна визначати напрями подальших законодавчих змін у сфері кримінально-правової боротьби з корупційними злочинами та відображати повною мірою суспільну небезпечність злочинів, вона лише *a posteriori* констатує факт віднесення законодавцем тих чи інших злочинів до категорії корупційних [102, с.303].

У цьому розділі дисертації ми зробимо спробу узагальнити наукові позиції стосовно змісту та обсягу поняття корупційне кримінальне

правопорушення та визначення на цій основі авторської дефініції відповідного поняття.

Відповідно до абз. 1 примітки до ст. 45 КК України корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу.

Для зручності використання у цій роботі, склади відповідних кримінальних правопорушень викладено у формі таблиці у Додатку В до цієї дисертації.

Як бачимо при формулюванні цього поняття, законодавець використав метод вичерпного переліку. Враховуючи це, вчені, які досліджували проблему визначення поняття корупційного кримінального правопорушення зосередили свою увагу на двох основних аспектах: критиці способу визначення та корегуванні переліку корупційних кримінальних правопорушень.

Критиці зазнає навіть розташування відповідного положення у структурі КК України. Так, О.П. Горпинюк зазначає, що виникає питання щодо доцільності поміщення цього визначення до примітки у ст. 45 КК України. На перший погляд стає зрозуміло, що законодавець помістив зазначене визначення з огляду на те, що у цій статті вперше згадується поняття корупційних злочинів. Відомо, що законодавцем встановлені певні обмеження щодо звільнення від відповідальності, покарання, подальшого його відбування, погашення судимості за вчинення зазначених посягань. Однак, як видається, доцільніше визначити таке поняття у примітці до статті, яку віднесено до переліку корупційних злочинів, а найоптимальнішим варіантом вбачається, що місце такому визначенню у розділі XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [37, с.276].

Інші автори також вказують на те, що характерним моментом для вітчизняного кримінального законодавства є відсутній системний підхід до розуміння корупційних злочинів та відповідальності за них. Так, корупційні злочини не поміщені до однойменного розділу Кримінального кодексу України, що абсолютно виваженим і правильним кроком з огляду на традицію формування структури кримінального закону та поширення корупційних проявів майже на усі сфери життєдіяльності суспільства. Окрім цього, кримінальний закон не містить визначення поняття корупційного злочину і розкриває його зміст шляхом перерахування у ст. 45 усіх діянь, що можуть бути віднесені до корупційних [42, с. 32].

Не можемо погодитися із авторами у критиці місця розташування визначення корупційних кримінальних правопорушень, адже визначення поняття у якому-небудь розділі Особливої частини КК буде стосуватися лише положень цього розділу, а поняття корупційного кримінального правопорушення охоплює посягання, які розташовані у різних структурних частинах Особливої частини КК. Крім того відповідно до правил законотворчої техніки, якщо поняття потребує нормативного визначення безпосередньо у тексті закону, вона подається під час першої згадки цього поняття у документі. Поняття корупційного кримінального правопорушення вперше згадане якраз у ст. 45 КК України. Тому розташування визначення цього поняття саме у Загальній частині кодексу видається цілком виправданим.

Розглянемо обґрунтованість використання застосовуваного законодавцем способу визначення поняття корупційного кримінального правопорушення. Так, спосіб вичерпного переліку, на думку вчених, не є вдалим способом визначення відповідного поняття. Так, О.Ф. Пасека відзначив, що законодавець у примітці до згаданої статті КК України не наводить визначення цього поняття, а лише перераховує ті склади злочинів, які відносяться до категорії «корупційних»... Відповідно визначити характерні ознаки саме корупційних злочинів з положень КК не видається

можливим... [108, с.159]. О.К. Марін відзначив, що корупційним є кримінальне правопорушення, яке вчиняється службовою особою або особою, яка надає публічні послуги з використанням можливостей свого спеціального статусу з метою одержання неправомірної вигоди – а таких у КК України близько 100 посягань. Зрозуміло, що застосувати правообмеження, які передбачені КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, можна лише і виключно враховуючи положення примітки до ст. 45. Однак це не природно і, очевидно, не дасть очікуваних результатів – оскільки порушує природу речей – однорідні посягання мають різний правовий статус. Крім того, враховуючи наведене, необхідно очікувати змін до вказаної примітки (а вони вже були – три, як мінімум), а отже, й відстежувати чинну редакцію закону, й вирішувати проблеми дії закону у часі, що так само є достатньо важливим [81, с.224]. Тим самим автор, як видається, також негативно оцінює обраний законодавцем спосіб визначення відповідного поняття.

А.В. Савченко констатує факт використання такого способу визначення поняття, зазначаючи, що законодавче визначення корупційних злочинів дається не в контексті їх широкого опису з розкриттям специфічних ознак, а шляхом перерахування конкретних статей КК України, в яких встановлена відповідальність за вчинення таких суспільно небезпечних посягань [135, с.15]. Щоправда автор надалі у тексті пропонує типові ознаки корупційного злочину та його визначення, що свідчить про підтримку ним підходу щодо потреби визначення поняття корупційного кримінального правопорушення не шляхом вичерпного переліку таких, а за допомогою використання ознак відповідного поняття.

Відомо, що поняття можна визначити різними способами. Так, у логіці існує декілька основних способів визначення поняття, формулювання дефініції, які об'єднуються у дві підмножини: реальні дефініції та номінальні дефініції. Враховуючи ту функцію, яку повинно виконувати визначення корупційних кримінальних правопорушень у кримінальному праві нас

повинні цікавити способи формування реальної дефініції. До реальних визначень належать:

- 1) визначення через рід і найближчу видову відмінність;
- 2) визначення через вказівку на протилежність;
- 3) генетичне визначення;
- 4) операційне визначення;
- 5) індуктивне визначення [63, с.204].

Не вдаючись у дискусію щодо змісту цих способів визначення поняття, відзначимо, що законодавець, напевно, намагався використати індуктивне визначення – процедуру, яка передбачає:

- 1) явну вказівку на вихідні елементи (вони або повністю перераховуються, або дається критерій, за яким можна виділити їх із певної множини);
- 2) правила утворення із вихідних елементів похідних;
- 3) обмеження, яке вказує, що окрім наведених в 1 і утворених відповідно до 2 немає ніяких інших, які б належали множині, що визначається [63, с.205].

Аналіз наведеної у примітці 1 до ст. 45 КК України дефініції переконує, що законодавець виконав частково п.п. 1 та 2 правил утворення індуктивних визначень, дещо їх спростивши. Однак, головним при цьому, видається, є те, щоб сформульоване визначення відповідало головним правилам визначення поняття, базовим з яких є те, що визначення має бути співмірним, тобто обсяги визначуваного і визначаючого поняття повинні вичерпувати один одного і мати один і той самий зміст. Саме тому, видається, вагому увагу вчені-криміналісти приділяють аналізу переліку корупційних кримінальних правопорушень, викладених у примітці до ст. 45 КК України, піддаючи цей перелік різноплановій критиці. Так, А.А. Вознюк цілком справедливо зазначив, що розміщений у примітці до ст. 45 КК України перелік корупційних правопорушень має низку суттєвих вад, пов'язаних з одного боку, з тим, що він не охоплює всіх кримінальних правопорушень, які належать до корупційних, а з іншого – містить окремі кримінальні правопорушення, які не

слід вважати корупційними [33, с.29-30]. О.Ф. Пасека у одній зі своїх праць також резюмував, що слід відзначити недосконалість положень чинного кримінального законодавства щодо визначення переліку корупційних злочинів, що у свою чергу викликає потребу в його уточненні, і, безумовно, доповненні [108, с.159]. Крім того В.М. Трепак також помітив, що існує невідповідність між переліком злочинів, які ст. 45 Кримінального кодексу визначені як корупційні, та закріпленим у Законі поняттям «корупційне правопорушення, за яке передбачено кримінальну відповідальність». Так, деякі корупційні злочини не є корупційними правопорушеннями у розумінні Закону і, навпаки, частина корупційних правопорушень, за які передбачена кримінальна відповідальність, не визнано корупційними злочинами КК України... [145, с.52-53]. За іншими оцінками, примітка до ст. 45 КК України повинна бути доповнена всіма злочинами, які можуть містити корупційний склад злочину. Це необхідно для того, щоб особа, яка вчинила корупційний злочин, не могла звільнитися від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування, включаючи неможливість амністії та помилування [16, с. 25].

Основними векторами, на які спрямовані наукові результати висвітлених у спеціальній літературі досліджень, є два: 1) доповнення, розширення переліку визначених у примітці до ст. 45 переліку корупційних кримінальних правопорушень; 2) скорочення, звуження такого переліку.

Якщо аналізувати роботи, присвячені розширенню відповідного переліку, то із різним ступенем обґрунтованості, до цього пропонують включити:

- низку статей про суспільно небезпечні діяння у сфері господарської діяльності. Йдеться, зокрема, про ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності», 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» та 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». Кожне з цих посягань або може бути вчинене лише спеціальним суб'єктом (службовою особою), або його вчинення службовою особою з використанням

службового становища є особливо кваліфікуючою ознакою складу злочину. Крім того, Доцільно також згадати і ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», тим більше, що подібні протиправні дії є корупційними злочинами згідно Конвенції ООН проти корупції 2003 року. Наша держава, ратифікувавши цей міжнародно-правовий акт, не тільки взяла на себе відповідні зобов'язання – згідно ст. 9 Конституції України згаданої конвенції є частиною вітчизняного законодавства [3, с.19];

- убачається обґрунтованою потреба у розширенні переліку корупційних злочинів шляхом доповнення примітки до ст. 45 КК України статтями двох зазначених вище розділів Особливої частини, а саме ст. ст. 201 та 201-1, 205-1, 206-2, 218-1, 222-1, а також ст. 355 «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». Правомірність цього додаткового переліку ґрунтується на тому, що вчинення даних діянь (крім останнього) службовою особою з використанням службового становища виступає їх конститутивною (кваліфікуючою, особливо кваліфікуючою) ознакою. Що ж до діяння, передбаченого ст. 355 КК України, то його характер явно свідчить, що службова особа при його вчиненні явно діє всупереч інтересам служби, використовуючи при цьому надані їй владу та повноваження з метою незаконного збагачення, та з корисливих мотивів, що цілком відповідає визначенню корупції [2, с.13-14]; - до цього переліку слід також додати статті, які передбачають злочини, що можуть бути вчиненні службовими особами з корисливою метою чи з корисливих мотивів, чи в інших особистих інтересах, чи інтересах третіх осіб і підпадатимуть під поняття неправомірної вигоди. До таких можна віднести посягання, які містять перелічені ознаки, а саме: ст.ст. 157, 158, 159, 171, 172, 211, 219, 221-1, 223-2, 232, 232-1, 238, 253, 365 тощо [37, с.277];

- примітку ст. 45 КК України викласти у такій редакції: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 371, 372, ч.1 ст. 373, 375, ч.2 ст. 376, 410, у випадку вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем, а

також злочини, передбачені статтями 209, 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 366-1, 368-369-2 цього Кодексу» [90, с.173];

- у разі, якщо законодавець як основну ознаку корупційного злочину врахував суб'єкт злочину, то не зрозуміло, чому до таких злочинів не віднесено інші суспільно небезпечні діяння, які вчиняються особами, зазначеними у ст. 3 Закону «Про запобігання корупції» (наприклад, ч.2 ст. 189, ст. 375 КК України тощо). Якщо ж припустити, що основоположним критерієм виступає мета – одержання неправомірної вигоди, то корупційними слід було визнати й інші злочини, пов'язані з одержанням неправомірної вигоди (наприклад, ст. 160, 369-3) [108, с.161];

- ураховуючи той факт, що предметом протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань є неправомірна вигода, яка може надаватись, зокрема, посадовим особам у сфері спорту чи на їх вимогу третім особам з метою схилити таких посадових осіб до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей для впливу на результати офіційних спортивних змагань, можна зробити висновок, що такий злочин цілком підпадає під законодавчо закріплене визначення корупції, тягне за собою кримінальну відповідальність, а отже, є корупційним злочином [40, с.173];

- Кримінальним кодексом не визнано як корупційні злочини, хоча вони й можуть вчинятися в корисливих цілях суб'єктами, на яких поширюється Закон України «Про запобігання корупції», шляхом зловживання службовими повноваженнями, наступні діяння: порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України); розголошення таємниці усиновлення (ст. 168 КК України); порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК України) та ряд інших [145, с.53];

- Міжнародна організація FATF наголошує на тісний зв'язок, який існує між корупцією та легалізацією (відмиванням) злочинних доходів, та на потребі зосередитись на проблемі корупції як джерелі формування злочинних доходів,

які згодом можуть легалізуватись та використовуватись на фінансування тероризму. В свою чергу, Конвенція ООН проти корупції визначає легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, корупційним злочином, але примітка статті 45 КК України – ні [16, с.25].

Кожна з наведених пропозицій має під собою ґрунт та заслуговує на розгляд. Однак їх реалізація перетворить список корупційних кримінальних правопорушень у примітці до ст. 45 КК України на величезний перелік статей, виокремлених за різними критеріями.

Інший вектор розвитку переліку корупційних кримінальних правопорушень – його звуження. Так, результатами наукових досліджень стали наступні пропозиції з виключення посягань з примітки до ст. 45 КК України:

- певні діяння, що входять до першої групи корупційних злочинів (діяння, передбачені ст. ст. 262, 308, 312, 320, 410 КК України), чинні міжнародні правові акти не відносять до таких [41, с.97];

- не всі статті КК України, які згідно примітки до ст. 45 КК України визнаються корупційними злочинами, підпадають під дане твердження. Зокрема, особа, яку підкуповують, та суб'єкт вчинення злочину статті 354 КК України не зазначені у частині першій ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», що суперечить обов'язковим ознакам законодавчо закріплену поняття «корупція». Злочин, передбачений ст. 210 КК України, не відповідає поняття «корупція» з об'єктивної сторони вчинення злочину [100, с.158];

- не досить обґрунтованим видається віднесення до корупційних злочинів діянь, передбачених статтями 191, 262, 308, 312, 357 та 410 КК України. У даному випадку важко не помітити, що ключовою ознакою при віднесенні їх до корупційних є не характер діяння, а лише наявність у тій чи іншій нормі такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення цього діяння шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [108, 159-161];

- всупереч примітці до ст. 45 КК, не можуть бути визнані корупційними злочинами, наприклад, незаконне збагачення (адже ознакою складу злочину,

передбаченого ст. 368-5, не є ані зловживання, ані неправомірна вигода), нецільове використання бюджетних коштів (адже ознакою складу злочину, передбаченого ст. 210 КК, не є неправомірна вигода), та порушення правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, або правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів (адже ознакою складу злочину, передбаченого ч.2 ст.320, не є зловживання). Тому не є корупцією ані непотизм, ані лобізм, ані конфлікт інтересів, ані привласнення чужого тощо [149, с.122-123];

- заволодіння службовою особою документами, штампами, печатками, тим більше їх пошкодження не завжди відбувається з метою одержання неправомірної вигоди у ст. 357 КК, а й в інших особистих інтересах, які можуть не передбачати мети одержання неправомірної вигоди, а за її відсутності злочин не може бути корупційним [50, с.89].

Звісно, не зі всіма наведеними пропозиціями можна погодитись, однак більшість з них виглядають цілком обґрунтованими. Більше того, навіть судова практика суду найвищої інстанції підтверджує відсутність ознаки корупції у корупційному кримінальному правопорушенні. Так, в обвинувальному висновку начальника управління освіти РДА інкримінувалося вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК. Як було встановлено, начальник управління, достовірно знаючи про цільове призначення субвенції з державного бюджету України загальною сумою 1 295 000 грн на придбання автобусів для перевезення школярів, та додатково виділених із місцевих бюджетів коштів у сумі 552 000 грн, у супереччю цільовому призначенню цих грошових коштів, здійснив закупівлю двох переобладнаних автобусів, які не відповідають технічній специфікації шкільних автобусів. Місцевий суд, з рішенням якого погодився апеляційний суд, виправдав начальника управління за ч. 1 ст. 210 КК та дійшов висновку, про відсутність в його діях цього складу злочину, оскільки грошові кошти було виділено на закупку шкільних автобусів для перевезення школярів, і на сьогодні ці транспортні засоби використовуються за таким призначенням.

Верховний Суд визнав висновки судів попередніх інстанцій про відсутність у діях начальника управління освіти РДА складу злочину, передбаченого ст. 210 КК, передчасними та вказав, що грошові кошти в сумі 1 847 000 грн, з яких 1 295 000 грн – це залишок освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, що проживають у сільській місцевості, є бюджетними коштами. Зазначена субвенція була виділена на придбання спеціалізованих автобусів, які мають відповідати національному стандарту України ДСТУ. Разом із тим за висновками судової автотоварознавчої експертизи щодо визначення відповідності закуплених шкільних автобусів вимогам ДСТУ встановлено, що обидва транспортні засоби не відповідають вимогам стандарту за більш ніж 20 пунктами [123].

Зрозуміло, що перелік корупційних кримінальних правопорушень, а він виступає у даному випадку обсягом поняття «корупційне кримінальне правопорушення», безпосередньо залежить від змісту цього поняття. У науці кримінального права з приводу формулювання змісту поняття корупційного кримінального правопорушення висловлювалися певні скептичні міркування. Наприклад, про те, що аналіз антикорупційних конвенцій свідчить про складність і фактичну неможливість встановлення єдиного для всіх держав та міжнародних спільнот визначення корупційного злочину та переліку корупційних злочинів [88, с.48]. Або ж стверджувалося, що відсутність єдиного узагальнюючого поняття «корупційного злочину», на думку окремих дослідників, є виправданим кроком, з огляду на неможливість адаптування та поширення певного тлумачення такого поняття на обмежене коло діянь. Дослідники вказують на те, що неможливо робити настільки узагальнену правову конструкцію, яка би відображала абсолютно всі прояви (ознаки) корупції, а тому застосування такого, певною мірою оригінального, підходу до виокремлення діянь, які є корупційними, є абсолютно логічними [41, с.97].

Як впливає з фактичних обставин справи, доведених у суді, у вчиненому немає такої необхідної ознаки корупційного кримінального

правопорушення, як мета одержання неправомірної вигоди. Нагадаємо, що неправомірною вигодою відповідно до положень чинного законодавства (і Закону України «Про запобігання корупції», і приміток до окремих статей Особливої частини КК України) є грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Щоправда відносно мети вчинення корупційного кримінального правопорушення, відзначеної безпосередньо у диспозиціях статей про корупційні кримінальні правопорушення, то очевидно, що далеко не у всіх них ця мета прямо визначена. Це стосується й ст. 210 КК України. Однак, зрозуміло, що відсутність вказівки на мету у диспозиції статті Особливої частини КК України не виключає її наявності у вчиненому діянні. Тож ця ознака корупційного кримінального правопорушення іманентно присутня у будь-якому з них незалежно від того, чи передбачена у статті КК України. У разі відсутності такої мети у вчиненому немає підстав стверджувати про наявність корупційного кримінального правопорушення.

Проте, незважаючи на неодноразово помічену складність формулювання відповідного поняття, видається, що визначити його у сучасних правових умовах досить нескладно.

У цьому контексті продуктивними видаються спроби визначити поняття корупційне кримінальне правопорушення із використанням певної сукупності ознак, які характеризують два поняття, які його змістовно складають: «корупція» та «кримінальне правопорушення». Обидва ці поняття є нормативно визначені: Закон України «Про запобігання корупції» та ст. 11 КК України містять відповідні дефініції. Тому достатньо обґрунтованим виглядає синтетичний підхід, запропонований А.В. Савченком, який по суті полягає у об'єднанні у визначенні поняття «корупційне кримінальне правопорушення» нормативно визначених ознак його складових понять. Автор визначає його так: це передбачені виключно КК України, суспільно небезпечні та карані

умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальним суб'єктом [135, с.17]. Щоправда варто відмітити неточність у частині визначення суб'єкта корупційного кримінального правопорушення, оскільки випадки активного підкупу вчиняються загальним суб'єктом і всі вони віднесені до корупційних кримінальних правопорушень не лише у національному кримінальному праві, а й у положеннях міжнародних антикорупційних актів.

Такий самий спосіб визначення пропонує й М.І. Хавронюк, формулюючи дефініцію із урахуванням положень проєкту КК України у дещо прогностичному стилі. Так, автор зазначив, що як впливає зі ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупційні кримінальні правопорушення мають дві обов'язкові ознаки, які відрізняють їх від суміжних правопорушень. Перша з них стосується способу вчинення, а друге – предмета чи засобу кримінального правопорушення: 1) зловживання (тобто використання влади службових повноважень, професійних обов'язків и пов'язаних з ними можливостей на шкоду правомірним інтересам іншого суб'єкта права) або вплив на службову особу з метою схилити її до зловживання; 2) неправомірна вигода (це грошові кошти чи інше майно (річ), перевага, пільга, послуга, нематеріальний актив або вигода немайнового характеру, які особа без законних на те підстав: а) набуває шляхом зловживання, б) одержує, просить чи вимагає за вчинення в інтересах іншої особи шляхом зловживання дії чи бездіяльності, або в) пропонує чи надає іншій особі, щоби вона вчинила шляхом зловживання дію чи бездіяльність) [149, с.121-122].

Значення наявності у особи мети одержання неправомірної вигоди для визначення кримінального правопорушення як корупційного, підтверджується і практикою Верховного Суду. Так, зокрема, в одному зі своїх рішень, Верховний Суд зазначає, що наявність у службової особи мети отримати неправомірну вигоду та/або її зацікавленості в отриманні такої вигоди іншою особою є ознакою, яка дозволяє відмежувати зловживання службовим становищем від інших порушень, допущених при виконанні

повноважень, і яка запобігає можливості притягнення до кримінальної відповідальності лише за прийняття рішення або вчинення дій, правомірність яких може бути поставлено під сумнів або навіть скасовано в ході подальших юридичних процедур [115].

Наступним питанням є те, чи варто визначати поняття корупційного кримінального правопорушення саме так безпосередньо у тексті КК України і таким чином відмовитись від переліку відповідних посягань, поклавши обов'язок обґрунтувати віднесення того чи іншого посягання до корупційних на орган правозастосування. Враховуючи сучасний стан протидії корупції, повна реалізація такого підходу видається не виправданою. Справа у тому, що законодавець, як видається, спеціально використав прийом вичерпного переліку корупційних правопорушень обмежуючи при цьому угляд правозастосовувача. Крім того, варто підтримати й підхід, який полягає у тому, що термін «корупційне кримінальне правопорушення» в КК України не має власного кримінально-правового навантаження та виконує суто інструментальну функцію [20, с.127].

У проєкті КК України визначення корупційних кримінальних правопорушень наводиться у частині кодексу, яка присвячена визначенню понять цього проєкту загалом – Розділ 1.4. Глосарій. Так, у п.21 ч.2 ст. 1.4.1. проєкту КК зазначається, що корупційне кримінальне правопорушення – передбачений цим Кодексом злочин чи кримінальний проступок, склад якого містить такі обов'язкові ознаки корупції:

- а) неправомірна вигода або хабар, - як предмет чи засіб кримінального правопорушення та
- б) зловживання чи схиляння до зловживання, вплив на прийняття рішення чи торгівля впливом, - як спосіб кримінального правопорушення.

Корупційним кримінальним правопорушенням відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 4.4.6, 5.2.8, 6.1.4–6.1.6, 6.1.7–6.1.9, 6.2.2–6.2.4, 6.3.9, 6.5.3–6.5.5, 7.6.10, 7.6.11, 7.8.5, 10.5.4, 10.5.6, 10.5.7, у разі їх вчинення з використанням службових

повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних з ними можливостей та з метою одержання неправомірної вигоди, кримінальні правопорушення, пов'язані з хабарництвом, передбачені статтями 4.10.8–4.10.9, 5.1.5–5.1.6, 7.9.4–7.9.9, 8.2.13–8.2.14, 9.5.13–9.5.16, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 9.5.4–9.5.6, 9.5.18 цього Кодексу [69].

У цьому визначенні розробники використали два способи – спочатку дали розуміння корупційного кримінального правопорушення із використанням ознак корупції, а потім запропонували три переліки вичерпного характеру фактично не пов'язуючи їх із попереднім визначенням. У зв'язку із цим виникає невирішене питання, якщо поведінка не міститься у переліку, запропонованому у другій частині визначення, але має у своєму складі ознаки, які наведені у першій його частині, чи така поведінка може вважатися корупційним кримінальним правопорушенням?

Пропонуючи розв'язання проблеми визначення корупційного кримінального правопорушення у тексті КК України, ми вважаємо необхідним підтримати поділ усіх правопорушень, які належать до цієї категорії, на дві групи. Так, В.М. Куц вдало підмітив, що класифікацію корупційних злочинів необхідно почати з розподілу їх на дві групи: 1) корупційні злочини у вузькому (власному) сенсі; 2) корупційні злочини у широкому значенні. До перших належать злочини, наведені у Розділі XVII Особливої частини КК України... До другої групи належать всі інші корупційні злочини, розосереджені по інших розділах Особливої частини КК України [73, с.35-36]. Такий самий поділ, по суті, використано й у чинній редакції примітки до ст. 45 КК України. Там також міститься перелік «безумовно корупційних кримінальних правопорушень»: ст. ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК та корупційних кримінальних правопорушень, які належать до них «за умови їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем»: ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК.

Ми пропонуємо залишити у визначенні перелік «безумовно корупційних» кримінальних правопорушень, конститутивними ознаками

складів яких є ознаки корупційних посягань: зловживання службовим становищем у широкому сенсі та наявність неправомірно вигоди як мети, предмету чи засобу вчинення правопорушення. Із чинної редакції такого переліку варто виключити ст. 210 КК України. Однак це не означатиме, що діяння, яке підпадає під цю кримінально-правову заборону, не може бути корупційним. Його варто розглядати у контексті другої групи посягань – корупційних «під умовою». Формулюючи визначення цієї групи, видається варто відмовитись від вичерпного переліку, навівши у нормативному положенні ознаки фактичного складу посягання.

Так, практично всі застереження щодо потреби розширення переліку корупційних правопорушень пов'язані із тим, що КК містить й інші склади, які можуть мати своїми ознаками «зловживання службовим становищем» та «неправомірну вигоду» як своєрідні індикатори, що вказують на їх корупційний характер. Взагалі, аналіз чинної редакції примітки до ст. 45 у частині переліку «умовно» корупційних правопорушень, дає підстави для висновку, що вони опинилися у цьому переліку лише тому, що у їх складі міститься термінологічний зворот «зловживання службовим становищем». Натомість у КК України є ще досить велика кількість посягань, які вчиняються «із використанням службового становища...». При цьому змістовно ці словосполучення не відрізняються одне від одного і позначають по суті зв'язок вчиненого із можливостями спеціального суб'єкта, що і є характерним для корупції. Таких складів КК налічує понад 20. Крім того, описаний зв'язок у окремих нормах може бути описаний і без використання наведених словосполучень, лише вказівкою на спеціального суб'єкта.

Щодо «неправомірної вигоди» і її ролі як предмета, мети або засобу вчинення кримінального правопорушення, відсутність вказівки на цю ознаку у юридичному складі зовсім не означає відсутність її у складі фактичному. Враховуючи наведене, встановити і навести у тексті дефініції корупційного кримінального правопорушення вичерпний та повний перелік таких правопорушень «у разі їх вчинення...» чи за інших умов – не видається

можливим. Саме тому, друга частина визначення повинна містити ознаки «корупційності правопорушення», віддаючи таки потребу обґрунтування віднесення фактично вчиненого до корупційного кримінального правопорушення у кінцевому рахунку судові.

Абзац перший примітки до ст. 45 у цьому разі міг би бути викладений у такій редакції: «Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу, а також кримінальні правопорушення, передбачені іншими статтями Кодексу, у разі вчинення їх шляхом використання службового становища з метою одержання неправомірної вигоди або надання такої вигоди іншій особі, щоб вона неправомірно використала своє службове становище».

Наступним поняттям, яке потребує доктринального з'ясування для того, щоб воно виконало інструментальну функцію у нашому дослідженні, є поняття диференціації кримінальної відповідальності.

У доктрині кримінального права підходи до визначення поняття та правової природи диференціації кримінальної відповідальності істотно різняться. Так, М. І. Панов визначив диференціацію кримінальної відповідальності як один із визначальних принципів кримінального права, який полягає у розподілі (градації) в законі про кримінальну відповідальність заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно-небезпечних діянь, визнаних кримінальними правопорушеннями [107, с. 152].

Такий підхід обумовив визначення сутності цього явища у тому, що вона (диференціація) знаходить вираження в розподілі (градації, розділенні) у законі про кримінальну відповідальність заходів державного примусу у виді покарання та інших заходів кримінально-правового характеру як правових наслідків кримінального правопорушення (залежно від його тяжкості), які має зазнати особа, що вчинила кримінальне правопорушення і визнана винною в ньому вирок суду. Ця діяльність законодавця має надто складний характер, включає в себе широке коло наукових та прагматичних підходів, теоретичних

концепцій та узагальнень практики правозастосування та інших логіко-пізнавальних процедур. У цілому диференціацію кримінальної відповідальності як діяльність у сфері законотворення є багатогранною, її можна визнати і як процес, і як явище, і як результат законодавчої діяльності [107, с.152-153]. Таким чином, автор сам визнав багатоаспектність досліджуваного явища і дещо відійшов від того, що диференціація кримінальної відповідальності є принципом кримінального права.

Крім того, розуміння диференціації кримінальної відповідальності проф. М. І. Пановим фактично виключає визнання звільнення від кримінальної відповідальності як засобу кримінальної відповідальності, оскільки при цьому відсутній обвинувальний вирок як її необхідний елемент. Нам такий підхід видається недостатньо обґрунтованим. При цьому варто погодитись із аргументами Н. О. Антонюк, які зводяться до того, що звільнення від кримінальної відповідальності є засобом диференціації останньої. Закріплення цього інституту в КК дає законодавцеві змогу по-різному вирішувати питання відповідальності (принаймні, в частині її реалізації) щодо особи, для якої вже виникла підстава кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності фактично становить мінімальну межу, з якої стає можливим диференційований вплив законодавця на особу [10, с. 17].

Н.О. Антонюк у одній зі своїх останніх робіт визначила досліджуване поняття так: диференціація кримінальної відповідальності – це здійснювана законодавцем з метою реалізації його уявлень про принцип справедливості варіативна оцінка одного і того ж базового (загального) посягання, залежно від характеру та типового ступеня суспільної небезпечності вчиненого, характеристик особи винного, результатом якої є закріплення у Загальній та Особливій частинах КК диференціюючих положень, що визначають різні форми потенційного обмежувального впливу на особу [9, с. 170-171].

Ознаками диференціації кримінальної відповідальності, на думку цитованої авторки, є такі: 1) диференціація кримінальної відповідальності є складовою принципу справедливості; 2) здійснюється уповноваженим

суб'єктом – законодавцем; 3) об'єктом, що піддається диференціації, є кримінальна відповідальність, тобто можливість обмежувального впливу на особу; 4) здійснюється або у формі оцінки щодо групи однорідних чи різнорідних злочинних посягань, або у формі оцінки ознак особи, внаслідок чого виокремлюються певні типізовані ознаки складів злочинів і типізовані форми реалізації кримінальної відповідальності; 5) ці заходи впливу мають відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки посягання та (або) особи, яка його вчинила на засадах справедливості [13, с.210].

Образно кажучи, відповідно до цього підходу – диференціація кримінальної відповідальності є своєрідними терезами к руках законодавця. На одній стороні цих терезів міститься базове (загальне) поняття зі всіма його ознаками та суб'єктом, а з іншого – реакція держави на це, шляхом передбачення потенційного кола заходів, які зможе застосувати суд у разі визнання особи винною у вчиненні цього діяння. Тож, спрощено визначити диференціацію кримінальної відповідальності можна як градацію потенційних для застосування кримінально-правових заходів, яка здійснення з урахуванням суспільної небезпечності діяння і характеристик особи винного [9, с.170-171].

Підтримуючи наведені вище позиції, екстраполюючи їх на наше розуміння досліджуваного явища, зазначимо, що ознаками диференціації кримінальної відповідальності є: 1) це діяльність законодавця; 2) спрямованість такої діяльності на досягнення правових підстав практичної реалізації принципів кримінального права (справедливості, індивідуалізації кримінальної відповідальності тощо); 3) результатом такої діяльності, що здійснюється як прояв дійсної на час її проведення кримінально-правової політики, є розподіл, градація кримінальної відповідальності, що виражається у відмінних видах та розмірах заходів кримінально-правового впливу; 4) підставою диференціації кримінальної відповідальності є різний характер і ступінь суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками; 5) диференціація

кримінальної відповідальності проводиться у Загальній та Особливій частині КК України із використанням властивих їм засобів.

Таким чином, у цій дисертації ми пропонуємо розуміти диференціацію кримінальної відповідальності як діяльність законодавця, яка провадиться ним з метою забезпечення правових підстав практичної реалізації принципів кримінального права відповідно до дійсної кримінально-правової політики у результаті якої відбувається розподіл, градація кримінальної відповідальності, що виражається у відмінних видах та розмірах заходів кримінально-правового впливу на підставі різного характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками у Загальній та Особливій частині КК України із використанням властивих їм засобів.

1.3. Соціально-правові чинники, що обумовлюють диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення

Незважаючи на те, що у 2014 році відбулося досить серйозна зміна нормативної регламентації кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів, з'явилося їх власне кримінально-правове розуміння, ситуація із практичним подоланням корупційних проявів, на превеликий жаль, істотно не змінилася. Не додають оптимізму й статистичні показники, яскравим прикладом аналізу яких стала публікація М. І. Хавронюка. Крім очевидних проблем «із цифрами», у публікації піднімається питання й стосовно визначення обсягу поняття «корупційне кримінальне правопорушення». Так, зокрема зазначається, що саме слідчі Національної поліції і ДБР розслідують всі кримінальні правопорушення, які лише через неухважність законодавця не віднесено до корупційних. Йдеться про порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборчої агітації чи агітації референдуму, підкуп виборця чи учасника референдуму, члена виборчої комісії чи комісії з референдуму, а також контрабанду, порушення

прав інтелектуальної власності, продаж гуманітарної допомоги, протиправне заволодіння майном підприємства, незаконне видобування корисних копалин, незаконне полювання, торгівлю людьми, сутенерство, незаконні дії щодо усиновлення, незаконне переправлення осіб через державний кордон України і десятки інших, – якщо вони вчинені службовими особами з використанням свого службового становища [151].

Тенденції певного виду злочинності можна відслідкувати із використанням ресурсу «CrimeDataLab», який розроблено та забезпечується проф. Миколою Карчевським і є доступним для аналізу. Використання цього ресурсу підтверджує зроблені М. І. Хавронюком висновки. Достатньо велика кількість кримінальних проваджень, які розпочаті органами досудових розслідувань, призводять до незначних результатів у аспекті реально засуджених осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Так, наприклад, якщо за ст. 364 КК України протягом останніх одинадцяти років було обліковано понад 40 000 кримінальних правопорушень, то скеровано до суду з обвинувальним актом всього 3055 проваджень (це становить 7,58%), а засуджено осіб ще менше – всього 565 осіб (1,4% випадків). Однак і таких мізерних показників є ще більш вражаюча деталізація: реальне покарання у виді позбавлення волі призначене лише 63 особам (0,16% від кількості зареєстрованих проваджень). Якщо аналізувати статистику у розрізі року, то, наприклад, за 2023 рік ці показники ще більш наочні: зареєстровано 2983 провадження, засуджено 5 осіб, реальне покарання – 4. Тобто результативність розслідування цього найбільш типового корупційного правопорушення становила 0,17%.

Стосовно інших корупційних правопорушень, ситуація дещо краща, однак не настільки, щоб визнати боротьбу з ними більш-менш ефективною.

Наприклад, за 11 років (з 2013 по 2024 рр.) за ст. 191 КК України обліковано 120 046 проваджень, до суду скеровано 50 582 провадження (42,14%), засуджень 6 579 осіб (5,48%), призначене реальне позбавлення волі 578 особам (0,48%).

За аналогічний період часу за ст. 368 КК України обліковано 19 607 проваджень, передано до суду – 5 791 (29,54%), засуджено 2 745 осіб (14%), до реального позбавлення волі – 305 осіб (1,56%).

За ті самі 11 років за ст. 369 КК України обліковано 12 533 провадження, з них передано до суду – 7 959 кримінальних проваджень (63,5%), засуджено 5 993 особи (47,82%), а до реального позбавлення волі – 141 особа (1,13%).

Звісно так лінійно тлумачити статистику не варто, однак, проаналізовані нами показники корупційної злочинності в Україні за останні 11 років у сукупності підтверджують припущення про те, що у цій частині кримінального права не можна констатувати успіхів та виконання кримінальним законом завдань, закріплених у ч.1 ст. 1 КК України – правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Таким чином, питання про соціально-правові чинники диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, постає із новою актуальністю, оскільки негативні показники ефективності боротьби з корупційною злочинністю можуть свідчити про їх неврахування при проведенні такої диференціації.

Відповідно до положень примітки до ст. 45 КК України, законодавець називає корупційними кримінальними правопорушеннями склади посягань, відображені у 19 статтях Особливої частини КК України. І це не враховуючи тих посягань, які містять ознаки корупції, але передбачені іншими статтями КК України, що не включені у відповідний перелік. Між нормами, які закріплені у цих та інших статтях КК України виникають системні зв'язки та співвідношення, які дають можливість стверджувати, що більшість з цих статей стали результатом такої цілеспрямованої діяльності законодавця, як диференціація кримінальної відповідальності. Вже той факт, що ціла група корупційних кримінальних правопорушень виокремлена у примітці до ст. 45

КК у зв'язку із тим, що посягання, там закріплені, вчиняються шляхом зловживання службовим становищем, ставить питання про те, що ці норми виокремлені із загальних видів зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями, передбаченими у ст. ст. 364, 364-1 та 364-2 КК України. Це свідчить про диференціацію кримінальної відповідальності, так би мовити, у середині корупційних кримінальних правопорушень, яка має різноманітні прояви, що можуть бути предметом дослідження.

Крім того сама група корупційних кримінальних правопорушень, зазначених у примітці до ст. 45 КК України, є результатом диференціації кримінальної відповідальності, її виокремлення з-поміж інших кримінальних правопорушень.

Про це свідчать специфічні заходи кримінально-правового впливу, які можуть застосовуватись до осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення, а точніше – незастосування до таких осіб багатьох заохочувальних заходів кримінально-правового характеру, визначених положеннями Загальної частини КК України. Це дає підстави говорити про зовнішній аспект диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у кримінальному праві України.

Оскільки сама диференціація – це діяльність законодавця, яка має під собою соціально-правовий фундамент, проводиться усвідомлено та цілеспрямовано, причини такої диференціації потенційно підлягають правовому дослідженню. Іншими словами є потреба дати відповідь на питання: якими соціально-правовими чинниками обумовлена диференціація кримінальної відповідальності взагалі і за корупційні кримінальні правопорушення, зокрема?

У сучасній кримінально-правовій доктрині, вчені здебільшого не розглядають питання соціально-правової обумовленості саме диференціації кримінальної відповідальності. Наукові інтереси дослідників в основному концентруються навколо проблем криміналізації та декриміналізації та їх соціально-правової обумовленості.

На відміну від диференціації кримінальної відповідальності, криміналізація – це виявлення суспільно небезпечних проявів поведінки людини, визнання державою можливості і необхідності застосування щодо них заходів кримінальної відповідальності і закріплення у кримінальному законі ознак суспільно небезпечних діянь, визнаних кримінальними правопорушеннями. У кримінально-правовій науці обґрунтовано вказується, що криміналізацію можуть викликати: виникнення нових, не існуючих раніше видів суспільно небезпечної поведінки; несприятлива динаміка цих видів поведінки, не регламентованих кримінальним законодавством; необхідність виконання міжнародно-правових зобов'язань; науково-технічний прогрес, який призводить до виникнення та розвитку потенційно небезпечних для людини і суспільства сфер життєдіяльності; необхідність посилення охорони прав і свобод людини і громадянина; усвідомлення помилковості здійсненої раніше декриміналізації певного діяння [43, 459-462].

Питання соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за ті чи інші форми поведінки (криміналізації) докладно досліджені у роботах О. О. Пашенка. Автор цілком обґрунтовано зазначає, що є підстави виокремити такі види обставин соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність: 1) загальні обставини соціальної обумовленості кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність): суспільні корисність, системно-правова несуперечність, чіткість і ясність мови, історичні традиції та зміна умов життя суспільства; 2) обставини соціальної обумовленості охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність): наявність можливості боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування, співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони, повнота і ненадмірність заборони, повнота складу злочину; 3) обставини соціальної обумовленості регулятивних, дефінітивних та заохочувальних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність): суспільна мораль, правосвідомість і суспільна

думка [109]. І хоча ми не можемо підтримати підхід ототожнення кримінально-правової норми із її однією з можливих форм – закону про кримінальну відповідальність, широкий комплексний підхід автора став основною для наступних висновків у цій дисертації.

Поряд із тим, теоретичним фундаментом цього дослідження є ґрунтовні роботи Н.О. Антонюк, Д.О. Балабанової, В.К. Грищука, О.О. Дудорова та багатьох інших вчених, як так чи інакше у своїх працях торкалися проблем причин диференціації кримінальної відповідальності.

Проблему соціально-правової обґрунтованості диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення видається доцільним розглядати у двох площинах: зовнішній та внутрішній. Йдеться про те, що насамперед варто з'ясувати, які ж соціально-правові чинники вплинули на законодавче рішення виокремити зі всієї маси кримінальних правопорушень саме корупційні, визначити їх поняття та закріпити особливості застосування заходів кримінально-правового впливу до осіб, котрі їх вчинили. Це, умовно кажучи, зовнішня площина проблеми.

З іншого боку, достатньо велика сукупність корупційних кримінальних правопорушень створюють передумови або є результатом використання всіх можливих засобів диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для будь-якої сукупності кримінальних правопорушень: це й виділення спеціальних кримінально-правових норм, і конструювання суміжних складів, й наявність кваліфікованих та особливо-кваліфікованих складів і, навіть, спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Все це також має свої причини і підпорядковується певним закономірностям. Це, умовно кажучи, внутрішній аспект проблеми.

Для того, щоб відповісти на питання про те, які соціально-правові чинники обумовили «зовнішню диференціацію» кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, звернемося до пояснювальної записки до законопроекту, яким така диференціація реалізована.

Поява у КК поняття корупційного кримінального правопорушення (злочину – у редакції закону від 14.10.2014 року) завдячує трансформації проєкту Закону «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції» від 16.09.2014 р. №5085 у Закон України «Про Національне антикорупційне бюро». Пояснювальна записка до законопроєкту № 5085 жодних пояснень з приводу потреби закріплення у КК поняття «корупційний злочин» не містить. Натомість в обґрунтуванні необхідності прийняття проєкту зазначається загальне застереження про те, що «Необхідність прийняття Закону обумовлена високим рівнем поширення корупції в Україні, що становить собою загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, додержанню прав і свобод людини, національній безпеці, економічному та соціальному розвитку...» [127].

Зміни, які є предметом цього дослідження, було внесено п.1 ст. 2 Прикінцевих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» і їх причина, як видається, полягає у необхідності реагування на суспільні очікування щодо жорсткості протидії корупційним проявам. У суспільстві вкоренилася думка, що корупціонери, спіймані «на гарячому», використовуючи свої зв'язки, здатні уникнути кримінальної відповідальності, у тому числі й використовуючи цілком легальні можливості, які надаються заохочувальними інститутами кримінального права.

У зв'язку із цим законодавець прийняв рішення обмежити ці легальні можливості шляхом введення обмежувальних положень «крім корупційних злочинів» у статті 45, 46, 47, 48, 69, 74, 75, 79, 81, 82, 91 тощо.

Для того, щоб встановити цілком конкретні обмеження на використання заохочувальних кримінально-правових заходів щодо осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, законодавець потребував й іншого інструменту: визначення поняття корупційний злочин у первинній редакції, корупційне кримінальне правопорушення згодом. Цим обумовлене виокремлення у Загальній частини КК України групи корупційних кримінальних правопорушень та правових наслідків їх вчинення, що

становить собою, умовно кажучи, «зовнішню» диференціацію кримінальної відповідальності.

У «зовнішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення є й причини правового характеру. Крім того, що поняття «корупційне правопорушення» виокремлено у Законі України про запобігання корупції (ч.1 ст. 1) [131], корупційні злочини загалом є конвенційними і їх відносно автономне існування визначається положеннями міжнародного права, тими його документами, які ратифіковані Україною.

Так, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності містить ст. 8 яка має назву «Криміналізація корупції» та зобов'язує держави-учасниці визнати як кримінально-карані діяння, які наділені визначеними у Конвенції ознаками [62]. Про корупційні злочини або дії як самостійне явище згадується також у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) 1999 року [67]; Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 174) 1999 року [153].

Зокрема, ст. 2 Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 174) вказує, що для цілей цієї Конвенції «корупція» означає прями чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [153]. Таким чином, Конвенція окреслює коло суспільно небезпечної поведінки, які для її цілей визнаються корупцією.

Конвенція ООН проти корупції визначає перелік суспільно небезпечної поведінки, яка на думку її укладачів, повинна бути криміналізована державами-учасниками. До таких форм поведінки Конвенція відносить: підкуп національних державних посадових осіб (ст. 15); підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій (ст. 16); розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання

майна державною посадовою особою (ст. 17); зловживання впливом (ст. 18); зловживання службовим становищем (ст. 19); незаконне збагачення (ст. 20); підкуп у приватному секторі (ст. 21); розкрадання майна у приватному секторі (ст. 22); відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23); приховування (ст. 24); перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 25) та окремі питання, які у вітчизняній доктрині кримінального права традиційно відносять до проблем загальної його частини [61]. Таким чином, згадані положення Конвенції створюють своєрідну рамку визначення поняття корупційного кримінального правопорушення, ігнорування якої не охоплюється поняттям виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань.

Подібну рамку європейського розуміння корупційного кримінального правопорушення встановлено також і у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) 1999 року, відповідно до положень якої, корупційними кримінальними правопорушеннями у національному праві держав-підписантів мали б визнаватися: дача хабара національним державним посадовим особам (ст. 2); одержання хабара національними державними посадовими особами (ст. 3); хабарництво членів національних представницьких органів (ст. 4); хабарництво іноземних державних посадових осіб (ст. 5); хабарництво членів іноземних представницьких органів (ст. 6); дача хабара у приватному секторі (ст. 7); одержання хабара у приватному секторі (ст. 8); хабарництво посадових осіб міжнародних організацій (ст. 9); хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей (ст. 10); хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів (ст. 11); зловживання впливом (ст. 12); відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних з корупцією (ст. 13) та фінансові злочини (ст. 14) [67].

Звісно, ці документи не вимагають від держав-учасниць прямо передбачити у національному кримінальному законодавстві поняття корупційного кримінального правопорушення (злочину). Але такий крок

вітчизняного законодавця цілком перебуває у змістовній єдності із положеннями відповідних документів.

Втім залишається багато питань до змісту ознак поняття «корупційне кримінальне правопорушення», спосіб його визначення та обсяг конкретних правопорушень, які охоплюються цим питанням, однак вирішення цього питання потребує самостійного наукового дослідження. Відзначимо, що міжнародно-правові зобов'язання України у протидії корупції не виключають можливості визначення поняття корупційного кримінального правопорушення безпосередньо у тексті КК України.

Варто також відмітити, що виокремлення у Загальній частині КК України корупційного кримінального правопорушення (злочину) та встановлення для цієї категорії посягань специфічного правового режиму у частині неможливості застосування за їх вчинення заохочувальних положень КК, стало лише початком тенденції «зовнішньої» диференціації кримінальної відповідальності. Згодом законодавець став використовувати цей інструмент і для інших видів кримінальних правопорушень, причому як їх груп, так і окремих посягань, а пізніше – навіть видів посягань. Йдеться про групу правопорушень, які з'явилися у КК 29.06.2021 року і їх поняття також визначено у примітці до ст. 45 у абз. 2 – кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією (статті 366-2 та 366-3 КК України). Крім цього, специфічний правовий режим одержали «порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції»; «кримінальні правопорушення, передбачені статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці»; «катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної» тощо.

При цьому, як видається, ефективність цього інструменту не доведена, а розширення переліку є нічим іншим як реакцією на соціальні подразники, які існують у суспільстві у певний період розвитку.

«Зовнішня» диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення має як негативні та позитивні аспекти використання у законотворчій та правозастосовній практиці.

Щодо негативних аспектів, видається, що використання «зовнішньої» диференціації – виокремлення певних видів правопорушень з числі інших і встановлення для них специфічних правових режимів державного реагування, повинно бути винятком з правила і використовуватися у дуже обмежених випадках, оскільки може спричинити системну дисфункцію кримінального законодавства. У зв'язку із цим, диференціювати кримінальну відповідальність із використанням формувань груп кримінальних правопорушень, слід особливо обережно.

Поряд із цим, використання цього методу диференціації кримінальної відповідальності має і певні позитивні аспекти:

1) підтверджує фокус уваги законодавця на актуальних проблемах, які турбують українське суспільство;

2) дає можливість запровадження специфічного правового режиму застосування заходів кримінально-правового впливу у випадку вчинення кримінального правопорушення, включеного у певну групу;

3) обмежує суддівський угляд у випадках обрання виду та розміру заходи кримінально-правового впливу, що а умовах тотальної недовіри до суду, є одним з простих виходів з ситуації, що склалася;

4) розширює арсенал засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Щодо «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, то тут ми спостерігаємо використання всіх її засобів, що характерні для диференціації кримінальної відповідальності в цілому.

Про причини та обумовленість використання тих чи інших засобів для диференціації кримінальної відповідальності часом можна лише здогадуватися. Теорія кримінального права, маючи у своєму арсеналі глибокі розробки проблем обумовлення криміналізації, навіть її цілісні теорії [14], не може похвалитися напрацюваннями у сфері підстав та умов диференціації кримінальної відповідальності.

При цьому, варто зауважити, що підстави та умови «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення наряд чи чимось будуть вирізнятися від загальних підстав та умов диференціації, що характеризують цей процес у кримінальному праві в цілому.

У цій частині варто погодитись із Н.О. Антонюк, яка зазначила, що для того, щоб правильно розуміти функціонування правового явища, необхідно встановити критерії, які це явище зумовлюють. Диференціація кримінальної відповідальності не повинна відбуватися свавільно. Адже, по-перше, несистемність диференціювання кримінальної відповідальності призводить до диспропорційності у реалізації принципу справедливості кримінального права і кримінально-правової політики. По-друге, за належними критеріями завжди можна зрозуміти, коли потрібно проводити диференціацію і в якому обсязі. Фактично критерій диференціації слугує свого роду індикатором потреби у закріпленні варіативності обмежувального впливу на особу. Якщо цей індикатор ігнорується законодавцем, то страждає справедливість кримінального закону та (або) невиправдано зростає роль суду у можливіму забезпеченні принципу справедливості. А тому досягти однакового застосування закону судами по всій території держави у разі, якщо судова дискреція є досить широкою, важко. Це неодмінно призводить до істотно різної відповідальності за подібні посягання, що свідчить про недотримання принципу справедливості [8, с.78-79].

Аналізуючи критерії диференціації кримінальної відповідальності авторка констатує недостатність теоретичної бази цієї проблеми і наводить

міркування В.К. Грищука, який виокремлює такі критерії диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК України, як: 1) громадянство; 2) час вчинення злочину; 3) стадія вчинення злочину; 4) неосудність, обмежена осудність особи; 5) співучасть у злочині; 6) множинність злочинів; 7) перевищення меж необхідної оборони, перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця; 8) перевищення меж крайньої необхідності, вчинення злочину під впливом фізичного примусу; 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 10) ступінь тяжкості вчиненого злочину, посткримінальна поведінка особи; 11) строк давності; 12) інвалідність, вагітність, наявність малолітніх дітей, пенсійний вік, службовий стан, вік особи; 13) ступінь тяжкості вчиненого злочину, особа винного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання; 14) сукупність злочинів та сукупність вироків; 15) неповноліття особи [38, с.42]. В Особливій частині, на думку В.К. Грищука, критеріями диференціації кримінальної відповідальності є такі: 1) родовий і безпосередній об'єкти злочинів; 2) форма вини; 3) особливий психічний стан суб'єкта під час вчинення злочину; 5) спосіб вчинення злочину; 6) мотив вчинення злочину; 7) суспільно небезпечні наслідки вчиненого злочину; 8) службовий стан суб'єкта злочину; 9) особливий стан потерпілого; 10) вік потерпілого; 11) вчинення злочину у співучасті; 12) мета вчинення злочину; 13) поведінка особи [38, с.42].

Критикуючи позицію В.К. Грищука, вчені цілком обґрунтовано стверджують, що необхідно встановити таку сукупність юридичних показників, які можуть слугувати критерієм необхідності здійснити диференціацію кримінальної відповідальності. Так, Н.О. Антонюк вважає за доцільне виділити два критерії диференціації кримінальної відповідальності: позитивний і негативний. Позитивний критерій вказуватиме, коли диференціація є необхідною, її потрібно провести або поглибити, або вдосконалити. Негативний критерій, своєю чергою, показуватиме, коли диференціація є зайвою і від неї треба відмовитися [8, с.80]. Далі авторка

наводить ці критерії та проводить необхідний аналіз, ознак й вони не дають вичерпної відповіді на питання про те, якими ж чинниками соціально-правового характеру обумовлена потреба у диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Відповідаючи на запитання про чинники соціально-правового характеру, які обумовлюють потребу у диференціації кримінальної відповідальності, варто, видається, зосередити увагу на такому. Насамперед, для пояснення первинної ланки «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення необхідно враховувати положення міжнародно-правового характеру а також нормативне розуміння корупції в Україні. Так у ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» зазначено, що корупція це – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [131]. Таким чином, перший крок «поділу» корупційних правопорушень на види полягає у віддиференціюванні трьох груп посягань:

- 1) використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;

- 2) прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;

- 3) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного

використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Перша група корупційних кримінальних правопорушень – це різновиди зловживання спеціальним суб'єктом своїм службовим становищем. Відповідно до положень примітки до ст. 45 КК України до цієї групи можна віднести всі види зловживань, які визначені у Розділі XVII Особливої частини: ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК. Крім того, різновидом зловживання законодавець також визначає посягання, передбачене ст. 210 КК та групу протиправних заволодінь різного виду майном, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем: ст. ст. 191, 262, 308, 312, 320, 357, 410 КК України. Спірно, але ближче до цієї, ніж до наступних груп, «примикає» кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368-5 КК «Незаконне збагачення».

Наступні дві групи посягань, які можна виокремити серед корупційних кримінальних правопорушень – це пасивні та активні підкупи, які відрізняються між собою як суб'єктом їх вчинення, так, відповідно і об'єктивною стороною. Більше того, традиційно, до проведення реформи нормативної регламентації у КК відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, пасивний та активний підкуп передбачався у різних статтях КК. Так, відомо, що ст. 368 КК України передбачає відповідальність за протиправні прояви пасивного підкупу, а ст. 369 КК, відповідно, за прояви активного підкупу, який може бути вчинений загальним суб'єктом. Із ходом реформ, у КК України з'явилися та утвердилися статті, які у перших своїх частинах містяться відповідальність за пасивний підкуп, а у наступних – за активний. Незважаючи на те, що відповідальність встановлено у одній структурній одиниці КК, вона є різною, диференційованою відповідно до тих груп кримінальних правопорушень, які виокремлені у цій статті під номерами 2 та 3 відповідно до нормативного розуміння корупції у регулятивному законодавстві України.

Отже, перший крок «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення обумовлений

правовими чинниками – визначенням поняття «корупція» у Законі України «Про запобігання корупції».

Наступним кроком «внутрішньої» диференціації є урахування різновидів спеціальних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень та тих сфер суспільних відносин, у яких вони беруть участь та можуть зловживати повноваженнями чи одержувати неправомірну вигоду. Так, вважаємо за необхідне підтримати міркування О.О. Дудорова, який відзначив, що вважається, що відображений у нашому КК диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності за службові правопорушення осіб, задіяних у публічній і приватній сферах, враховує різницю у суспільній небезпеці діянь, ґрунтується на власному історичному досвіді (дореволюційному, часів непу) і досвіді країн із розвинутою ринковою економікою, враховує положення відповідних міжнародних документів. Автор крім того зауважує, що однією з серйозних новел антикорупційного законодавства стало виокремлення в КК такої категорії суб'єктів, як особи, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, і запровадження спеціальних кримінально-правових заборон, розрахованих на зловживання зазначених осіб (статті 365-2, 368-4). Ці законодавчі зміни, крім усього іншого, спрямовані на те, щоб об'єднати в одну групу спеціальних суб'єктів злочинів (прирівняних до службових) тих осіб, стосовно кримінально-правової оцінки діяльності яких виникали суперечливі судження, коли в одних випадках цих осіб визнавали службовими, а в інших – ні [44, с.247].

Як впливає із положень міжнародних антикорупційних конвенцій, диференціація відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у публічній та приватній сферах має й міжнародно-правове походження. Так, наприклад, ст. 21 Конвенції ООН проти корупції зазначає, що кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами умисно вчинених в ході економічної, фінансової або комерційної діяльності наступних діянь: а) обіцянка, пропозиція або надання, особисто або через посередників, будь-якої

неправомірної переваги будь-якій особі, яка керує роботою організації приватного сектора або працює на будь-якій посаді у такій організації, для такої особи чи іншої особи, щоб ця особа вчинила, порушуючи свої обов'язки, будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій; б) вимагання або прийняття, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги будь-якою особою, яка керує роботою організації приватного сектора або працює на будь-якій посаді у такій організації для такої особи чи іншої особи, щоб ця особа вчинила, порушуючи свої обов'язки, будь-яку дію або утрималась від вчинення дій [61].

Враховуючи наведене, можна констатувати поділ всіх корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються спеціальними суб'єктами на п'ять груп:

1) ті, які вчиняються службовою особою у розумінні ч.3 ст. 18 КК України – корупційні кримінальні правопорушення, передбачені: ст. ст. 191, 262, 308, 312, 320, 357 КК України;

2) ті, які вчиняються службовою особою у розумінні примітки до ст. 364 КК України – їх перелік визначений безпосередньо у тексті цієї примітки;

3) ті, які вчиняються службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;

4) ті, які вчиняються особами, які займаються професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг;

5) інші, які не належать до перших чотирьох груп – посягання передбачені ст. 354 та ст. 410 КК України. Перше з них стосується працівника підприємства, установи чи організації, а друге – ймовірно військової службової особи.

Причини такої диференціації, як видається, криються у відмінностях відносин, учасниками яких є згадані вище спеціальні суб'єкти. Законодавець, диференціюючи відповідальність із урахуванням цих сфер, по-перше, визначає місце статті про корупційне кримінальне правопорушення у структурі Особливої частини КК України, по-друге, зважаючи на важливість

відповідних відносин, конструює самостійні санкції кримінально-правових норм.

Іншим проявом аналізованого вище другого кроку «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, є конструювання законодавцем суміжних складів та спеціальних кримінально-правових норм. Так, розглядаючи групу посягань, які полягають у зловживанні службовим становищем, ми зустрічаємося із:

- 1) суміжними складами, і зі
- 2) складами, які закріплені у спеціальних нормах.

Конструювання суміжних складів є яскравим прикладом «внутрішньої» диференціації. Так до проведення реформи кримінально-правової регламентації корупційних кримінальних правопорушень, яка була складною та неоднозначною [6], відповідальність за зловживання повноваженнями і службових осіб «публічного права», і службових осіб юридичних осіб приватного права і окремих осіб, які надають публічні послуги, передбачалася у одній статті – 364 КК «Зловживання владою або службовими повноваженнями» і урахувати специфіку відносин, учасниками яких були такі різноманітні спеціальні суб'єкти, суд міг лише із використанням засобів індивідуалізації кримінальної відповідальності. Рішенням, яке стало частиною відповідної реформи, стало виокремлення – віддиференціювання ст. ст. 364-1 та 365-2 КК, із формулюванням власних кримінально-правових санкцій. Це ж стосується і різновидів активних та пасивних підкупів.

Обумовленість такого кроку лежить не лише у площині урахування соціальних факторів, які обумовлені специфікою відповідних суспільних відносин, а й правовими чинниками, які прямо впливали із ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, що зобов'язували нашу державу криміналізувати певну поведінку та урахувати відповідні особливості при диференціації кримінальної відповідальності. Так, наприклад, ст. 369-2 КК «Зловживання впливом» стала відображенням необхідності криміналізувати

таке явище, як торгівля впливом, що на час ратифікації відповідної Конвенції КК України повною мірою не передбачалося.

Спеціальні ж відносно зловживання службовим становищем норми, які належать до корупційних кримінальних правопорушень, виокремлені законодавцем із урахуванням традиційних для національного кримінального права підходів: у відповідному складі кримінального правопорушення з'являються ознаки, які змінюють коло суспільних відносин, що охороняються нормою загальною, і, відповідно, змінюється родовий об'єкт посягання, що обумовлює потребу конструювання спеціальної норми. Так, урахування особливостей майна, яким незаконно заволодіває службова особа із використанням службового становища, створює необхідність конструювання спеціальних норм і розташування їх у різних розділах Особливої частини КК України. Тут ми зустрічаємо і посягання на власність (ст. 191 КК), і на здоров'я населення (ст. ст. 308, 312, 313, 320 КК), і на авторитет органів державної влади чи місцевого самоврядування... у частині документообігу (ст. 357 КК), і на порядок несення військової служби (ст. 410 КК). Таким чином, причини конструювання спеціальних норм як засобу диференціації кримінальної відповідальності – такі самі, як і для інших спеціальних норм, що існують у системі Особливої частини КК України.

Так, у своїй дисертації І. З. Сень виводить причини конструювання спеціальних норм у системі Особливої частини КК України через функції таких норм, які вони повинні виконувати. Так, авторка зазначає, що спеціальні кримінально-правові норми повинні виконувати такі функції:

- 1) уточнення (конкретизація) характеру та ступеня суспільної небезпеки певних різновидів діянь, коло яких охоплюється загальною нормою;
- 2) превентивна – попередження кримінальних правопорушень [137, с. 13].

Таким чином, в загальному можна зробити висновок, що причинами виокремлення спеціальних норм як засіб диференціації кримінальної відповідальності взагалі та за корупційні кримінальні правопорушення,

зокрема, є потреба в уточненні (конкретизації) характеру та ступеня суспільної небезпеки різновидів певного виду діянь та потреба попередження вчинення відповідних кримінальних правопорушень.

Так само, як і виділення спеціальних норм, не відрізняються специфікою й причини використання законодавцем інших засобів «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення: виділення кваліфікованих складів та спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці. Для кваліфікованих складів, як видається, характерним є те, що ознака, яка змінює ступінь суспільної небезпеки конкретного правопорушення, не має істотного впливу на характер його суспільної небезпеки, змістовно не змінює тих суспільних відносин, які насамперед зазнають шкоди у результаті вчинення посягання.

О. З. Мармура у своїй кандидатській дисертації влучно зазначив, що відбір обставин для їх регламентації у вигляді ознак, що кваліфікують злочин, слід здійснювати на двох рівнях. Завдання відбору першого рівня – встановити, чи може певна обставина або їх сукупність бути узагальнена в ознаці, що кваліфікує злочин загалом. Для цього: по-перше, обставина повинна стосуватися процесу вчинення злочину, відображатися певним чином у самому злочині, отримуючи відтак можливість впливу на його суспільну небезпеку; по-друге, повинна існувати реальна можливість виявлення та доказування наявності такої обставини у процесі кримінального провадження. Відбір на другому рівні має забезпечити доцільність та правомірність регламентації ознаки, що кваліфікує злочин, на рівні конкретного складу злочину. Для цього необхідно користуватися такими критеріями: істотність, безумовний істотний одновекторний вплив обставини на суспільну небезпеку злочину; фактична, а у разі непоширених злочинів – можлива, поширеність певних обставин під час учинення злочинів цього виду; відсутність інших, уже передбачених способів повного врахування суспільної небезпеки злочинів, що характеризуються такою обставиною (обставинами) [87, с. 13].

Таким чином соціально-правовими причинами та умовами конструювання кваліфікований складів корупційних кримінальних правопорушень є наявність у вчинених діяннях обставин, які мають вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого правопорушення не змінюючи при цьому її характер. При цьому також важливо враховувати: одновекторність такого впливу; тісний зв'язок із ознаками основного складу корупційного кримінального правопорушення; можливість виявлення і доказування у процесуальному аспекті; відсутність інших кримінально-правових норм, які можуть бути використані для адекватного відображення наявного ступеня та характеру суспільної небезпеки вчиненого діяння тощо.

Щодо підстави для звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці, яка у корупційних кримінальних правопорушеннях використовується як засіб диференціації для активного підкупу і комплексно відображена у ч.5 ст. 354 КК України, обумовленість її наявності, видається, лежить у площині необхідності спонукання осіб, які «оступилися» до потрібної державі поведінки. Причини встановлення такого роду підстав, здебільшого однакові незалежно від того, щодо якого кримінального правопорушення, вони встановлені. Законодавець дає особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, шанс виправитись, вчинити правильно і допомогти подолати суспільно небезпечне явище.

З'ясування причин, чинників соціального та правового характеру, які обумовили рішення законодавця диференціювати кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, дає змогу зрозуміти витоки наявності системи корупційних кримінальних правопорушень, побачити прогалини або надмір правового регулювання та побудувати подальше дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення із розумінням генетичних зв'язків відповідних кримінально-правових норм.

Висновки до розділу 1.

У підсумку розгляду загальних засад дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, варто зазначити, що будь-яке подібне дослідження повинно ґрунтуватися на 1) попередніх розробках аналогічних чи дотичних проблем; 2) чіткого визначення предмета дослідження та його понятійного апарату та 3) причин існування досліджуваного явища, його соціально-правового контексту. Враховуючи наведене, згрупуємо висновки з висвітлення загальних засад дослідження проблеми відповідно до цих складових.

Насамперед, відзначимо, що попередні результати дослідження питань диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення об'єктивовані як у фундаментальних монографічних дослідженнях (Н. О. Антонюк, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко та інші вчені), так й авторських навчальних посібниках (О. К. Марін, А. В. Савченко та ін.), а також в окремих публікаціях фундаментального та прикладного характеру (О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк та ін.), дисертаціях, присвячених суміжній проблематиці (Р. А. Бориславський, Л. В. Павлик) та монографічних дослідженнях окремих результатів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Аналіз цих робіт дав можливість констатувати, що найбільшою прогалиною у частині наукового опрацювання проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, як впливає з аналізу спеціальних фахових джерел, є осмислення значення виокремлення у кримінальному законі конкретного виду правопорушень для застосування інших засобів диференціації кримінальної відповідальності, багатоступовість її проведення та колізії й прогалини, які у зв'язку із цим виникають. Такий стан дослідження розглядуваної проблеми у спеціальній літературі обумовлює необхідність забезпечення комплексного підходу до її (проблеми) розв'язання.

У результаті узагальнення наукових позицій стосовно змісту та обсягу поняття корупційне кримінальне правопорушення та визначення на цій основі авторської дефініції відповідного поняття. Ми пропонуємо залишити у визначенні перелік «безумовно корупційних» кримінальних правопорушень, конститутивними ознаками складів яких є ознаки корупційних посягань: зловживання службовим становищем у широкому сенсі та наявність неправомірно вигоди як мети, предмету чи засобу вчинення правопорушення.

Аналізуючи понятійний апарат дослідження, у цій дисертації запропоновано розуміти диференціацію кримінальної відповідальності як діяльність законодавця, яка провадиться ним з метою забезпечення правових підстав практичної реалізації принципів кримінального права відповідно до дійсної кримінально-правової політики у результаті якої відбувається розподіл, градація кримінальної відповідальності, що виражається у відмінних видах та розмірах заходів кримінально-правового впливу на підставі різного характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками у Загальній та Особливій частині КК України із використанням властивих їм засобів.

Проблема соціально-правових чинників, що обумовлюють диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення розглянуто у двох вимірах: зовнішньому та внутрішньому. По суті ці виміри становлять собою два види диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. У роботі вперше запропонована оцінка позитивних та негативних аспектів використання зовнішньої диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення

Щодо «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, то тут ми спостерігаємо використання всіх її засобів, що властиві для диференціації кримінальної відповідальності в цілому. При цьому, зауважено, що підстави та умови

«внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення наряд чи чимось будуть вирізнятися від загальних підстав та умов диференціації, що характеризують цей процес у кримінальному праві в цілому.

З'ясування причин, чинників соціального та правового характеру, які обумовили рішення законодавця диференціювати кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, дало змогу зрозуміти витoki наявної системи корупційних кримінальних правопорушень, побачити прогалини або надмір правового регулювання та побудувати подальше дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення із розумінням генетичних зв'язків відповідних кримінально-правових норм.

РОЗДІЛ 2. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

2.1. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України

Корупційні кримінальні правопорушення володіють у системі кримінального права України своєрідною першістю у виокремленні у Загальній частині КК України та встановленні спеціального правового режиму застосування заохочувальних положень кримінального законодавства. Вже після корупційних кримінальних правопорушень до використання аналогічних засобів законодавець вдався й щодо порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції та кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Обмежене застосування заохочувальних заходів законодавець передбачив й щодо окремих видів військових злочинів, вчинених в умовах воєнного стану або у бойовій обстановці та катування, вчинене представником держави, у тому числі й іноземної.

Таким чином, виникає ситуація, яка потребує свого теоретичного осмислення, адже у системі засобів диференціації кримінальної відповідальності, які традиційно передбачаються у Загальній частині КК України щодо всіх кримінальних правопорушень, виникають нові засоби диференціації, які стосуються певної групи кримінальних правопорушень.

Враховуючи те, що відповідна ситуація виникла у кримінальному праві України порівняно недавно, самостійних монографічних досліджень використання засобів диференціації кримінальної відповідальності стосовно корупційних кримінальних правопорушень у Загальній частині КК України немає. Разом із тим, актуальні проблеми використання окремих з них

(наприклад, звільнення від відбування покарання з випробуванням) вже стали предметом палких дискусій та обговорень. З приводу таких засобів свої позиції висловили більшість фахівців галузі, які розробляли проблематику протидії корупційним кримінальним правопорушенням або кримінальної відповідальності і цілому. Так, проблемам звільнення від відповідальності та від покарання чи його відбування за корупційні кримінальні правопорушення присвятили свої роботи О.П. Горох, О.О. Дудоров, О.О. Житний, Д.В. Казначеева, Д.Г. Михайленко, М.І. Хавронюк та інші.

У цій частині дисертації розкриємо правову природу засобів, які передбачені у Загальній частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, і які застосовуються з метою диференціації кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Як відзначалося у попередньому розділі дисертації, диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення проводиться законодавцем стосовно саме цього виду злочинності у двох напрямках, векторах, рівнях. Насамперед, йдеться про диференціацію першого рівня, або, якщо використовувати термінологію «напрямів» - зовнішню – виокремлення з-поміж всіх кримінальних правопорушень саме корупційних з метою встановлення щодо них специфічного правового режиму реагування держави на їх вчинення. Другий рівень, або внутрішня диференціація – застосування доступних та традиційних критеріїв, прийомів та засобів такої діяльності щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Якщо щодо першого рівня диференціації кримінальної відповідальності позицію було висловлено у попередньому розділі дисертації під час розгляду питання про поняття корупційного кримінального правопорушення, то щодо другого її рівня – розглянемо його зараз.

Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, як і за будь-які інші види правопорушень, відбувається у національному кримінальному праві із використанням тих засобів, які відображені у положеннях Загальної частини Кримінального кодексу України.

У науці по різному оцінюють, які із положень Загальної частини КК можна віднести до засобів диференціації кримінальної відповідальності. Так, серед засобів диференціації кримінальної відповідальності, які властиві Загальній частині КК, Н.О. Антонюк виокремлює:

- 1) врахування кількості вчинених злочинів;
- 2) врахування кількості учасників злочину;
- 3) врахування етапу, на якому злочинний намір був завершений чи зупинений (припинений);
- 4) передбачення можливості звільнення від кримінальної відповідальності, покарання або його відбування [7].

Фактично йдеться про кримінально-правові інститути множинності кримінальних правопорушень, співучасті у кримінальному правопорушенні, стадій вчинення умисного кримінального правопорушення, звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування.

Л.В. Павлик вказує, що до засобів диференціації кримінальної відповідальності за кримінально-протиправні посягання у сфері економіки, які передбачені у Загальній частині КК, належать: 1) норма кримінального права; 2) категоризація злочинів; 3) множинність злочинів; 4) незакінчена злочинна діяльність; 5) співучасть; 6) неповноліття суб'єкта злочину; 7) обставини, які обтяжують або пом'якшують покарання; 8) судимість; 9) умовне засудження, звільнення від покарання і умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміна покарання більш м'яким; 10) загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності [103, с.9]. Істотно меншу кількість засобів диференціації кримінальної відповідальності називає Р.А. Бориславський, який у своїй роботі відзначив, що у Загальній частині КК України основними такими засобами є:

- 1) підстави звільнення від кримінальної відповідальності, які мають імперативний характер і обов'язкові для суду;
- 2) спеціальні засади призначення покарання;

3) підстави звільнення від покарання та його відбування, які мають імперативний характер;

4) вік, із якого настає кримінальна відповідальність, та особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх [24, с.80].

Ще про меншу кількість засобів диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК згадується у Великій українській юридичній енциклопедії у томі 17 Кримінальне право. Так, М. І. Панов, автор статі про диференціацію кримінальної відповідальності, зазначив, що вона здійснюється також і у Загальній частині КК. Реально вона знаходить вияв перш за все у класифікації злочинів у ст. 12 КК, зазначає автор. Крім того, автор нагадує, що кожна з категорій, зазначений у цій статті, відрізняється від інших за ступенем тяжкості, - ступенем їх суспільної небезпечності, - що знаходить формалізоване визначення у тяжкості (виду і розмірі) покарання за кожний із злочинів, на підставі чого він належить до тієї чи іншої категорії. Ця класифікація, як реальний і специфічний вияв диференціації кримінальної відповідальності, має надзвичайно важливе кримінально-правове значення. Вона органічно включається до змісту більшості інститутів та норм як Загальної, так і Особливої частини кримінального законодавства і надає можливість вирішувати значну кількість питань кримінальної відповідальності [107, с. 153].

Складно заперечити авторові у вказівці ним на провідну роль класифікації кримінальних правопорушень, відображену у ст. 12 КК України для наступної диференціації кримінальної відповідальності. Але у тому й річ, що класифікація кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості не має самостійного диференціовального значення, адже не вказує на наслідки кримінально-правового характеру, які настають за вчинення кримінального правопорушення того чи іншого ступеня тяжкості.

Поділ кримінальних правопорушень на види за ступенем тяжкості, так само, як і за формою вини, наприклад, є інструментом законодавчої техніки, який використовується законодавцем з метою економії нормативного тексту у

тих положеннях, як визначаються відповідні наслідки і є справжніми засобами диференціації кримінальної відповідальності. У цій частині класифікація кримінальних правопорушень на види нагадує виокремлену нами вище «зовнішню» диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

По суті, це також результат виділення окремих видів кримінальних правопорушень, однак за іншим критерієм. Таке виокремлення, як і у випадку із класифікацією кримінальних правопорушень, є першим етапом диференціації відповідальності за їх вчинення. При цьому у контексті нашого дослідження важливо відзначити певну особливість. Аналізовані класифікації мають ускладнене кримінально-правове значення:

1) вони можуть виключати одна одну: у разі віднесення кримінального правопорушення до корупційного, його ступінь тяжкості (інша класифікація) значення для застосування певного засобу диференціації кримінальної відповідальності не матиме. Так, наприклад, у разі вчинення корупційного кримінального правопорушення і деяких умов застосування ст. 47 КК України (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки), цей вид звільнення застосовано бути не може, навіть, якщо кримінальне правопорушення належить до кримінальних проступків чи нетяжких злочинів. Іншими словами одна класифікація виключає використання результатів іншої;

2) в іншому випадку ці класифікації уживаються разом у засобах диференціації кримінальної відповідальності, певним чином змінюючи її наслідки. Так, наприклад, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 81 КК України умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим ... не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний нетяжкий злочин... Кримінально-правове значення такого виду корупційного правопорушення для вирішення питання про умовно-дострокове звільнення прирівнюється до умисного тяжкого злочину, або іншими словами: корупційний характер кримінального

правопорушення саме у цьому випадку збільшує ступінь тяжкості на одну позицію;

3) в окремих випадках те, чи є кримінальне правопорушення корупційним, не береться до уваги законодавцем і першим рівнем диференціації кримінальної відповідальності виступатиме поділ кримінальних правопорушень на види залежно від ступеня тяжкості, визначений у ст. 12 КК України. Так, наприклад, при застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності відповідно до ст. 49 КК України корупційний характер посягання значення не має. Це ж спостерігається і у випадку звільнення від покарання на тих самих підставах – ч. 5 ст. 74 КК України та звільненні від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.

Таким чином, «зовнішня» диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, перший рівень їх виокремлення зі всіх інших видів кримінально-протиправних діянь співвідноситься із класифікацією кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості у контексті диференціації кримінальної відповідальності:

- 1) виключають одна одну;
- 2) застосовуються разом;
- 3) не мають впливу одна на одну.

Аналізуючи види засобів диференціації кримінальної відповідальності, які передбачені у Загальній частині КК України, варто зазначити, що їх кількість та конкретний перелік безпосередньо залежить від того розуміння самого поняття «диференціація кримінальної відповідальності», якого притримується той чи інший автор. Так, наприклад, Н.О. Антонюк зазначає, що диференціація кримінальної відповідальності – це здійснювана законодавцем з метою реалізації принципу справедливості варіативна оцінка груп однорідних чи різнорідних злочинних посягань та (або) осіб, що їх вчиняють, результатом якої є закріплення у КК України типових ознак складів злочинів та (або) різних типових форм потенційного обмежувального впливу

на особу, що відповідатимуть характеру та ступеню суспільної небезпеки вчиненого та (або) суспільній небезпеці особи, яка вчинить такий злочин [13, с.210]. Враховуючи таке визначення досліджуваного поняття, перелік засобів, які нею визначається згодом, є цілком обґрунтований. Однак між поняттям та засобами диференціації кримінальної відповідальності є та відмінність, яка спостерігається між діяльністю (диференціація) та інструментами такої діяльності (засоби). Оскільки предметом цього розділу є саме засоби диференціації кримінальної відповідальності, то відштовхуватися варто саме від їх поняття.

На цьому етапі дослідження нам імпонує розуміння засобів диференціації кримінальної відповідальності, запропоноване Л.В. Павлик. Авторка під засобами диференціацією кримінальної відповідальності розуміє обставини, що передбачені у КК України, для яких законодавець чітко визначив напрям і силу їх впливу на ступінь небезпеки посягання і, відповідно, на обсяг кримінальної відповідальності (види і розміри обмежень прав і свобод, що реалізуються в контексті кримінальної відповідальності) 106[, с.318-319]. Засобами ж диференціації кримінальної відповідальності, передбаченими у Загальній частині КК, на думку Л. В. Павлик, є обставини, що передбачаються у Загальній частині КК, впливають на ступінь суспільної небезпеки злочину та для яких законодавець чітко визначив напрям і силу їх впливу на обсяг кримінальної відповідальності (кратність (або величину) зміни тих обмежень прав і свобод, що наставали б за вчинення злочину без наявності такої обставини) [106, с.319-320].

Таким чином, варто зосередитись на тих положеннях КК України, які: а) передбачені у Загальній частині КК; б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують); в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності або відмови від неї.

Законодавче відображення засобів диференціації кримінальної відповідальності, які передбачені у Загальній частині КК України для зручності представлено у Додатку Б до цієї дисертації.

Для використання у цій дисертації можна запропонувати таке визначення поняття **засоби диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК** – *це передбачені у Загальній частині КК України нормативні положення, які відображають обставини, які справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки конкретного посягання (збільшують його або зменшують), визначаючи силу впливу відповідної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності та відмови від притягнення до кримінальної відповідальності.*

Враховуючи наведене, вважаємо, що засобами диференціації кримінальної відповідальності, які відображено у положеннях Загальної частини КК, є нормативні положення, які передбачають обставини застосування:

- 1) загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності;
- 2) спеціальних правила призначення покарання;
- 3) різновидів звільнення від покарання та його відбування, заміни покарання більш м'яким;
- 4) особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх;
- 5) зняття та погашення судимості.

2.2. Кримінально-правова характеристика та питання удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України

Корупційні кримінальні правопорушення мають свою особливість у практично кожному з названих вище засобів, що і є предметом нашого

наступного дослідження. Засоби диференціації кримінальної відповідальності, про які йдеться у цьому розділі роботи, також за визначенням повинні стосуватися всіх кримінальних правопорушень. У літературі така ситуація пояснюється просто та цілком логічно: оскільки положення Загальної частини КК стосуються всіх без винятку видів злочинів, то і засоби диференціації, передбачені у Загальній частині КК, застосовуються до всіх видів злочинів [106, с.319-320]. Однак, як вже зазначалося вище, так не є.

Щодо віднесення положень **інституту звільнення від кримінальної відповідальності** до засобів її диференціації, то у спеціальній літературі з цього приводу не спостерігається єдності думок. Ю.В. Баулін, наприклад, цілком обґрунтовано зазначає, що диференціювати можна лише те, що настало, а у разі звільнення – кримінальна відповідальність не нестає [17, с.45]. Інші наковці підтримують дуалістичний підхід до розуміння диференціації кримінальної відповідальності і за умови широкого його тлумачення – включають звільнення від відповідальності до засобів її диференціації [24, с.133-135].

Варто, видається, розглядати положення інституту звільнення від кримінальної відповідальності у якості одного із засобів її диференціації. Посилатись при цьому можна на аргументи, наведені Н.О. Антонюк. Вчена зазначає, що як тільки у діянні особи об'єктивуються необхідні ознаки складу злочину, виника підстава кримінальної відповідальності. З появою підстави для реалізації форм кримінальної відповідальності необхідно виконати процесуальні заходи для того, щоб надати їм законного підґрунтя. Отже, між набранням вироком законної сили й моментом виникнення підстави кримінальної відповідальності існує обумовлена законодавцем можливість реалізації того чи іншого кримінально-правового сценарію впливу на особу. Штучний розрив між моментом учинення злочину й набранням законної сили обвинувальним вироком, коли відповідальність формально не закріплена, заснований виключно на процесуальних особливостях. Відмова визнавати

диференціацію на цьому етапі нівелюватиме саму сутність кримінальної відповідальності, яка пов'язується не лише з процесуальною формою, а й із матеріальним змістом. І цей зміст існує об'єктивно, безвідносно до процесуальної форми. Остання лише об'єктивує його. У такому контексті ідея визнати звільнення від кримінальної відповідальності засобом диференціації кримінальної відповідальності виглядає цілком логічною й цілісною [11, с.17].

Як вказувалося вище, поняття корупційних кримінальних правопорушень визначено у примітці до ст. 45 КК України – статті, яка передбачає перший, так званий загальний вид звільнення від кримінальної відповідальності – у зв'язку з дійовим каяттям. Вказівка у статтях 45, 46, 47 та 48 КК України на неможливість їх застосування у разі вчинення корупційного кримінального правопорушення, ставить під сумнів використання положень цього інституту для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення взагалі.

Не має вплив факт того, що кримінальне правопорушення є корупційним, лише на звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Видається, що у цьому разі спостерігається певна непослідовність законодавця у реалізації ним кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Якби серед кримінальних правопорушень не було б суспільно небезпечних посягань, які б не мали строків давності, то питання можна було б і не піднімати. Однак це не так. І у ст. 49 КК, і у ст. 80 КК визначено посягання, давність щодо яких не застосовується. Так, ч.5 ст. 49 КК змістить положення, відповідно до якого давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 109-114², катування, передбаченого частиною третьою статті 127, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених статтями 437-439, 442, 442⁻¹ цього Кодексу. Ч.6 ст. 80 КК України вказує, що давність не застосовується у разі засудження за катування, передбачене частиною третьою статті 127, кримінальні

правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачені статтями 437-439, 442, 442⁻¹ цього Кодексу.

У зв'язку із цим виникає питання про доцільність встановлення якихось спеціальних правил давності притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання обвинувального вироку щодо корупційних кримінальних правопорушень. 29.09.2023 р. у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 10100 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та притягнення до відповідальності за корупційні злочини», яким запропоновано ч. 5 ст. 49 після слів «статті 442 цього Кодексу» доповнити словами та знаками «, а також тяжких та особливо тяжких корупційних злочинів вчинених у період дії воєнного стану.» та доповнити частиною 7 такого змісту: «7. У разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, перебіг давності зупиняється на період воєнного стану, що вводиться в Україні. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня припинення воєнного стану або скасування воєнного стану» [130]. Пояснюється необхідність таких змін тим, що продовження строків давності за корупційними правопорушеннями є важливим інструментом для забезпечення суспільного запиту на справедливість так само і дотримання міжнародних стандартів і вимог... Це має стати важливим сигналом для суспільства та виявом політичної волі забезпечити невідворотність покарання за корупцію [126]. Відповідний законопроект переданий у профільний комітет на ознайомлення і зал для голосування не виносився.

Підтримаємо аргументацію, висловлену авторами у Пояснювальній записці до законопроекту, однак реалізація вказаної потреби на підтримку, видається, не заслуговує. Вважаємо більш обґрунтованим та виваженим підхід, відповідно до якого варто збільшити строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, але на один ступінь від того строку, який встановлено у законі для загального

поняття кримінального правопорушення певного ступеня тяжкості. Так у ст. 49 КК України варто внести такі зміни: «у п. 3 ч. 1 перед словами «нетяжкого злочину» вставити слова «корупційного кримінального проступку та»; у п. 4 ч. 1 перед словами «тяжкого злочину» вставити слова «корупційного нетяжкого злочину та»; у п. 5 ч. 1 перед словами «особливо тяжкого злочину» вставити слова «корупційного тяжкого злочину та». Щодо особливо тяжкого злочину, у тому числі й корупційного, видається доцільним зберегти наявний строк давності притягнення до відповідальності – п'ятнадцять років, оскільки це досить великий проміжок часу, який дає можливість вжити всіх необхідних заходів забезпечення ефективності кримінального судочинства.

Однак зараз, без реалізації цієї пропозиції, чи пропозиції, викладеної у законопроекті №10100, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності відповідно до ст. 49 КК України – єдина підстава звільнення від відповідальності, застосування якої не залежить від того, чи кримінальне правопорушення є корупційним, чи ні.

У всіх інших підставах звільнення від кримінальної відповідальності – особа, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, не підлягає такому звільненню.

Таке законодавче рішення не знайшло однозначно позитивних відгуків у спеціальній літературі. Справді, з точки зору забезпечення балансу каральних та заохочувальних заходів у кримінально-правовому регулюванні, відмова від заохочувальних заходів на користь каральних – цей баланс порушує.

Саме тому критичні позиції, висловлені вченими криміналістами у доктрині, можна підтримати й у цій роботі. Так, складно заперечити Ю.В. Шинкарьову, який відмітив, що по-перше: чим така категорія злочинів (корупційні) відрізняються від інших? Корупційні злочини, є по-суті єдиним видом злочинів, що групуються у класифікаційну групу не за допомогою ознаки родового об'єкта... При цьому слід зазначити, що питання віднесення

певної категорії діянь до корупційних злочинів до недавніх пір було суто кримінологічним. Це пов'язується із тим, що корупційність злочину, згідно з пануючою теорією, не відноситься ані до об'єкта, ані до способу вчинення злочину... По-друге, чому до цієї категорії злочинів не може бути застосоване в загальному обсязі звільнення від кримінальної відповідальності? Чи не порушується в даному випадку принцип рівності осіб перед законом. Беручи до уваги комплекс цінностей, що охороняються законом про кримінальну відповідальність, можна прийти до ірраціонального висновку про примат ідеї протидії корупції над іншими цінностями, правами, благами. Як бачимо, від кримінальної відповідальності за підставами, вказаними у чинному КК, можуть бути звільнені особи, які вчинили злочин, об'єктом якого є будь-які відносини, що поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність. В тому числі особи, які вчинили злочини проти основ національної безпеки, життя та здоров'я особи, що слід нагадати, проголошується в Україні найвищою соціальною цінністю та ін. Виходячи з цього, цінність життя, здоров'я, відносин власності відходить на другий план. При спричиненні шкоди їм, за наявності передбачених законом підстав, особа може отримати прощення, держава за наявності підстав може звільнити себе від обов'язку притягнути до відповідальності винну особу. При вчиненні ж корупційного злочину, особа не може на це розраховувати. Постає питання чим ця особа відрізняється від інших [156, С.116-119].

Обґрунтованою видається й позиція О.О. Дудорова, який зауважив, що здійснене обмеження сфери застосування норм КК про загальні види звільнення від кримінальної відповідальності викликане благородною метою і покликане забезпечити невідворотність кримінальної відповідальності за злочинні порушення антикорупційного законодавства. Разом з тим поява у статтях 45-48 КК застереження «крім корупційних злочинів» ігнорує поділ кримінального права України на Загальну та Особливу частини (а такий поділ справедливо вважається значним досягненням законодавчої техніки), ламає згаданий вище усталений підхід до класифікації звільнення від кримінальної

відповідальності, є типовим прикладом фрагментарних і загалом несистемних змін КК та, якщо хочете, проявом недовіри держави в особі законодавця до суддівського корпусу, не спроможного (треба так розуміти) кваліфіковано та виважено застосовувати норми КК про загальні види звільнення від кримінальної відповідальності щодо корупціонерів. Не викликає сумнівів, що зміни, внесені до статей 45-48 КК на підставі Закону від 14.10.14 року, носячи чітко виражений кон'юнктурний і казуїстичний характер, не мають нічого спільного з ідеєю системності кримінального права [45, с.216-217].

Проте правова дійсність показує тенденцію до розширення використання такого «негативного» диференціюючого засобу, як встановлення обмежень застосування заохочувальних положень кримінального законодавства у разі вчинення певних видів правопорушень. Це стало частиною української кримінально-правової політики і, якщо і потребує перегляду, то на рівні тенденцій розвитку кримінального законодавства, а не розв'язання якихось часткових правових проблем.

Цікавими у аспекті незастосування звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, є міркування щодо виключення з цього правила звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці – спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений ч. 5 ст. 354 КК України. Якщо не зважати на місце розташування відповідної кримінально-правової норми, то положення ч. 5 ст. 354 КК України є нічим іншим як спеціальним видом звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дієвим каяттям – за загальним видом якого таке звільнення не допускається. Більше того, навіть ця підстава звільнення містить певні винятки: останнє речення аналізованої частини статті Особливої частини вказує на те, що зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 18 КК України. Таким чином, з системного погляду існує складне співвідношення: загальне правило про звільнення від

кримінальної відповідальності, передбачене у ст. 45 КК містить виняток щодо корупційних кримінальних правопорушень. З цього винятку є виняток відносно активних підкупів за наявності певних умов – ч. 5 ст. 354 КК. І вже з цього винятку є ще один виняток щодо певної категорії адресатів активного підкупу. Таке «надактивне» використання негативних ознак не може заслуговувати на підтримку, оскільки створюється достатньо запутане казуїстичне регулювання питання застосування положень інституту звільнення від кримінальної відповідальності в якому винятків більше, ніж загальних правил. У зв'язку із подібними ситуаціями у доктрині з'являються цілком обґрунтовані твердження про можливість уникнення положень щодо спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці у Особливій частині КК України. Так, зокрема, зазначається, що автором аргументовано потребу в зміні місця розташування зазначеної заохочувальної норми (ч. 5 ст. 354 КК), оскільки це сприятиме необхідній у кримінальному праві систематизації. І таким чином ст. 44 КК України, яка є початковою у питаннях звільнення від кримінальної відповідальності, міститиме ключові поняття та визначення: корупційних злочинів і умов, підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності за їх вчинення. Відповідно слід усунути зі ст. 354 КК частину 5 й усунути зі ст. 45 КК України поняття корупційних злочинів. ... Зважаючи на зазначені зміни, ст. 44 КК України пропонується викласти у новій редакції: «Стаття 44. Правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності.

1. Особа, яка вчинила злочин, у тому числі корупційний злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється виключно судом. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом.

Примітка. 1. Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 320, 357, 410, у

випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 209, 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 366-1, 368 – 369-2 цього Кодексу.

2. Особа, яка вперше вчинила корупційний злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, добровільно заявила про те, що сталося, такому органу й активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду, якщо фактично вчинене нею не містить склад іншого злочину. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо корупційний злочин був вчинений щодо осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу» [25, с.199-200].

Не думається, що таку пропозицію варто підтримувати, оскільки вона фактично зводиться до конструювання нової загальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення: поширення правил посткримінальної поведінки активного підкупувача, яким є загальний суб'єкт, на всі види корупційних кримінальних правопорушень, які є більш суспільно небезпечними. А крім того, відповідно до ч. 1 запропонованої редакції ст. 44 КК, фактично нівелюється державна політика суворого ставлення до корупціонерів і унеможливлення звільнення їх від кримінальної відповідальності. Додатково варто зазначити частковий характер наведеної пропозиції і несистемний її характер, який навіть на час її висловлення не міг бути прийнятий.

Реалізація цієї та подібних пропозицій сприятиме не диференціації відповідальності, а її уніфікації – як процесу зворотному від останньої [85, с.3-5]. Тут варто процитувати обґрунтовану позицію Н. О. Антонюк про те, що відмову від спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності шляхом передбачення їх у Загальній частині через використання типізованих ознак навряд чи можна цілком реалізувати, адже всі спеціальні підстави звільнення кардинально різняться між собою як умовами звільнення, так і за

ознаками складів злочинів, зі змістом яких пов'язане успішне виконання цих умов. Тож реалізація такого підходу може призвести до відмови від заохочувальних норм щодо цілої низки злочинів [10, с.20].

Заради справедливості варто зазначити, що розробники проєкту КК відмовились від інституту звільнення від кримінальної відповідальності як такого і передбачили відповідні підстави як підстави непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.4.2 проєкту КК), що є частиною інституту звільнення від покарання. Проєкт у цій статті містить 12 частин, перша з яких містить загальні підстави непризначення покарання, а інші 11 – спеціальні підстави за певні види кримінально-протиправної поведінки [69].

Варто погодитися із думкою про те, що присвячені звільненню від кримінальної відповідальності положення Загальної частини КК, звичайно, потребують удосконалення (надання видам звільнення від кримінальної відповідальності умовного характеру, виключення з КК архаїчних положень про звільнення від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки, уніфікація норм про примирення, передбачених КК і КПК, розширення суб'єктного складу кримінально-правового примирення та його правових наслідків за рахунок звільнення від покарання та його відбування тощо), однак це має відбуватись без прив'язування до конкретних видів злочинів на кшталт корупційних. У протилежному випадку відбуватиметься «розмивання» Загальної частини КК, яка становить собою сукупність законодавчо визначених понять та інститутів, необхідних для всіх або переважної більшості положень Особливої частини КК [с. 21745]. Однак й запропонований варіант у проєкті КК України, який у Загальну частину КК переносить спеціальні підстави звільнення від відповідальності, міняючи їх правову природу на звільнення від покарання шляхом його непризначення, не можна визнати найкращим варіантом.

У підсумку розгляду цього аспекту питання, видається достатньо обґрунтованим підхід, відповідно до якого у Загальній частині КК України

повинні залишитися загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності із тими умовами, які характерні для певних груп кримінальних правопорушень (умисних чи необережних, їх видів залежно від ступеня тяжкості, виокремлених у ст. 12 КК України без винятків для певних її видів правопорушень, виокремлених за кримінологічними ознаками). Варто також зберегти так звані спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінки, які визначаються у статтях Особливої частини КК України. Більше того, такий інструмент диференціації кримінальної відповідальності можна використати і для встановлення винятків щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності за те чи інше конкретне правопорушення, у тому числі й корупційне. Такий підхід видається збалансованим: Загальна частина КК встановлює загальні правила щодо певного інституту, а Особлива – відповідні конкретні правила у цьому випадку звільнення від кримінальної відповідальності, або її неможливості.

Серед **спеціальних правил призначення покарання** корупційні кримінальні правопорушення виступають «негативною» умовою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбаченого законом (ст. 69 КК України). Щодо такого законодавчого рішення нагадується релевантна, як видається, аргументація, що була висловлена щодо цієї ж статті Конституційним Судом України: «Конституційний Суд України вважає, що встановлення законодавцем недиференційованого покарання та неможливість його зниження не дозволяє застосовувати покарання до осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, розміру заподіяних збитків, форми вини і мотивів злочину, майнового стану підсудного та інших істотних обставин, що є порушенням принципу справедливості покарання, його індивідуалізації та домірності» [133]. Питання звісно дискусійне, але здається, що така ж аргументація може бути використана і для визнання неконституційним й аналізованого положення ст. 69 КК України.

Вказане твердження може бути посилене і тим, що пом'якшення, передбачене у ст. 69 КК України не є обов'язковою для застосування і суд, навіть у випадках, коли винятку стосовно корупційного кримінального правопорушення у ст. 69 передбачено не буде, може таке пом'якшення не застосовувати. Так, Верховний Суд зазначив, що у разі, якщо суд не вважає за доцільне застосовувати у відповідному кримінальному провадженні під час призначення покарання особі положення ст. 69 КК, то він не повинен щоразу посилатися на недоцільність такого застосування. Натомість у разі, якщо б суд вважав доцільним застосування положень цієї статті, то він повинен це мотивувати у своєму рішенні. Ця позиція була висловлена у справі щодо обставин, в яких Перший віцепрезидент Національної академії педагогічних наук України за пособництва свого сина одержав неправомірну вигоду в розмірі 800 000 грн та 250 000 доларів США, що є особливо великим розміром, а іншу частину неправомірної вигоди в розмірі 10 650 000 доларів США не отримав, оскільки він і його син були затримані працівниками правоохоронного органу. Обоє співучасників було визнано винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК, та призначено їм основне покарання у виді позбавлення волі на строк вісім років. Сторона захисту при цьому стверджувала про невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого внаслідок суворості.

Незважаючи на це, законодавець надалі пропонує диференціювати кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення у випадку укладення угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо таких правопорушень, приймаючи та вводячи у дію ст. 69² КК України.

Причинами прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» 29 жовтня 2024

року стало переконання законодавців у тому, що одним із важливих інструментів прискорення досудових розслідувань, які існують у світі, є угоди про визнання винуватості. Удосконалення інституту угод про визнання винуватості зумовлюється ефективністю такого «альтернативного» способу вирішення кримінально-правових конфліктів. Проте на сьогодні законодавче регулювання таких угод в Україні має певні обмеження для досудового слідства, суду та самих підозрюваних та обвинувачених. Укладення угод з чітким дотриманням законодавчих вимог кримінального процесуального законодавства є запорукою пришвидшення здійснення кримінального провадження та боротьби з корупцією та її наслідками. Саме тому для покращення якості та збільшення кількості застосування угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні на практиці доцільно удосконалити норми кримінального процесуального законодавства цієї частині [126]. Примітно, що як часто буває, у Пояснювальній записці визнається потреба зміни процесуального законодавства, а змінюється так само і кримінальне матеріальне.

Виникає такий диференціувальний «ланцюг» потенційної кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у розглядуваному контексті:

1) відповідно до ст. 69 КК України за наявності необхідних умов в принципі можливе призначення покарання більш м'якого, ніж передбачене законом;

2) у разі застосування цього спеціального правила призначення покарання, не виключається використання інших заохочувальних заходів кримінально-правового впливу (наприклад, звільнення від відбування покарання з випробуванням);

3) відповідно до ч. 1 ст. 69 КК України це спеціальне правило не поширюється на певні види кримінальних правопорушень, у тому числі й корупційні;

4) цей виняток не стосується випадків, коли у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень ... за умови виконання вимог пункту 2 або 2¹ частини четвертої статті 469 Кримінального процесуального кодексу України сторонами укладено угоду про визнання винуватості (ч. ст. 69² КК України);

5) у разі використання такої можливості особа не може бути звільнена від відбування покарання випробуванням на підставі ст. 75 КК України (ч. 2 ст. 69² КК).

Незважаючи на те, що відповідне правове регулювання за твердженням самого законодавця, відповідає положенням Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 року № 220 та Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 224-р «Про схвалення Плану України», метою якого є реалізація ініціативи ЄС «Ukraine Facility», запровадженої Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лютого 2024 року № 2024/792 [126], таке ускладнене регулювання, навряд чи може бути визнане ефективним. Зрозуміло, що поширення в Україні проявів корупції хвилює не лише нашу державу, а й партнерів з ЄС, однак, видається, що урахування потреб «пришвидшення» кримінальних проваджень та подолання негативних наслідків корупційних проявів, може бути реалізована і у межах загальних інститутів кримінального права та кримінального процесуального права.

Цілком логічним та таким, що відповідає принципам рівності та пропорційності, виглядає наступне розв'язання питань призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: з ч. 1 ст. 69 варто виключити винятки, які встановлено відносно кримінальних правопорушень, виокремлених за кримінологічними ознаками. Натомість можливість пом'якшення покарання на підставі угод варто поширити на більш широке коло кримінальних правопорушень як потенційно ефективний інститут кримінальної юстиції, який дає підстави економити державні ресурси та

швидко компенсувати заподіяну кримінальним правопорушенням шкоду економіці держави. Це питання, звісно, потребує більш детального опрацювання, яке виходить за межі цієї дисертації. Проте при вирішенні саме цього контексту проблеми диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення із використанням правил про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, дозволимо собі поставити під сумнів ефективність створеного законодавцем правового регулювання.

Щодо інших спеціальних правил призначення покарання, специфіки щодо корупційних кримінальних правопорушень законодавець не визначає, а отже вони мають дійсно загальнокримінальне диференціююче значення. Йдеться про призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті (ст. 68 КК України); призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69¹ КК України); призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 70 КК України) та призначення покарання за сукупністю вироків (ст. 71 КК України)

Щодо інституту звільнення від покарання, його відбування або пом'якшення покарання, то його диференціююче кримінальну відповідальність значення загальноновизнане у теорії кримінального права.

У спеціальній літературі, зокрема, зазначається, що інститут звільнення від покарання, як і звільнення від кримінальної відповідальності, покликаний забезпечити надання суду можливості у встановлених законодавцем рамках вибрати кілька варіантів вирішення справи для того, щоб вибрані заходи впливу були застосовані найбільш точно, індивідуалізовано. Проте ці варіанти закріплюються у законі, і суд не може виходити за їх межі, якщо закон цього не допускає [11, с.272-277]. Варто погодитись також із тим, що не всі підстави звільнення від покарання чи його відбування мають значення для диференціації кримінальної відповідальності. Окремі з них сконструйовані законодавцем таким чином, що фактично характеризують диференціацію

кримінально-правового впливу, як-от звільнення від покарання за хворобою для осіб, які стали неосудними під час відбування покарання. Також у чинному КК фактично відсутнє диференціююче значення інститутів амністії та помилування через недостатнє нормативне урегулювання останніх у КК. Варіативність у застосуванні амністії, згідно з положеннями ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні», додатково свідчить на користь цього висновку. Адже кримінально-правові наслідки діяння повинні визначатися виключно КК. Звільнення засудженого від відбування основного покарання з випробуванням зі збереженнями застосування призначених судом додаткових покарань дозволяє розширити можливі варіанти застосування цього інституту для кращої реалізації принципу справедливості. Тому положення ст. 77 КК забезпечують диференціацію кримінальної відповідальності та більш точний і персоналізований підхід у застосуванні заходів кримінальної відповідальності до особи судом [11, с.272-277].

Щодо вчинення корупційного кримінального правопорушення, то за звичним для нас загальним правилом, його факт унеможливорює застосування звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпеки (ч.4 ст. 74 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч.1 ст. 75 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ч.1 ст. 79 КК).

Оскільки відповідно до судової статистики, найбільш поширеним в Україні видом звільнення від відбування покарання, є таке звільнення з випробуванням, то й найбільших дискусій у розглядуваному контексті викликало законодавче формулювання ч.2 ст. 75 КК України і обумовлене ним практичне застосування положення цього інституту до осіб, які визнані винними у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень.

Варто відразу відзначити, що відповідно до того способу визначення поняття корупційного кримінального правопорушення, яке обрав законодавець у примітці до ст. 45 КК України і того визначення, яке запропоноване у дисертації, перед застосуванням обмеження у використанні

цього (як в принципі й інших засобів диференціації кримінальної відповідальності), необхідно встановити факт того, що відповідне правопорушення є насправді корупційним. Це очевидне положення не у всіх випадках є зрозумілим на практиці. Так, відомий випадок, коли суди першої та апеляційної інстанцій засудили за ч. 1 ст. 191, ч. 3 ст. 191 КК продавця-консультанта за привласнення ввірених їй ювелірних виробів на суму 542 154,53 грн, і призначили покарання у виді позбавлення волі, визнавши неможливим звільнення обвинуваченої від відбування покарання з випробуванням у зв'язку з засудженням за корупційне кримінальне правопорушення. Верховний Суд у цьому випадку вказав, що суди помилково вважали злочин, вчинений засудженою, корупційним злочином відповідно до примітки до ст. 45 КК. Це положення передбачає, що злочин, передбачений ст. 191 КК, є корупційним лише у випадку вчинення шляхом зловживання службовим становищем, що не інкримінувалося засудженій. Таким чином, обмеження дискреційних повноважень суду, передбачене ч. 1 ст. 75 КК, не може бути застосованим у цій справі [120].

У іншому прикладі, коли наявність складу корупційного кримінального правопорушення у поведінці винної особи доведена, застосування винятку, визначеного у ч. 1 ст. 75 КК України не викликає сумнівів, проте не завжди виконується на практиці. Так, за вироком місцевого суду обвинувачена як службова особа банку визнана винною у вчиненні ряду кримінальних правопорушень, серед яких – привласнення чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (частини 1 та 3 ст. 191 КК), яке згідно з приміткою ст. 45 КК є корупційним кримінальним правопорушенням. Місцевий суд, призначивши засудженій покарання за сукупністю злочинів, визначив остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права займати матеріально відповідальні посади на строк 3 роки, звільнивши її від відбування основного покарання з випробуванням (ст. 75 КК). Суд апеляційної інстанції змінив вирок у частині призначення засудженій остаточного покарання, залишивши без змін рішення

суду першої інстанції про звільнення її від відбування покарання з випробуванням.

Верховний Суд констатував, що в разі, якщо одне із кримінальних правопорушень, за вчинення якого засуджується особа, є корупційним, звільнення від відбування покарання, остаточно призначеного за вироком суду, не застосовується (ст. 75 КК) [125].

Корінь відповідних дискусії був у тому, як співвідносяться норми, викладені у ч.1 ст. 75 КК та ч.2 цієї ж статті. Якщо пристати на позицію тих вчених, які вважають, що вони співвідносяться як загальна та спеціальна (В.М. Бурдін та О.П. Горох), то зрозумілий висновок про те, що звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин, вчинений після 25 січня 2015 року, в тому числі, у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, є незаконним (неправильність застосування закону України про кримінальну відповідальність) [36, с.65].

Як зазначають вчені, формально-логічні розмірковування, а також системне тлумачення кримінально-правових норм, які стосуються звільнення від відбування покарання з випробуванням, дозволяють зробити висновок про те, що законодавець обмежує можливість застосування такого звільнення на підставі угоди про визнання винуватості щодо осіб, які вчинили корупційні злочини. Так, незважаючи на те, що в ч.2 ст. 75 КК, яка передбачає можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням у зв'язку із затвердженням угоди про визнання винуватості, не передбачено прямого застереження про неможливість застосування такого звільнення у разі засудження особи за корупційний злочин, саме такий висновок очевидний зі системного тлумачення норм КК. Адже норми, передбачені в ч.1 ст. 75 КК та ч.2 ст. 75 КК, співвідносяться як загальна та спеціальна. Тобто у ч.1 ст. 75 КК законодавець описує загальні положення застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням. А в ч.2 ст. 75 КК описується спеціальний випадок такого звільнення – наявність угоди про визнання

винуватості. В ч.2 ст. 75 КК законодавець не створює нового виду звільнення від відбування покарання, він лише деталізує наявний. Тому за такого співвідношення кримінально-правових норм зрозумілий висновок про те, що в спеціальній нормі повинні бути збережені всі ті положення (вимоги), які притаманні загальній нормі. Іншими словами, застосування ч.2 ст. 75 КК можливе лише за умови збереження всіх вимог для такого виду звільнення, передбачених у ч.1 ст. 75 КК [, с. 29]. Логіка наведених суджень певним чином обґрунтована, однак навряд чи варто погоджуватись з автором у тому, що норми, визначені у наведених структурних частинах ст. 75 КК мають співвідношення як загальна та спеціальна. Хибність визначення такого виду співвідношення призводить до того, що інші автори це ж саме співвідношення визначають по іншому.

Так, зокрема, Д. Г. Михайленко зазначає, що доводиться констатувати, що постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11.12.15 року №13 не внесла, на жаль, ясність у це питання. В абз. 6 п.12 цієї постанови Пленум зазначив: «Суд також має враховувати, що чинні КК і КПК регулюють два різновиди звільнення від відбування покарання з випробуванням: 1) загальний – коли вимагається встановлення можливості виправлення засудженого від відбування покарання; 2) спеціальний – у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, для укладення якої з'ясування питань, визначених у ч.1 ст.75 КК, не є обов'язковим». Доречно зазначити, що саме на це положення Пленуму посилаються і окремі суди, обґрунтовуючи можливість затвердження угоди про визнання вини, в якій узгоджено звільнення корупціонера від відбування покарання з випробуванням. Використовують це положення Пленуму як аргумент і поодинокі прихильники позиції можливості звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин у випадку затвердження угоди про визнання вини [93, с.33].

Таким чином, якщо ж, навпаки, розглядати види звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачені у цих частинах ст. 75 КК як самостійні, із самостійними підставами та умовами, то висновок буде діаметрально протилежний. Так, О. О. Житний зазначає, що на користь висновку про самостійність приписів ч.1 ст. 75 КК та ч.2 ст. 75 КК свідчить форма викладу законодавцем у ч.3 ст. 75 КК умов звільнення від відбування покарання з випробуванням. У ній здійснено посилення окремо на випадки, передбачені частиною першою й окремо – на випадки, передбачені частиною другою цієї статті. Отже, законодавець розглядає їх як самостійні, що охоплюють незалежні одна від одної підстави для застосування звільнення від відбування покарання. Умови ж такого звільнення (власне, випробування, яке охоплює встановлення іспитового строку, визначення обов'язків засудженого тощо) є спільними для застосування звільнення від відбування покарання в обох випадках [48, с.112].

Аргументи прихильників обидвох позицій були достатньо обґрунтованими, однак на певному етапі нашого дослідження, більш виваженою видавалась позиція, викладена О.О. Житним, яка полягає у наступному: спроба унеможливлення застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням осіб, які вчинили корупційні злочини, є етапом реалізації ідеї посилення юридичної (в т.ч. кримінальної) відповідальності за корупцію, зокрема, обмеження чи позбавлення винуватих у таких посяганнях на застосування до них тих інститутів кримінального права, які надають можливість зменшити обсяги кримінально-правових обмежень. Втім, поки що доводиться констатувати, що в ст. 75 законодавець створив колізію, яка негативно впливає на якість кримінально-правового забезпечення протидії корупції. Зважаючи на те, що ч.2 ст. 75 КК містить самостійний вид звільнення від відбування покарання, для реалізації вказаної вище ідеї вона має бути викладена так, щоб не виникло таких дискусій, обговорення яких присвячено цю публікацію... Поки ж що цей недолік змісту кримінального закону має тлумачитись на користь обвинуваченого. Відмова особі, яка засуджується за

злочин, передбачений приміткою до ст.45 КК, у звільненні від відбування покарання на підставі ч.2 ст. 75 КК, може бути законною лише за умови внесення відповідних змін до законодавства [48, с.113].

Таким чином, видавалося, що до внесення до КК України відповідних змін, забезпечити єдність у правозастосовній практиці звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційного кримінального правопорушення на підставі угоди, мав би Верховний Суд. Однак постанова Великої палати Верховного Суду у справі №947/10464/21 від 29.03.2023 року не внесла належної ясності у це питання.

Оскільки звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угод у кримінальному провадженні з часом стало необхідним, на думку практиків, інструментом ефективної протидії корупційним кримінальним правопорушенням, законодавець прийняв рішення легалізувати відповідне приєм правозастосування, прийнявши 29 жовтня 2024 року Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». Цим Законом КК України було доповнено ст. 69², яка була проаналізована вище, а у контексті цієї частини питання, що розглядається, ч. 1 ст. 75 КК доповнено абзацом другим, який встановлює виключення з виключення: обмеження щодо застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачені абзацом першим цієї частини, не застосовується, якщо суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Також абзацом другим було доповнено ч. 2 цієї статті: законодавець пом'якшив вимоги, які ставляться ним же до звільнення від відбування

покарання з випробуванням на підставі угоди щодо будь-яких кримінальних правопорушень щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, що виглядає, як мінімум дивно. Так, відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 75 КК України суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі *на строк не більше п'яти років* (курсив наш – В.Л.), а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. Натомість відповідно до нововведень, у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання *у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років* (курсив наш – В.Л.) або іншого більш м'якого покарання, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Отже, у результаті внесених змін, диференціація кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням зберіглася, у той же час, за умови затвердження судом угоди про визнання винуватості, умови такого звільнення для осіб, винних у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, стали більш м'якими, ніж для інших осіб.

Щоправда у коло обставин, які роблять можливим звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційне кримінальне правопорушення на підставі угоди, опосередковано включаються не лише підстави та умови, визначені безпосередньо у КК України, але й обставини, зазначені у КПК України. Так, у ст. 69² КК України на цю необхідність прямо вказано у тексті кримінального закону, а у ст. 75 КК України – ні. Однак, це не

змінює факту того, що відповідно до ч. 4 ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладено щодо: ... 2) корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового (з урахуванням характеру та ступеня участі особи у вчиненні злочину) відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані); 2¹) корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у разі відсутності ознак вчинення цих кримінальних правопорушень у співучасті, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, і за умови повного відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо таких збитків або шкоди було завдано).

Тобто крім підстав та умов, визначених у ст. 75 КК України, опосередкованими умовами для звільнення особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, є укладення угоди про визнання винуватості, яка, своєю чергою, може бути укладено: 1) за умови викриття іншої особи у вчиненні будь-якого корупційного чи пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення, якщо така інформація буде підтверджена доказами; 2) за умови повного або часткового відшкодування завданого збитку або заподіяної шкоди (за їх наявності). Якщо ж викривати не буде кого (кримінальне правопорушення вчинене не у співучасті), умовою стає повне відшкодування завданого збитку або заподіяної шкоди (за їх наявності).

Оцінюючи таку ситуацію, відзначимо, що матеріально-правові підстави застосування заходу кримінально-правового впливу на особу, винну у

вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ч. 3 ст. 3 КК України повинні визначатися безпосередньо у КК. Перенесення матеріально-правових норм у процесуальне законодавство не виправдане і підлягає виправленню.

Якщо вже законодавець прийняв рішення використати такий засіб диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення, то умови його застосування повинні бути викладені безпосередньо у КК України, або, як у ст. 69² КК зроблене відповідне посилання на положення КПК України, що не є ідеальним вирішенням ситуації, яка складається, однак припустимим варіантом.

Цікавою з точки зору використання засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, які містяться у Загальній частині КК України, є історія змін до ст. 77 КК України, яка до жовтня 2024 року була чинна у первинній редакції 2001 року. Натомість протягом кінця весни – початку зими ця стаття зазнала змін трьома законами, що виклали не аби який резонанс у професійному середовищі [66, 80, 132], і містить тепер наступне положення, яке також певною мірою є засобом диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення: ч. 2 ст. 77 зазначає, що У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо корупційного кримінального правопорушення, кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути також призначене додаткове покарання у виді конфіскації майна за умови його узгодження сторонами угоди.

Впливу на диференціацію кримінальної відповідальності та зміни її умов завдають корупційні кримінальні правопорушення у **випадках умовно-дострокового звільнення від відбування покарання** (ч.3 ст. 81 КК України); заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким (ч.4 ст. 82 КК України); звільнення від відбування покарання на підставі амністії (ч.4 ст. 86 КК) та помилування (ч.3 ст. 87 КК).

Не відтворюючи положень цих статей, відзначимо, що факт вчинення корупційного кримінального правопорушення не впливає на саме застосування цих норм в загальному, змінюючи при його цьому умови, погіршуючи їх для осіб, засуджених саме за цей вид посягань. У спеціальній літературі цей крок також не знаходить одностайної підтримки і тягне критичні висловлювання. Так, наприклад, Д.В. Казначєєва цілком обґрунтовано зазначає, що доцільність та необхідність умовно-дострокового звільнення обґрунтовується саме тим, що цілі покарання досягнуті і засуджений не потребує подальшого відбування покарання. Відбувши встановлену законом частину строку покарання, коли засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці доводить своє виправлення, коли є велика доля вірогідності, що він більше не буде вчиняти злочини, актуальним постає питання про умовно дострокове звільнення від відбування покарання такого засудженого. Тому, вважаємо, що застосування будь-яких обмежень умовно-дострокового звільнення від відбування покарання негативно вплине на правовий статус засудженого, його прагнення до виправлення та ресоціалізації [54, с.84-85]. Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення при цьому спрямована на ускладнення застосування цих заохочувальних інститутів кримінального права.

Так, наприклад, відповідно до положень ч. 3 ст. 81 КК України умовно-дострокове звільнення від відбування покарання за будь-яке корупційне правопорушення (крім особливо тяжкого умисного злочину) можливе у разі відбуття засудженим не менше двох третин строку покарання, призначеного судом. І це не зважаючи на те, що за загальним правилом умовно дострокове звільнення щодо проступків та нетяжких злочинів допускається після відбуття засудженими половини строку призначеного судом покарання.

Вчинення особою корупційного кримінального правопорушення має вплив також і на нову підставу умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, передбачену у ст. 81¹ КК України – для проходження військової служби. За загальним правилом, викладеним у ч. 1 цієї статті під

час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, судом може бути застосовано умовно-дострокове звільнення для проходження ними військової служби за контрактом. Натомість таке звільнення не допускається стосовно певної категорії осіб, серед яких є: 1) особи, засуджені за вчинення особливо тяжких корупційних правопорушень та 2) службові особи, які згідно з пп. 1 п. 3 примітки до ст. 368 КК України займали особливо відповідальне становище.

Аналізуючи цей засіб диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення, можна зазначити наступне:

- заборона на умовно-дострокове звільнення осіб, які засуджені за особливо тяжкі корупційні кримінальні правопорушення у системному її розгляді, виглядає не дуже обґрунтованою. По-перше, кримінальне право не знає такого виду правопорушення як особливо тяжке кримінальне правопорушення. Використання такого термінологічного звороту, є, як мінімум помилкою, адже, відповідно до ст. 12 КК України особливо тяжкими бувають лише злочини. По друге, така заборона не є логічною оскільки, наприклад, особі, яка вчинила особливо тяжкий корупційний злочин, передбачений ч. 5 ст. 191 КК України, внаслідок викриття співників та часткового відшкодування заподіяної шкоди на підставі угоди про визнання винуватості, може бути узгоджено покарання у виді восьми років позбавлення волі та звільнення від його відбування з випробуванням. А засуджену особу за той самий злочин на ті самі 8 років позбавлення волі за умови бажання захищати Вітчизну зі зброєю в руках не можна умовно достроково звільнити від покарання;

- використання поряд із визначеним переліком кримінальних правопорушень, засуджених за які не можна умовно-достроково звільнити від відбування покарання для проходження військової служби, критерія суб'єкта, без вказівки на той вид правопорушення, яке цей суб'єкт вчинив, також не видається обґрунтованим. Йдеться про непересічних службових осіб, якими

відповідно до вказаного нормативного положення є: Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів, Голова та член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова та член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Голова та член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Голова та державний уповноважений Антимонопольного комітету України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник та заступники, Голова та член Центральної виборчої комісії, народні депутати України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Директор Бюро економічної безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Генеральний прокурор, його перші заступники та заступники, Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, його заступники та судді Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступники, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступники, радники та помічники Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України.

Поряд із тим, використання саме такого способу обмеження права на умовно-дострокове звільнення для проходження військової служби, не видається доцільним. Чим засуджений за одержання неправомірної вигоди Голова Верховного Суду (колишній) відрізняється у своєму правовому статусі від іншої особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин? Чи не може він бути корисний у справі оборони держави від агресії ворога? Питання риторичні.

Видається, що особливі умови, на які розрахована ст. 81¹ КК України не повинні стосуватися персоналій та корупційних кримінальних правопорушень, навіть у формі особливо тяжкого корупційного злочину. Враховуючи наведене, вважаємо за доцільне запропонувати виключити з абз. 2 ч. 1 ст. 81¹ КК України слова «або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень» та «а також до засуджених службових осіб, які згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до статті 368 цього Кодексу займали особливо відповідальне становище».

Прирівняним до умисного тяжкого злочину є нетяжкий корупційний злочин у п. 2) ч. 4 ст. 82 КК України, що є також проявом впливу саме цього виду кримінального правопорушення на диференціацію кримінальної відповідальності із застосуванням такого її засобу, як заміна покарання або його невідбутої частини більш м'яким. У контексті нашого дослідження, цей факт є логічним продовженням обмежень застосування заохочувальних інститутів кримінального права до корупційних кримінальних правопорушень і відображенням державної кримінально-правової політики протидії цьому виду злочинності.

Аналогічними до попереднього положення КК за своєю правовою природою є обмеження застосування інститутів амністії та помилування до осіб, які винні у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень. Це обмеження міститься у ч. 4 ст. 86 та ч.3 ст. 87 КК України і полягає у тому, що особи, засуджені за корупційні кримінальні правопорушення, можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК України. Ці строки нами аналізувалися вище.

Питання, пов'язані із **особливостями кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх**, не знайшли свого специфічного відображення щодо корупційних кримінальних правопорушень. Це і не дивно, практична складова цієї проблеми фактично відсутня – складно знайти неповнолітнього корупціонера, а якщо і й це завдання вдасться виконати – кримінальне законодавство не передбачає

якихось специфічних засобів кримінально-правового характеру до неповнолітніх корупціонерів, а теоретична можливість їх наявності досить детально описана у спеціальній літературі. Так, Л. П. Брич та В. О. Навроцький у одній зі своїх ранніх праць вказували, що виконання відповідних обов'язків, які необхідні для визнання особи службовою, полягає у здійсненні функцій представника, оскільки адміністративно-господарська чи організаційно-розпорядча діяльність здійснюється від імені і за відповідним дорученням власника підприємства, установи чи організації. Цивільне ж законодавство передбачає, що представником може бути тільки повнолітня особа [98, с.60]. Натомість В. М. Бурдін, наприклад, вказував на те, що для визначеності саме в КК України необхідно передбачити той факт, що неповнолітні не можуть бути суб'єктом кримінальних правопорушень, у яких виконавцем визначено службову особу[30, с.49]. Збалансовану позицію зайняв щодо питання про вік службової особи Р. Л. Максимович. Він, цілком справедливо, видається резюмував, що питання про вік, з якого особа може бути визнана службовою, має вирішуватися залежно від того, за якою ознакою вона визнається цим спеціальним суб'єктом злочину. Здійснювати функції представника влади вона може, як правило, лише з настанням повноліття, а займати посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, після досягнення шістнадцятирічного віку [79, с.94].

Говорячи про суб'єкта корупційних кримінальних правопорушень, аналізувати лише поняття службової особи, як це визначено безпосередньо у КК України стосовно більшості корупційних кримінальних правопорушень, буде не до кінця вірним. Спробуємо розібратися із віком потенційного суб'єктом корупційного кримінального правопорушення із використанням системного тлумачення закону.

Так, варто взяти до уваги положення ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», в якій поміж іншого, відзначено, що корупційне

правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [131]. Відповідна структурна частина регулятивного закону містить досить широкий перелік посад, перебуваючи на яких можна вчинити корупційне правопорушення: це й особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; й особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом; кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом.

Більшість з цих осіб справді, для того, щоб обійняти певний пост, повинна досягти повноліття і питання застосування щодо таких осіб положень Розділу XV Загальної частини КК України не постає в принципі. Однак, враховуючи те, що суб'єктом корупційного кримінального правопорушення може бути й не службова особа, а, наприклад, загальний суб'єкт (у складах так званого, активного підкупу – ст. 369, ч. 1 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴ КК України), або працівник підприємства, установи чи організації (ч. 3 ст. 354 КК України), а ним, відповідно до трудового законодавства (ст. 188 КЗПП України) може бути особа, якій виповнилося 16 років, виключати випадки вчинення принаймні цих корупційних кримінальних правопорушень, не можна.

У цьому контексті варто зазначити наступне. Вчинення неповнолітньою особою корупційного кримінального правопорушення неодмінно тягне за собою застосування до неї положень Розділу XV Загальної частини КК

України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», а це означає, що правові обмеження застосування заохочувальних інститутів кримінального права, визначені у попередніх Розділах Загальної частини КК, не застосовуватимуться. Наприклад, неповнолітнього корупціонера можна звільнити від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру на підставі ст. 105 КК; умовно-достроково звільнити від відбування покарання на підставі ст. 107 КК; його судимість може бути знята або погашена відповідно до положень ст. 108 КК України – без урахування того, що кримінальне правопорушення, у якому неповнолітнього було визнано винним, є корупційним відповідно до положень абз. 1 примітки до ст. 45 КК України.

Певні застереження викликає можливість застосування до неповнолітнього корупціонера інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Враховуючи, що диспозиція ч. 1 ст. 104 КК України є відсильною – вимагає наявності відповідності зі ст. ст. 75-78 КК з урахуванням положень цієї статті, вважаємо, що умови звільнення від відбування покарання з випробуванням як до неповнолітньої особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, так і до повнолітньої – визначаються, насамперед, у ст. ст. 75-78 КК України. Детальний аналіз цього виду звільнення від відбування покарання як засобу диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення, буде проведено далі.

Таким чином, вчинення неповнолітньою особою корупційного кримінального правопорушення є теоретично можливим. Враховуючи результати системного тлумачення кримінального законодавства, єдиним засобом диференціації кримінальної відповідальності, який вирізняє неповнолітнього як суб'єкта корупційного кримінального правопорушення, є специфічні підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційне кримінальне правопорушення, визначені ст. ст. 75-78 КК України як для дорослих, так і для неповнолітніх порушників. Інші засоби

диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, передбачені у Загальній частині КК України до неповнолітніх правопорушників не застосовуються у зв'язку із пріоритетом на застосування положень Розділу XV Загальної частини КК України до таких випадків.

Щодо **зняття та погашення судимості**, варто нагадати, що її наявність за корупційне кримінальне правопорушення відповідно до ч.2 ст. 91 КК України унеможлиблює зняття судимості до закінчення строків, зазначених у статті 89 КК України. До речі, на строки погашення судимості вчинення особою корупційного кримінального правопорушення не впливають і диференціація кримінальної відповідальності у цьому випадку відбувається на загальних підставах.

Так виглядає сукупність та зміст засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, що визначені у Загальній частині КК України. Загальні для всіх кримінальних правопорушень засоби диференціації кримінальної відповідальності не повною мірою можуть бути застосовані до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. Їх вчинення виступає «негативною» умовою щодо практично всіх заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, які виступають засобами диференціації відповідальності. В одних випадках – їх застосування не допускається (статті 45-48, 69, 74, 75, 79, 91 КК України), в інших – обмежується і ускладнюється (ст. 81, 82, 86, 87 КК України). Останні зміни, яких зазнав КК України, засвідчують тенденцію до істотного ускладнення відповідного механізму кримінально-правового регулювання і дещо послаблюють специфічний правовий режим реагування держави на корупційні кримінальні правопорушення (ст. 69², зміни до ст. 74 КК України).

Висновки до розділу 2.

Аналіз засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, що відображені у Загальній частині КК України, проводився із урахуванням того, що диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення проводиться законодавцем стосовно саме цього виду злочинності у двох напрямках, векторах, рівнях. Насамперед, йдеться про диференціацію першого рівня, або, якщо використовувати термінологію «напрямів» - зовнішню – виокремлення з-поміж всіх кримінальних правопорушень саме корупційних з метою встановлення щодо них специфічного правового режиму реагування держави на їх вчинення. Другий рівень, або внутрішня диференціація – застосування доступних та традиційних критеріїв, прийомів та засобів такої діяльності щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Констатовано, що «зовнішня» диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, перший рівень їх виокремлення зі всіх інших видів кримінально-протиправних діянь має різні прояви співвідношення із класифікацією кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості у контексті диференціації кримінальної відповідальності.

Кількість та конкретний перелік засобів диференціації кримінальної відповідальності, які передбачені у Загальній частині КК України безпосередньо залежить від того розуміння самого поняття «диференціація кримінальної відповідальності», якого притримується той чи інший автор. Для використання у цій дисертації запропоноване таке визначення поняття засоби диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК – це передбачені у Загальній частині КК України нормативні положення, які відображають обставини, які справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки конкретного посягання (збільшують його або зменшують), визначаючи силу впливу відповідної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності та відмови від притягнення до кримінальної відповідальності.

Засобами диференціації кримінальної відповідальності, які відображено у положеннях Загальної частини КК, є нормативні положення, які передбачають обставини застосування:

- 1) загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності;
- 2) спеціальних правила призначення покарання;
- 3) різновидів звільнення від покарання та його відбування, заміни покарання більш м'яким;
- 4) особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх;
- 5) зняття та погашення судимості.

Корупційні кримінальні правопорушення мають свою особливість у практично кожному з названих засобів, Більше того, навіть вчинення неповнолітньою особою корупційного кримінального правопорушення є теоретично можливим. Враховуючи результати системного тлумачення кримінального законодавства, єдиним засобом диференціації кримінальної відповідальності, який вирізняє неповнолітнього як суб'єкта корупційного кримінального правопорушення, є специфічні підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційне кримінальне правопорушення, визначені ст. ст. 75-78 КК України як для дорослих, так і для неповнолітніх порушників. Інші засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, передбачені у Загальній частині КК України до неповнолітніх правопорушників не застосовуються у зв'язку із пріоритетом на застосування положень Розділу XV Загальної частини КК України до таких випадків.

У підсумку розгляду відображення особливостей звільнення від кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення у контексті диференціації кримінальної відповідальності, додатково обґрунтовано підхід, відповідно до якого у Загальній частині КК України повинні залишитися загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності із тими умовами, які характерні для певних груп

кримінальних правопорушень (умисних чи необережних, їх видів залежно від ступеня тяжкості, виокремлених у ст. 12 КК України без винятків для певних її видів правопорушень, виокремлених за кримінологічними ознаками). Запропонованого також зберегти так звані спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінки, які визначаються у статтях Особливої частини КК України.

Констатовано, що корупційні кримінальні правопорушення виступають «негативною» умовою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбаченого законом (ст. 69 КК України). Проаналізовано положення ст. 69² КК України, описано диференціювальний «ланцюг» потенційної кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у розглядуваному контексті.

Щодо інших спеціальних правил призначення покарання, специфіки щодо корупційних кримінальних правопорушень законодавець не визначає, а отже вони мають дійсно загальнокримінальне диференціююче значення.

У дисертації вперше на доктринальному рівні проаналізовано зміни у інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Оцінюючи нормативно-правове регулювання звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угоди про визнання винуватості, зроблено висновок, що матеріально-правові підстави застосування заходу кримінально-правового впливу на особу, винну у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ч. 3 ст. 3 КК України повинні визначатися безпосередньо у КК. Перенесення матеріально-правових норм у процесуальне законодавство не виправдане і підлягає виправленню.

Підсумовано, що загальні для всіх кримінальних правопорушень засоби диференціації кримінальної відповідальності не повною мірою можуть бути застосовані до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. Їх вчинення виступає «негативною» умовою щодо практично всіх заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, які виступають

засобами диференціації відповідальності. В одних випадках – їх застосування не допускається (статті 45-48, 69, 74, 75, 79, 91 КК України), в інших – обмежується і ускладнюється (ст. 81, 82, 86, 87 КК України). Останні зміни, яких зазнав КК України, засвідчують тенденцію до істотного ускладнення відповідного механізму кримінально-правового регулювання і дещо послаблюють специфічний правовий режим реагування держави на корупційні кримінальні правопорушення (ст. 69², зміни до ст. 75 КК України).

РОЗДІЛ 3. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

3.1. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України

Особлива частина КК України побудована таким чином, щоб максимально урахувати потребу у диференціації кримінальної відповідальності. Сказане повною мірою стосується такої невід’ємної частини Особливої частини КК як корупційні кримінальні правопорушення. Хоча визначення їх поняття законодавець розмістив у Загальній частині кримінального закону, фактичним змістом воно наповнюється виключно із урахуванням ознак складів тих правопорушень, які входять до змісту та обсягу поняття «корупційне кримінальне правопорушення».

Теорія кримінального права розглядає різноманітні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які використовуються законодавцем при побудові системи кримінальних правопорушень. Теоретично, законодавець мав би використовувати ці засоби свідомо та із урахуванням системних зв’язків, які або вже існують між кримінально-правовим нормами, що містять склади відповідних правопорушень, або виникнуть у зв’язку із результатами процесів законотворення.

Досліджуючи систему корупційних кримінальних правопорушень, можна зробити висновок, що це логічне і просте правило дотримується не завжди. Інколи законодавець, вносячи зміни до КК України, у тому числі, й щодо корупційних кримінальних правопорушень, не враховую наявні системні зв’язки, створюючи при цьому прогалини у правовому регулюванні підстав кримінальної відповідальності, або ж їх надмір, спотворює правову природу посягань. Так, наприклад, у результаті змін, внесених на початку 2014 року до ст. 364 та 365 КК України, що було викликано, як видається, кон’юнктурною потребою, поведінка, яка охоплювалася ст. 365 КК –

перевищення влади або службових повноважень (що за природою не є корупційною), на думку багатьох вчених стала охоплюватися ст. 364 КК, яка, навпаки, передбачає корупційне кримінальне правопорушення. І такі випадки, на жаль, непоодинокі.

Спеціальних досліджень, предметом яких було б використання засобів диференціації кримінальної відповідальності, відображених у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, нам віднайти не вдалося. Однак, це не означає, що доктрина має вакуум щодо цієї проблеми. Велика кількість публікацій, присвячених проблемам характеристики окремих складів корупційних кримінальних правопорушень, так чи інакше зачіпає проблеми диференціації кримінальної відповідальності. Цим питанням присвячували свої роботи такі вчені, як К.Г. Биков, А.В. Боровик, О.О. Дудоров, О.К. Марін, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк та інші.

Наука кримінального права не має усталеної позиції щодо того, які ж засоби диференціації кримінальної відповідальності використовує законодавець. Так, Л.В. Павлик зазначає, що до таких засобів можна віднести привілеюючі, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складів злочинів, конкретизуючі ознаки спеціальних кримінально-правових норм тощо [106, с.319-320].

В.К. Грищук, міркуючи про загальне розуміння явища диференціації кримінальної відповідальності, відзначив, що в Особливій частині критеріями диференціації кримінальної відповідальності є такі: 1) родовий і безпосередній об'єкти злочинів; 2) форма вини; 3) особливий психічний стан суб'єкта під час вчинення злочину; 4) спосіб вчинення злочину; 5) мотив вчинення злочину; 6) суспільно небезпечні наслідки вчиненого злочину; 7) службовий стан суб'єкта злочину; 8) особливий стан потерпілого; 9) вік потерпілого; 10) вчинення злочину у співучасті; 11) мета вчинення злочину; 12) поведінка особи [38, с.42].

М.І. Панов, опрацьовуючи поняття диференціації кримінальної відповідальності у Великій юридичній енциклопедії, зазначив, що типовою і найбільш розповсюдженою формою диференціації кримінальної відповідальності в Особливій частині КК є закріплення в диспозиціях її норм простих, кваліфікованих і особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень. У простому складі кримінального правопорушення відображається типовий рівень (ступінь) суспільно небезпечного діяння, що відображається у покаранні, встановленому у санкції. У складах кримінальних правопорушень із кваліфікуючими (особливо кваліфікуючими) ознаками фіксуються суспільна небезпечність вчиненого діяння підвищеного ступеня, у зв'язку з чим у відповідних санкціях встановлюється більш суворе покарання. Досить поширеною формою диференціації кримінальної відповідальності є формування і виокремлення спеціальних кримінально-правових норм з пом'якшуючими чи обтяжуючими відповідальність ознаками. У санкціях цих норм надається градація покарань (порівняно з типовим варіантом) і встановлюється більш м'який або більш суворий його вид та міра. Диференціація кримінальної відповідальності знаходить вираження, крім того, і у закріпленні в нормах КК т.зв. привілейованих складів кримінальних правопорушень (із пом'якшуючими відповідальність обставинами) і у встановленні у санкціях тих норм більш м'якого покарання (чт. 118, 120, 123 КК та ін.) [107, с. 152-153].

Н.О. Антонюк, аналізуючи систему засобів диференціації кримінальної відповідальності в цілому, до таких засобів, які розташовані в Особливій частині КК України, відносить: 1) спеціальні норми; 2) суміжні склади кримінальних правопорушень та 3) санкції статей Особливої частини [9, с.241-242].

Кожен з наведених переліків залежить напряду від того, що той чи інший вчений розуміє під засобом диференціації кримінальної відповідальності у Особливій частині КК України. Так, Л. В. Павлик вказує на те, що стосується засобів диференціації кримінальної відповідальності,

передбачених в Особливій частині КК, то такими засобами є обставини, що відповідно передбачаються в Особливій частині КК України, впливають на ступінь суспільної небезпеки злочину та для яких законодавець чітко визначив напрям і силу їх впливу на обсяг кримінальної відповідальності [106, с.319-320]. Авторка також зазначає, що задля того, щоб визнати певну обставину засобом диференціації кримінальної відповідальності, необхідно, щоб вона відповідала наступним вимогам: 1) ця обставина повинна передбачатись у КК; 2) ця обставина має впливати на ступінь суспільної небезпеки посягання (або збільшувати його або зменшувати); 3) ця обставина повинна мати імперативний характер, тобто бути обов'язковою для виконання правозастосовними органами; 4) законодавець повинен чітко визначати силу впливу цієї обставини на обсяг кримінальної відповідальності (вказувати на види та розміри (або кратність) обмежень прав і свобод, що здійснюється у контексті реалізації кримінальної відповідальності); 5) ця обставина повинна мати прямий або опосередкований зв'язок між ступенем суспільної небезпеки посягання та обсягом кримінальної відповідальності (чим вищий ступінь суспільної небезпеки злочину, тим суворіша кримінальна відповідальність, і навпаки) [106, с.318-319]. На її думку засіб диференціації кримінальної відповідальності, що стосується всіх без винятку видів кримінальних правопорушень, повинен відповідати таким вимогам і перелік таких «засобів» є порівняно невеликим.

Н. О. Антонюк на відміну від попередньої авторки, пропонує досить лаконічне та релевантне потребам цього дослідження, визначення засобу диференціації кримінальної відповідальності. Так, під засобами диференціації кримінальної відповідальності, вчена розуміє ті способи, прийоми законодавчої техніки, за допомогою яких законодавець закріплює у кримінально-правових нормах різновиди диференційованого базового діяння та форми потенційного обмежувального впливу на особу у разі його вчинення [9, с.231].

Не вдаючись до дискусії щодо того, про що йшлося вище: чи про обставини які обумовлюють саму диференціацію, чи потребу використання її засобів, або ж про критерії, що виконують таку саму функцію, зазначмо, що варто зосередитись на тих положеннях КК України, які:

- а) передбачені в Особливій частині КК;
- б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують);

- в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності.

Саме так ми пропонуємо розуміти відповідні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які визначаються у Особливій частині КК України.

Говорячи про перелік таких засобів, можна відштовхуватись від позиції Р. А. Бориславського, який зазначив, що аналіз поняття та видів засобів диференціації кримінальної відповідальності у попередніх частинах роботи дав змогу стверджувати, що в Особливій частині КК можливі такі засоби диференціації кримінальної відповідальності: 1) суміжні склади – склади злочинів, які відрізняються принаймні однією ознакою, яка є у одному складі і виключається в іншому; 2) склади, які містяться у спеціальних нормах; 3) складені склади кримінальних правопорушень; 4) підстави звільнення від кримінальної відповідальності за позитивної посткримінальної поведінки. Універсальним засобом диференціації кримінальної відповідальності є юридична конструкція, модель злочину – склад злочину зі всіма його елементами та ознаками [24, с.94].

В цілому наведений підхід варто підтримати. Універсальність використання поняття юридичного складу, який лежить у основі засобів диференціації кримінальної відповідальності, дає можливість урахувати практично всі запропоновані вченими різноманітні засоби, які віднесені ними до засобів Особливої частини КК України. Юридична конструкція складу

кримінального правопорушення охоплює собою всі ті ознаки, які названі науковцями у своїх дослідження розглядуваної проблеми. При цьому варто зазначити, що самі по собі ці ознаки диференціюючого значення не мають, а впливають на відповідальність тільки як структурна частина відповідної юридичної конструкції. Додатковим аргументом на користь саме такого підходу є нормативне розуміння підстави кримінальної відповідальності, викладене у ч. 1 ст. 2 КК України: підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Диференціююче значення для кримінальної відповідальності за логікою цього визначення може мати складова підстави відповідальності – юридичний склад кримінального правопорушення або підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Враховуючи наведені міркування, не можемо підтримати позицію Н. О. Антонюк щодо віднесення до засобів диференціації кримінальної відповідальності санкції статей Особливої частини. У триваючій доктринальній дискусії з цього приводу аргументи Л. В. Павлик видаються більш обґрунтованими. Авторка зазначає, що по-перше, санкція статті (або її частини) є засобом вираження ступеня суспільної небезпечності кримінально-протиправного посягання, оскільки саме в ній встановлюється кримінально-правові наслідки у виді покарання для суб'єкта кримінального правопорушення, однак сама вона не впливає на ступінь суспільної небезпечності посягання; по-друге, саме в санкції статті (або її частини) відображається результат процесу диференціації кримінальної відповідальності, а тому вона не може одночасно виступати і засобом, і результатом диференціації [104, с.5]. Варто підтримати ці аргументи, які, по суті, тільки підтверджують правильність вищенаведених міркувань.

Щодо позиції Р. А. Бориславського, єдине, що варто застережити, що із незрозумілих для нас причин, поза увагою автора залишився такий традиційний та характерний для Особливої частини КК засіб диференціації

кримінальної відповідальності, як використання кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак для конструювання відповідних складів кримінальних правопорушень.

Враховуючи наведене, засобами диференціації кримінальної відповідальності, які визначені у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, ми пропонуємо вважати:

- 1) суміжні склади кримінальних правопорушень;
- 2) кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень;
- 3) склади кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах;
- 4) складені склади кримінальних правопорушень у нормах про ціле;
- 5) спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці (їх юридичні конструкції, склади).

Такий підхід не суперечить позиціям, які є сталими у юридичній літературі, адже за змістом враховує й ті критерії диференціації кримінальної відповідальності, які наводились як цитати вище.

Наведені засоби використовуються законодавцем часом окремо, автономно, а часом – у комплексі. Так, у спеціальній літературі точно підмітили закономірність законодавчих змін, проведених під час реформування відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. Д.Г. Михайленко з цього приводу відзначив, що засобом такої диференціації стало розділення одного складу злочину на декілька самостійних, кожен окремо з яких став основним складом для «нашарування» кваліфікуючих ознак і спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому між собою виділені зазначеним чином склади злочинів співвідносяться як суміжні, а щодо роздробленого первинного складу є спеціальними. Тут варто зважати на те, що операція диференціації кримінальної відповідальності не передбачає криміналізації. Якщо ж остання має місце, то вести мову про диференціацію не можна. У розглядуваному випадку в результаті

диференціації хоча й були ліквідовані певні склади злочинів, протре криміналізації не відбулося, а лише їх було розчленовано з метою встановлення різних кримінально-правових наслідків за вчинення нововиділених діянь. За таких умов варто вести мову саме про диференціацію кримінальної відповідальності [94, с.75].

Теорію розмежування складів кримінальних правопорушень, а відтак і розуміння суміжних їх складів, у вітчизняній кримінально-правовій доктрині розробила Л. П. Брич. Авторка зазначає, що один із напрямків реалізації принципу диференціації кримінальної відповідальності полягає у створенні складів злочинів, частина яких має однаковий зміст (спільні ознаки). Наявність таких складів злочинів, незалежно від того, чи є це проявом диференціації кримінальної відповідальності, чи наслідком порушень законодавчої техніки, призводить до необхідності включати норми, що передбачають такі склади до версії кримінально-правової кваліфікації, й відповідно до розмежування складів злочинів в процесі вибору кримінально-правової норми. Далі авторка вказує, що поняття суміжних складів позначає окремий, відмінний від інших тип співвідношення складів злочинів зі спільним ознаками.[28, с.704-705]. У цитованій роботі наводяться та аналізуються різноманітні визначення поняття суміжних складів кримінальних правопорушень та констатується їх подібність. Справді, враховуючи розвиток наукових підходів до проблеми кримінально-правової кваліфікації, в межах якої як правило й розглядається це поняття, доводиться констатувати його практично усталене розуміння як наявності декількох складів кримінальних правопорушень, які мають спільні ознаки, але відрізняються однією чи декількома ознаками, які виступають власне як розмежувальні. При цьому важливо наголосити, що розмежувальні ознаки – це пара (група) таких, що відрізняються між собою за змістом, однойменних ознак, кожна з яких є ознакою окремого складу кримінального правопорушення, і якісно по різному характеризуючи одну і ту саму властивість, яка визначається відповідними ознаками складу, своєю присутністю виключає можливість наявності в цьому складі цієї іншої ознаки,

і навпаки [28, с.222]. Іншими словами йдеться про те, що, наприклад, два суміжних склади містять ознаки, які є взаємовиключними для них. Так, наприклад, у контексті нашої теми, такими розмежувальними ознаками можуть виступати ознаки суб'єкта корупційного кримінального правопорушення: розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 та ст. 364¹ КК України проводиться насамперед за цією ознакою.

На відміну від суміжних складів кримінальних правопорушень, які відрізняються змістом розмежувальних ознак, кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади відносно основних містять ознаки, зміст яких не виключає ознак і основного складу. Більше того, особливістю таких складів кримінальних правопорушень є те, що вони неодмінно повинні містити всі ознаки основного складу та додатково – ті, які кваліфікують чи особливо кваліфікують вчинене та тягнуть за собою потребу кваліфікації діяння саме за тією частиною статті Особливої частини КК, яка містить кваліфікований чи особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення.

Кваліфікованим та особливо кваліфікованим складами кримінальних правопорушень, ознакам, які їх створюють, присвячені роботи О. З. Мармури. Вчений помітив, що ознаками, які кваліфікують кримінальне правопорушення є прямо вказані у законодавстві про кримінальну відповідальність ознаки складу кримінального правопорушення, що змінюють ступінь його суспільної небезпеки, порівняно з відображенням у основному складі, впливають на кваліфікацію, змінюють інтенсивність караності через створення нової санкції, є додатковими до ознак основного складу злочину та мають імперативний характер [86, с. 218]. Релевантність цього визначення темі нашого дослідження пояснюється тим, що автор чітко вказав на диференціююче значення ознак, що кваліфікують кримінальне правопорушення. Ознака імперативної зміни інтенсивності караності через створення нової санкції якраз і є тією властивістю розглядуваних ознак, яка дає можливість віднести сконструйовані за їх допомогою кваліфіковані та

особливо кваліфіковані склади до засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Конструювання кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів корупційних кримінальних правопорушень, як видається, підпорядковується загальним закономірностям використання законодавцем цього засобу диференціації кримінальної відповідальності. У результаті конструювання відповідних складів виникають законодавчі конструкції, які містять певні різновиди спеціальних кримінально-правових норм.

Поряд із тим, очевидно, що спеціальні кримінально-правові норми про корупційні кримінальні правопорушення містяться не лише частинах статей Особливої частини КК України, а й в самостійних статтях Особливої частини. Причому стосовно корупційних кримінальних правопорушень, спеціальні норми про них, як це прямо впливає з формулювання відповідного поняття у примітці до ст. 45 КК України, містяться не лише у Розділі XVII Особливої частини КК, а й в інших розділах. Це вимагає від дослідника докласти зусилля щодо з'ясування правової природи спеціальних кримінально-правових норм та їх значення для диференціації кримінальної відповідальності. Вивченню спеціальних кримінально-правових норм присвячувала свої дослідження І. З. Сень. Вчена вказала, що спеціальна кримінально-правова норма (спеціальна норма кримінального права) – це охоронна (заборонна) кримінально-правова норма, яка є похідною від загальної та виділяється з неї в результаті диференціації правового регулювання з метою зміни способу, а в окремих випадках – зміни меж регулювання певного виду суспільних відносин, рід яких регулюється загальною нормою [136, с.110]. Продовжуючи логіку міркувань авторки, значимо, що якщо йдеться про спеціальну власне кримінально правову охоронну норму, то диференціація правового регулювання дістає свій вияв у диференціації кримінальної відповідальності, а зміна його способу та меж – це створення самостійної санкції для спеціальної кримінально-правової норми зі своїми видами та розмірами потенційного покарання за корупційне кримінальне правопорушення.

У наступних роботах, авторка вже прямо вказувала на застосування спеціальних норм як засобу диференціації кримінальної відповідальності. Так, описуючи функції спеціальних кримінально-правових норм як їх призначення, роль, яку вони виконують, чи повинні (покликані) виконувати, у механізмі кримінально-правового регулювання, І. Сень виокремлює такі їх функції: 1) уточнення (конкретизація) характеру та ступеня суспільної небезпеки певних різновидів діянь, коло яких охоплюється загальною нормою, в межах диференціації кримінальної відповідальності (зокрема, відображення вищого чи нижчого ступеня суспільної небезпеки порівняно з загальною нормою); 2) превентивна функція [138, с.154].

Крім того, поняття спеціальних кримінально-правових норм у кримінальному праві досліджували автори, які працювали над проблемами кримінально-правової кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норми. О. В. Ус, зокрема, відзначила, що для з'ясування співвідношення між загальною та спеціальною кримінально-правовими нормами доцільно використовувати методологічний підхід щодо питання співвідношення загального та одиничного. Загальними та спеціальними кримінально-правовими нормами є норми, що регулюють порівняно однорідні явища, охороняють порівняно однорідні суспільні відносини, передбачають однорідні (схожі, подібні) категорії злочинів. При цьому загальна норма регулює або охороняє рід відносин, передбачає «родовий» злочин, а спеціальна – видову групу цього роду, передбачає «видовий злочин» цієї категорії (роду)... Загальна кримінально-правова норма ширша за обсягом, а спеціальна норма повніша за змістом [147, с. 137]. О. К. Марін своєю чергою вказував, що норми, які можуть конкурувати як загальна та спеціальна, містять склади кримінальних правопорушень, що відрізняються, принаймні, однією ознакою, яка є деталізацією якоїсь більш абстрактної ознаки у загальній нормі: спеціальним суб'єктом, способом вчинення кримінального правопорушення, наявністю мотиву чи мети вчинення посягання, будь-яких інших ознак [84, с. 142-143].

Система спеціальних норм, які містять склади корупційних кримінальних правопорушень є досить складна і з проведеною реформою кримінального законодавстві у частині їх регламентації – суперечлива. Однак співвідношення відповідних кримінально-правових норм як загальна та спеціальна не вичерпує всіх можливих видів співвідношення норм і серед норм, які містять склади корупційних кримінальних правопорушень, наявні норми, які містять так звані складені склади, які викликають до життя випадки конкуренції частини і цілого. Вважаємо, що конструювання таких складів також є засобом диференціації кримінальної відповідальності, оскільки правило подолання цього виду конкуренції означає рекомендацію кваліфікувати вчинене лише за однієї нормою про ціле [148, с. 114], уникаючи при цьому сукупності кримінальних правопорушень, яка своєю чергою, тягнула б спеціальні правила призначення покарання і інші кримінально-правові наслідки вчиненого діяння.

Щодо складених складів кримінальних правопорушень, то їх правова природа розкривається у роботах, які присвячені одиничним кримінальним правопорушенням як складовим множинності. І. О. Зінченко під складеним кримінальним правопорушенням розуміє специфічні, складну за структурою, але єдиною за змістом злочинну поведінку, яка має нові якості порівняно з тими діяннями, що її утворюють, і характеризується більш високим ступенем суспільної небезпеки. Це і дозволяє, на думку авторки, законодавцю розглядати так складу злочинну діяльність як одиничний складний злочин [53, с. 50].

За іншим визначенням під складеним кримінальним правопорушенням розуміють правопорушення, що складається з двох або більше кримінально протиправних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх окремо (ізолювано), становить собою самостійне кримінальне правопорушення, але які через їх органічну єдність утворюють одне одиничне кримінальне правопорушення, що охоплюється ознаками однієї статті (частини статті) Особливої частини КК України [82, с. 22].

Останнім виділеним нами засобом диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення в Особливій частині КК України є склади спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці. Цього питання ми дещо торкалися у попередньому розділі роботи, тут же, не переходячи до конкретики, відзначимо наступне. У спеціальній літературі відзначається, що цей напрям розвитку законодавства про кримінальну відповідальність є перспективним, оскільки відображає європейський шлях гармонізації кримінального права, практичну реалізацію принципів гуманізму та економії кримінальної репресії. Кримінальна відповідальність та покарання як «ultima ratio» впливу на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, не завжди виконує завдання виправлення винного та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень [152, с. 47]. Висловлює свою підтримку використанню такого специфічного засобу диференціації кримінальної відповідальності й О. О. Житний, вказуючи, що розширення предмету кримінального права зумовило необхідність перегляду й доповнення методів управління кримінально-правовими відносинами в цілому й поведінкою їх суб'єктів зокрема, а також засобів і прийомів надання фахової оцінки цій поведінці. Так, стрімке збільшення за останні десятиліття видів кримінально значимої соціально позитивної поведінки особи (що підтверджується, зокрема, помітною позитивною динамікою заохочувальних приписів Загальної та Особливої частини КК) зумовило зростання цінності методу заохочення позитивної посткримінальної поведінки [49, с. 115].

Саме із зазначеного розуміння засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України і будуть розглядатися результати такої диференціації у чинному кримінальному законі на предмет їх удосконалення у наступному підрозділі дисертації.

3.2. Кримінально-правова характеристика та питання удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України

Перейдемо до розгляду конкретних питань використання засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України. У спеціальній літературі є роботи, частково присвячені цим проблемам. Зокрема, Д. Г. Михайленко зазначав, що так була здійснена диференціація за описані корупційні злочини. Засобом такої диференціації стало розділення одного складу злочину на декілька самотійних, кожен окремо з яких став основним складом для «нашарування» кваліфікуючих ознак і спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому між собою виділені зазначеним чином склади злочинів співвідносяться як суміжні, а щодо роздробленого первинного складу є спеціальними. Тут варто зважати на те, що операція диференціації кримінальної відповідальності не передбачає криміналізації. Якщо ж остання має місце, то вести мову про диференціацію не можна. У розглядуваному випадку в результаті диференціації хоча й були ліквідовані певні склади злочинів, протре криміналізації не відбулося, а лише їх було розчленовано з метою встановлення різних кримінально-правових наслідків за вчинення нововиділених діянь. За таких умов варто вести мову саме про диференціацію кримінальної відповідальності [94, с. 75].

Міркування автора є доречними, але спостерігається змішування в аналізі різних засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, що, видається, не сприяє ясності тверджень. У цьому підрозділі дисертації зробимо спробу структурувати матеріал відповідно до тих засобів диференціації, що були виокремлені та описані у попередніх частинах роботи.

Суміжні склади корупційних кримінальних правопорушень. Для розв'язання питання кримінально-правової характеристики використання

такого засобу диференціації кримінальної відповідальності, як суміжні склади кримінальних правопорушень, варто визначитись із тим, що ж розуміти під тим, які корупційні кримінальні правопорушення є суміжними, які розмежувальні ознаки при цьому використовує законодавець і чи ефективно це зроблено.

Для визначення предмету розгляду, варто, видається, звернутися до положень Закону України «Про запобігання корупції», використання яких дасть можливість зрозуміти, які по-суті кримінальні правопорушення є корупційними. Так, виходячи із нормативного поняття корупції, таких правопорушень можна виділити три групи: 1) використання особою, спеціальним суб'єктом, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди; 2) прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб; 3) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, спеціальному суб'єкту, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Таким чином, фактично, корупційними кримінальними правопорушеннями є правопорушення трьох видів: 1) зловживання можливостями спеціальним суб'єктом; 2) одержання, прийняття пропозиції/обіцянки таким суб'єктом неправомірної вигоди (пасивний підкуп) та 3) надання, пропозиція/обіцянка спеціальному суб'єкту неправомірної вигоди (активний підкуп).

Такий розподіл, диференціація, є першим кроком поділу відповідальності за корупцію у кримінальному праві України. Якщо припустити існування єдиного суспільно небезпечного явища – корупції, яке мого би бути криміналізовано і відображене у КК України у одній статті, тоді виокремлення цих груп кримінальних правопорушень було б першим кроком диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення із використанням суміжних складів. Питання про створення

єдиного складу корупційного правопорушення розглядалося у літературі, але обґрунтовано не знайшло підтримки. Так, цілком справедливо зазначалося, що перелік злочинних діянь, які вважаються корупційним згідно із законодавством Німеччини та України, свідчить, що ці діяння настільки різні за своєю природою, суспільною небезпекою, складом суб'єктів, видами покарань, що охопити їх в одній статті неможливо. Формування нового та єдиного складу злочину (корупційного) на практиці створить проблеми з кваліфікацією, які навряд чи будуть ефективно вирішуватись. Корупційний злочин не є таким, що містить єдиний склад, – це видове поняття. Корупційні злочини – певна група злочинів, об'єднаних характерним для них ознаками корупції [140, с. 166-167].

Звісно, що український законодавець цей «перший крок» не реалізував, оскільки корупційні за фактом кримінальні правопорушення у КК України містилися задовго до усталення і тим більше законодавчого закріплення поняття корупційного кримінального правопорушення.

Якщо не занурюватися у історію питання, як досліджена достатньо глибоко [146, с. 46-52], у КК України у редакції 2001 року було передбачено загальні кримінально-правові норми, які відображали описаний вище «перший крок» диференціації. Йдеться про ст. 364 Зловживання владою або службовим становищем, ст. 368 Одержання хабара та ст. 369 Давання хабара КК України у редакції 2001 року. Склади кримінальних правопорушень, які містилися у цих статтях були суміжними за різними ознаками. Так, склади, передбачені у ст.ст. 364 та 368 відрізнялися ознаками об'єктивної сторони та окремими ознаками суб'єктивної сторони (мотив) за повного співпадіння ознак суб'єкта. Тоді як склади, передбачені ст.ст. 368 та 369 крім ознак об'єктивної сторони відрізняються і ознаками суб'єкта.

Наступні кроки законодавця із диференціації кримінальної відповідальності із використанням досліджуваного засобу – суміжних складів кримінальних правопорушень, полягали у подальшій диференціації відповідальності але вже в межах цих трьох загальних складів: зловживання,

активного та пасивного підкупу. Прогрес таких змін також досить детально описано у спеціальній літературі [71, с.1024-1031, 6].

У результаті вказаного «розділення» первинно одного складу корупційного кримінального правопорушення у КК України за задумом законодавця повинно утворитися декілька суміжних складів. Так, шляхом «розділення» за ознакою суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем» утворилися три суміжні склади: 1) зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК суб'єкт якого визначено у примітці до цієї ж статті); 2) зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК суб'єктом якого є службова особа юридичної особи приватного права); 3) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК суб'єкт якого визначено у диспозиції цієї ж статті).

Чи є ці склади суміжними, як цього хотів добитися законодавець? У більшості позицій так, однак, аналіз суб'єктного складу цих кримінальних правопорушень може наштовхнути на приклади прогалин у регулюванні або нашаруванні ознак [81, с.51-68]. Крім того, у випадку із зловживанням повноваженням особами, які надають публічні послуги, то поява статті 365-2 КК України не щодо всіх суб'єктів означає проведену законодавцем диференціацію відповідальності за зловживання службовими особами. Так, наприклад, щодо арбітражних керуючих та уповноважених чи службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – відбулася диференціація кримінальної відповідальності, а от щодо, наприклад, експертів та оцінювачів, інших категорій суб'єктів – криміналізація.

Ідея диференціації відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення за ознаками спеціального суб'єкта корупційного кримінального правопорушення не нова і має свої коріння у міжнародних антикорупційних конвенціях, які ратифікувала та імплементувала Україна. Так, ст. 12 Конвенції ООН проти корупції зазначає, що кожна Держава-

учасниця вживає заходів, згідно з основоположними принципами свого права, спрямованих на запобігання корупції у приватному секторі, посилення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту в приватному секторі та, у належних випадках, установлення ефективних, відповідних і таких, що стримують, цивільно-правових, адміністративних та кримінальних санкцій за невжиття таких заходів [61]. Про необхідність криміналізації певних корупційних діянь у приватному секторі зазначається і у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією [67]. Завдяки певним законодавчим крокам ці вимоги фактично було реалізовано.

Це, вочевидь, не залишилося поза увагою вчених. Так, зокрема, зазначається, що одна з основних новел, яка суттєво вплинула на структуру Розділу XVII Особливої частини КК, полягала в тому, що кримінальна відповідальність для службових осіб юридичних осіб публічного права та службових осіб юридичних осіб приватного права має бути диференційованою. Крім того, окремо мала бути передбачена кримінальна відповідальність для осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. У результаті цих змін в Особливій частині КК спочатку з'явився новий розділ VII-A «Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», який згодом було виключено, а потім Розділ XVII Особливої частини КК було доповнено новими статтями, які окремо передбачають кримінальну відповідальність для службових осіб юридичних осіб приватного права (статті 364-1, 365-1, 365-2, 368-3, 368-4 КК) [52, с. 52].

Інші вчені роблять перші висновки із проведеної реформи. Так, В. В. Коваленко відзначив, що дослідивши питання диференціації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, можемо сформулювати такі висновки. По-перше, диференціація кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності є однією з засад правового механізму протидії корупції, що зумовлюється вимогами міжнародних нормативно-правових актів. Така

диференціація запроваджується Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 року № 3207-VI, хоча попередньо Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11 червня 2009 № 1508-VI також пропонувалося диференціювати кримінальну відповідальність службових осіб, однак у цьому випадку йшлося про доповнення Особливої частини окремим розділом. По-друге, основним критерієм диференціації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності, є розподіл службових осіб на дві категорії – службові особи публічного права та службові особи приватного права. Доцільність такого розподілу видається беззаперечною і пояснюється необхідністю об'єктивної оцінки різного ступеню суспільної небезпечності діянь, вчинюваних різними категоріями службових осіб. По-третє, законодавче закріплення диференціації кримінальної відповідальності відбулося шляхом звуження ознак складів злочинів, що існували до 2011 року, та введення нових складів злочинів. Такий підхід слід визнати оптимальним, незважаючи на наявність деяких «вимушених» негативних моментів [58, с. 34].

Аналізуючи ці позиції, варто відзначити, що автори практично не помітили виокремлення у результаті такої диференціації третьої категорії спеціальних суб'єктів – осіб, які надають публічні послуги. Таких суб'єктів, як видається, не можна відносити ні до службових осіб юридичних осіб публічного права, ні до службових осіб юридичних осіб приватного права, ні до службових осіб в цілому.

Проте, і з службовими особами різних видів, які фактично стали розмежувальною ознакою суміжних складів, зокрема, зловживання, представники кримінально-правової науки, не побачили ладу. Так, П.П. Андрушко вказує на невиправданість виокремлення складів злочинів, в яких суб'єктом названо службову особу юридичної особи приватного права, оскільки відповідальність за вчинення нею злочинних діянь передбачається

статтями 364, 365, 368 КК. Якщо законодавець мав на меті підвищити (посилити) відповідальність за вчинення зазначених діянь так званими публічними посадовими особами (представниками влади), достатньо було суб'єктами злочинів, склади яких передбачені частинами першими статей 364, 365, 368 КК України, визнати службових осіб юридичних осіб приватного права, одночасно доповнивши ці статті частинами другими, в яких передбачити підвищену (більш сувору) відповідальність за вчинення діянь, вчинених представниками влади [6, с.с. 28, 59].

Обраний законодавцем підхід критикує й Д. Г. Михайленко, зазначаючи, що під час окреслення приватного сектору управління враховується лише форма власності юридичної особи (якщо точніше, то співвідношення часток відповідних форм власності в статутному фонді юридичної особи), а не характер здійснюваної діяльності її суб'єктів. Такий підхід викликає заперечення як мінімум на підставі того, що всі форми власності в Україні є рівними, що також включає рівні способи їх охорони [94, с. 112]. Далі автор зазначає, що виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у юридичних особах публічного права значно відрізняється від виконання таких функцій у юридичних особах приватного права. При цьому автор використовує такі аргументи, зазначаючи, що «...здійснення керівництва трудовим колективом слідчого відділу є реалізацією публічної функції та є іншим за правовою природою, ніж керівництво відділом у приватному підприємстві» [94, с. 100]. Дозволимо собі не погодитися з позицією вченого та аргументами, висловленим на її користь. Видається, що справа не у місці здійснення функцій: чи то орган державної влади, державна установа чи підприємство будь-якої форми власності. Справа у функції, яку виконує спеціальний суб'єкт. Якщо це прояв влади, як, наприклад, обов'язкові вказівки начальника слідчого відділу, тоді так. А якщо це всього на всього нарахування премій, чи визначення черговості роботи у вихідний день, то яка різниця?

Критикує обраний законодавцем спосіб відображення різної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення і О.О. Дудоров. Автор зазначає, що однією з вад неодноразово оновлюваного антикорупційного законодавства є відсутність у ньому визначення поняття «службова особа юридичної особи приватного права» і відсутність посилань на цього суб'єкта в загальному визначенні поняття «службова особа», яке міститься у ст. 18 КК. З урахуванням визначень службової особи, наведених у ч.3 ст. 18 КК, ч.1 примітки до ст. 364 КК і ч.1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», службовими особами юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правової форми слід визнавати осіб, які займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на підприємствах, в установах чи організаціях, які не є державними чи комунальними або прирівняними до останніх, а також осіб, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням [44, с.249].

Розмірковуючи над наведеними позиціями вчених та результатом диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення із використанням суміжних складів, варто вказати на таке. Використання ознак спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення як розмежувальної ознаки суміжних складів є похідним від змістовної потреби розмежування відповідних сфер, де можуть вчинятися корупційні кримінальні правопорушення. Розмежувати ці сфери: публічна та приватна, публічні послуги, можна декількома способами: 1) вказати місце виконання функцій (юридична особа приватного права чи державне або комунальне підприємство, наприклад); 2) вказати на функції, які виконує особа, яка вчиняє, зокрема, зловживання повноваженнями (надання послуг арбітражного керуючого, наприклад); 3) або шляхом поєднання вказівок на місце здійснення повноважень та їх характер. Але цілком не припустимим є використання для визначення різних спеціальних суб'єктів різних способів

вказівки на сферу їх функціонування. Тим паче у випадку, коли ознаки спеціального суб'єкта покликані бути розмежувальними при диференціації кримінальної відповідальності. Це призводить до тих недоліків, які описані вище, а також до низки інших, які було виявлено у наукових дослідженнях [81, с. 51-68].

Саме тому, обґрунтованими видаються пропозиції тих вчених, які пропонують проводити розмежування спеціальних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень за якоюсь однією ознакою. Так, М.-М. С. Яциніна зазначає, що за своєю природою зловживання службовим становищем службовою особою публічного права та зловживання повноваженнями службовою особою приватного права мають однакову правову природу, характер та ступінь суспільної небезпеки, тому, на нашу думку, за такі зловживання має бути встановлена однакова кримінальна відповідальність. Особи, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції і при цьому не є уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повинні нести відповідальність за зловживання повноваженнями, при цьому кримінальна відповідальність (санкція) для осіб, що виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції як у підприємствах, установах, організаціях державної та комунальної форми власності та й у підприємствах, установах, організаціях приватної форми власності має бути однакова. У результаті дослідження авторка підсумовує, що відповідальність службових осіб треба диференціювати за функціями, які вони виконують, відповідно доцільно окремо встановити кримінальну відповідальність за зловживання владою та окремо за зловживання повноваженнями службовою особою незалежно від виду юридичної особи [159, с. 178].

Така пропозиція виглядає найбільш обґрунтованою, оскільки складно заперечити те, що особа набуває статусу спеціального суб'єкта у корупційних кримінальних правопорушеннях не у зв'язку із посадою, яку ця особа обіймає, а у зв'язку із функціями, які виконує. Це прямо впливає з поняття

корупційного кримінального правопорушення та принципів кримінального права. Тому, продовжуючи міркування М.-М. С. Яциніної, відзначимо, що відповідальність за зловживання повноваженнями мала би бути диференційована на такі три групи функцій: 1) функції представника влади чи місцевого самоврядування (сфера публічного права) 2) організаційно-розпорядчі чи адміністративно господарські функції (тут сфера зловживання ними значення не має); 3) надання публічних послуг (також є певне змішування сфер, однак особи, які їх надають, за загальним правилом не є службовими). За такого підходу той самий арбітражний керуючий може нести відповідальність за зловживання і як службова особа, якщо, відповідно зловжив, наприклад, адміністративно-господарськими функціями, а може і як особа, яка надає публічні послуги – у випадку зловживання повноваженнями саме у цій сфері. Керівник слідчого підрозділу Національної поліції може нести відповідальність за зловживання владою як представник влади, а може як звичайна службова особа, якщо зловжив організаційно-розпорядчими повноваженнями.

Подібна ситуація спостерігається із диференціацією відповідальності за підкуп. Доцільність використання цього поняття як родового для позначення кримінальних правопорушень, пов'язаних із наданням-одержанням неправомірної вигоди за діяння, обумовлені спеціальним становище одного зі суб'єктів, довів у своїй дисертації Ю. О. Чернега [154, с. 18].

Якщо розглядати лише ті види підкупів, які за визначенням законодавця є корупційними кримінальними правопорушеннями, то шляхом внесення змін до КК України з'явилися суміжні склади корупційних підкупів, причому як активної, так і пасивної його форм: 1) підкуп службової особи, поняття якої визначено у примітці до ст. 364 КК (ст. ст. 368 та 369 КК України); 2) підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України); 3) підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України); 4) зловживання впливом (ст. 369-2 КК України).

Поява у КК України нової редакції ст. 354 завдячує не процесу диференціації кримінальної відповідальності, а криміналізації відповідної поведінки працівника підприємства, установи чи організації та щодо нього, яка в основних своїх формах до відповідних змін не була кримінально-протиправна [83, с.101].

У судовій практиці часто виникають проблеми розмежування цих кримінальних правопорушень між собою. Так, наприклад, органом досудового розслідування захисник підозрюваного обвинувачувався за ч. 3 ст. 369 КК, а саме в тому, що він спочатку запропонував передати, а потім надав прокурору місцевої прокуратури, який входив до складу групи прокурорів у кримінальному провадженні, неправомірну вигоду з метою укладення цим прокурором із підозрюваним угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 187 КК. Місцевий суд, із яким погодився суд апеляційної інстанції, кваліфікував дії захисника за ч. 1 ст. 369-2 КК і указав, що прокурор місцевої прокуратури не наділений повноваженнями у кримінальному провадженні самостійно приймати рішення і укладати угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, оскільки укладення такої угоди неможливе без попереднього узгодження з керівником органу прокуратури відповідно до наказу № 4гн Генеральної прокуратури України від 19.12.2012 (чинного на час вчинення інкримінованого злочину). З огляду на це прокурор не може вважатися службовою особою, яка наділена одноосібними повноваженнями, щодо укладення з підозрюваним угоди про визнання винуватості, а тому пропозиція і надання неправомірної вигоди за вчинення таких дій не містить об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 369 КК.

Верховний Суд не погодився з рішенням попередніх судів і зазначив, що складовою частиною об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 369 КК, є наявність у службової особи, якій передається неправомірна вигода, повноважень на вчинення чи невчинення в інтересах того, хто пропонує,

обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Суд указав, що накази Генерального прокурора, керівника обласної прокуратури, керівника місцевої прокуратури та їх перших заступників і заступників є письмовими розпорядженнями внутрішньовідомчого призначення, які спрямовані на організацію та вдосконалення діяльності працівників прокуратури з метою ефективної реалізації і виконання поставлених перед системою органів прокуратури завдань.

Наказ Генерального прокурора України № 4гн як різновид нормативно-правового акта виконує контрольну функцію, однак не позбавляє прокурора передбачених кримінальним процесуальним кодексом повноважень на укладення угоди про визнання винуватості із підозрюваним у кримінальному провадженні.

Порушення наведеної у вказаному наказі процедури узгодження угоди про визнання винуватості з керівником відповідного органу прокуратури, з юридичної точки зору не робить зазначену угоду нікчемною для інших учасників кримінального провадження, так само як і для суду. З огляду на положення п. 15 ч. 1 ст. 3, пунктів 1, 2 ст. 37 КПК повноваженнями на укладення угоди про визнання винуватості покладено саме на прокурора (групу прокурорів), який визначений керівником органу прокуратури у відповідній постанові, що не врахував суд, вказуючи на те, що прокурор у кримінальному провадженні не може вважатися службовою особою, яка наділена одноосібними повноваженнями на укладення з підозрюваним угоди про визнання винуватості [121].

Таким чином, дискусія виникла не навколо суб'єкта кримінального правопорушення (адресата неправомірної вигоди для розглядуваного випадку), який визначений у ст. 368 КК України досить чітко, а щодо обсягу його повноважень, які не можна відокремлювати від характеристик спеціального суб'єкта, особливо у складах підкупу.

Щодо суміжного характеру складів підкупів за ознакою суб'єкта, проблеми виникають такі самі, як і у суміжних складах зловживань повноваженнями, і пов'язані вони із неточним визначенням понять відповідних спеціальних суб'єктів, а також їх переліків у диспозиціях відповідних статей. Так, наприклад, якщо державний виконавець використає свої повноваження всупереч інтересам служби та з метою одержання неправомірної вигоди, що завдало відповідної істотної шкоди, то його поведінка буде кваліфікована за ст. 365-2 КК як зловживання повноваженнями особою, яка надає публічні послуги, а якщо ця ж особа одержить неправомірну вигоду за вчинення дій по службі – кримінально правова оцінка повинна відбуватися за ст. 368 КК України як пасивний підкуп публічної службової особи. Здається, що так бути не повинно і законодавець, реалізуючи мету диференціації відповідальності за ознаками суб'єкта складу кримінального правопорушення, створюючи відповідні суміжні склади, повинен чітко визначити ознаки, за якими проводиться відповідне розмежування. Інакше проведена диференціація буде аж занадто «гнучкою».

Крім того, судова практика підтверджує, що проведена диференціація кримінальної відповідальності за підкуп стосовно деяких спеціальних суб'єктів, відносно яких точилися суперечки у літературі, не дала повністю позитивних результатів та не сприяла з'ясуванню відповідних традиційних спірних питань. Так, місцевий та апеляційний суди дійшли висновку про те, що викладач коледжу, призначений членом екзаменаційної комісії, не був службовою особою, не займав керівних посад, а тому не є суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК, і відповідно не повинен нести кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди для себе за вчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, будь-якої дії з використанням службового становища, поєднане з вимаганням.

Верховний Суд не погодився з таким висновком і констатував, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК, є особа, яка у складі екзаменаційної комісії приймає іспити, виставляє оцінки, тобто

здійснює тимчасову діяльність, що має організаційно-розпорядчий характер, оскільки саме від результатів іспитів залежить право продовжувати навчання, право отримувати стипендію [119].

У іншому рішенні, Верховний Суд висловив іншу позицію. Так, органом досудового розслідування доценту кафедри університету інкримінувалося вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК. Як було встановлено в обвинувальному висновку, доцент кафедри, будучи керівником дипломного проєкту студента, протиправно одержав від нього неправомірну вигоду в розмірі 400 дол. США за виконання дипломного проєкту останньому і за сприяння в його успішному захисті перед екзаменаційною комісією. Місцевий суд, з рішенням якого погодився суд апеляційної інстанції, визнав невинуватим доцента кафедри за ч. 3 ст. 354 КК та виправдав його на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК за відсутністю складу кримінального правопорушення.

Верховний Суд констатував, що доцент кафедри закладу вищої освіти як керівник дипломної роботи студента наділений повноваженнями готувати студента до захисту цієї роботи, надавати консультації щодо її написання, вказувати на наукову літературу, яку необхідно використовувати в роботі, надавати рецензію, що може бути врахована під час захисту роботи. У разі отримання неправомірної вигоди від студента за виконання дипломної роботи замість нього та за сприяння її успішному захисту перед державною екзаменаційною комісією доцент кафедри є суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК [118].

Позицію судової практики щодо такого суб'єкта корупційного кримінального правопорушення, як викладач закладу вищої освіти досить детально проаналізували О. О. Дудоров та Є. О. Письменський. У підсумку автори цілком обґрунтовано помітили, що проведене дослідження дає змогу констатувати, що кримінально-правова оцінка корупційній поведінці викладача, яка полягає в одержанні неправомірної вигоди, має даватись на підставі ст. 354 КК «Підкуп працівника підприємства, установи чи

організації». При визнанні тієї чи іншої особи службовою не повинен братись до уваги такий критерій, як повноваження вчиняти по службі юридично значимі дії, що породжують виникнення, зміну або припинення правовідносин. Підхід, згідно з яким під організаційно-розпорядчими розуміються не лише «внутрішньо-службові» функції щодо управління підлеглими (колективом, галуззю, ділянкою роботи тощо), а й функції щодо наділення інших осіб правами та обов'язками, а так само щодо зміни обсягу цих прав та обов'язків або їх припинення, є підстави охарактеризувати як поширювальне тлумачення кримінального закону [46, с.116-117].

Проблеми щодо результатів диференціації кримінальної відповідальності за підкуп помічені і у спеціальній літературі. Так, М. Б. Желік зазначає, якщо дії суб'єкта одночасно підпадають під ч.ч. 3, 4 ст. 368-4 та ч. 3, 4 ст. 354 КК України, то вирішальною ознакою, яка стане орієнтиром під час вибору тієї чи іншої кримінально-правової норми, буде така: якщо професійні дії (бездіяльність) медичного працівника чи іншого суб'єкта породжують наслідки правового характеру, то застосовується ч.ч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, натомість якщо суб'єкт виконував виключно професійні обов'язки, які не породжують наслідків правового характеру (наприклад, проведення операції), то ч.ч. 3, 4 ст. 354 КК України [47, с. 140]. З одного боку ця рекомендація виглядає обґрунтованою. Однак, описана ситуація при правильному підході взагалі не повинна траплятися. Особа не повинна бути одночасно суб'єктом двох злочинів, диференційованих за суб'єктом. Має бути або – або. Якщо так не виходить, значить диференціація проведена із помилкою, або застосоване неправильне тлумачення. У описаному випадку, напевне, використане неправильне тлумачення, оскільки характеристики суб'єкта у цьому разі тісно пов'язані із тим, що «продається» - які діяння обумовлені підкупом. Саме цей факт визначатиме який конкретно суб'єкт це вчинив. До речі, це стосується і арбітражного керуючого і спору, який є у літературі з приводу його віднесення чи до службових осіб, чи до осіб, які надають публічні послуги: рішення

бачиться у такому – вид суб'єкта визначається тими функціями, які у даному випадку є предметом «продажу».

Цікавим у контексті суміжних складів підкупу є аналіз об'єктивної сторони суміжних складів цих кримінальних правопорушень. Так, на перший погляд, якщо законодавець диференціював відповідальність за підкуп в Україні за ознакою спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, то інші ознаки складу мали б співпадати. У більшості своїй у частині підкупу так і є. Однак, є виняток, який стосується такої форми об'єктивної сторони підкупу, як «прохання надати неправомірну вигоду». Якщо для тих складів корупційних кримінальних правопорушень, в яких спеціальним суб'єктом є службова особа, яка діє у сфері публічних відносин та працівник підприємства, установи чи організації, «прохання надати неправомірну вигоду» виступає формою об'єктивної сторони пасивного підкупу (ст. 368 та ст. 354 КК України), то для інших складів, які стосуються службових осіб юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги (ст. 368³ та ст. 368⁴ КК України) – така форма є ознакою активного підкупу. Цей феномен не піддається поясненню і правильним буде, напевно, підтримати висловлені у літературі пропозиції про виключення ознаки «прохання» зі складів активного підкупу.

Кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади корупційних кримінальних правопорушень. Наступним засобом диференціації кримінальної відповідальності, який досить активно використовує законодавець щодо корупційних кримінальних правопорушень – це кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки і конструювання за їх допомогою відповідних складів кримінальних правопорушень. Судова практика має безліч прикладів, у яких корупційні кримінальні правопорушення кваліфіковано за тими частинами статей Особливої частини КК України, які передбачають такі склади. В окремих випадках правова дискусія у справі розгортається навколо питань саме кваліфікованого складу кримінального правопорушення. Так, наприклад, вироком апеляційного суду

скасовано виправдувальний вирок щодо начальника районного відділу виконавчої служби та засуджено його за ч. 3 ст. 368 КК. У касаційній скарзі засуджений стверджував, що він не є суб'єктом указанного злочину, оскільки діяв як фізична особа і до його повноважень не належало вирішення питання щодо стягнення заборгованості у виконавчому провадженні.

Верховний Суд констатував, що дії начальника районного відділу виконавчої служби, який одержав неправомірну вигоду від боржника у виконавчому провадженні, що перебувало на виконанні очолюваного ним відділу, за нестягнення з останнього заборгованості, утворюють склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК, а сам він є суб'єктом цього кримінального правопорушення, оскільки має статус державного службовця категорії «Б» (службова особа, яка займає відповідальне становище), який відповідно до ст. 74 Закону «Про виконавче провадження» наділений повноваженнями щодо витребування виконавчого провадження для перевірки, передання його іншому державному виконавцю, прийняття до свого провадження [122].

Ще одним прикладом з практики, який наочно ілюструє важливість чіткого розуміння змісту кваліфікуючих ознак у складах корупційних кримінальних правопорушень, є такий випадок: особу визнано винуватою у пропозиції та наданні начальнику районного відділу поліції, який, у розумінні п. 2 примітки до ст. 368 КК був службовою особою і займав відповідальне становище, неправомірної вимоги за не притягнення її до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 246 КК та повернення вилученого в неї автомобіля з дровами, здобутими внаслідок незаконної порубки дерев. У касаційній скарзі захисник стверджував, що дії підзахисної особи не підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 369 КК, оскільки начальник районного відділу поліції не підпадає під жодну з категорій, визначених п. 2 примітки ст. 368 КК, а саме не є: службовою особою, зазначеною в п. 1 примітки ст. 364 цього Кодексу, посада якої згідно зі ст. 6 Закону «Про державну службу» належить до категорії «Б»; суддею; прокурором; слідчим чи дізнавачем; керівником чи заступником керівника

органу державної влади, органу місцевого самоврядування, так само як і їхнього структурного підрозділу чи одиниці.

Верховний Суд зазначив про помилковість такої позиції сторони захисту, вказавши, що кримінальна відповідальність за порушення заборони отримання службовою особою, яка займає відповідальне становище, будь-якої неправомірної винагороди у зв'язку зі здійсненням своїх службових повноважень, настає в тому разі, коли особа, яка надає неправомірну вигоду, усвідомлює, що надає її саме такій особі й у зв'язку з можливостями її посади, а особа, яка одержує неправомірну винагороду, розуміє значущість займаної нею посади, її статусність та можливості. При встановленні кримінальної відповідальності за пропозицію чи обіцянку службовій особі, яка займає відповідальне становище, надати неправомірну вигоду враховується також вагомість цієї посади у розумінні особою, яка надає неправомірну вигоду, мета, яку переслідує остання, та її впевненість у тому, що цю мету буде досягнуто завдяки можливостям посади, яку обіймає особа, що отримує неправомірну вигоду.

У цьому кримінальному провадженні особа надала неправомірну вигоду начальнику районного відділу поліції за вжиття заходів щодо непричеплення її до кримінальної відповідальності та за повернення вилученого майна саме у зв'язку з перебуванням його на вказаній посаді, а тому дії особи підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 369 КК [114].

Натомість у іншій справі, вироком суду першої інстанції завідувача державної лікарні ветеринарної медицини визнано невинуватим за ч. 3 ст. 368 КК та виправдано на підставі п. 1 ч. 1 ст. 373 КПК у зв'язку з недоведеністю вчинення ним кримінального правопорушення. Виправдовуючи завідувача державної лікарні ветеринарної медицини, суд першої інстанції вказав, що він не є службовою особою, яка займає відповідальне становище, а отже суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК. Апеляційний суд, погодившись, зокрема, і з таким аргументом, залишив вирок суду першої інстанції без змін. У касаційній скарзі, прокурор, крім іншого, вказав на необґрунтованість

висновку суду першої інстанції про те, що завідувач державної лікарні ветеринарної медицини не є суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК. Верховний Суд, проаналізувавши вимоги нормативно-правових актів, а також посадову інструкцію завідувача державної лікарні ветеринарної медицини, погодився з рішенням судів першої та апеляційної інстанцій і дійшов висновку, що завідувач державної лікарні ветеринарної медицини, хоч і є службовою особою як керівник структурного підрозділу державної установи, однак не є службовою особою, яка займає відповідальне становище з урахуванням положень п. 2 примітки ст. 368 КК [124].

Детальний аналіз кваліфікуючих ознак стосовно корупційних кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, провів О.К. Марін. Автор, зокрема відзначив, що найбільш поширеною кваліфікуючою ознакою відповідних посягань, є вчинення їх повторно (у XVII Розділі Особливої частини КК України використано у 8 статтях); ознаки «тяжкі наслідки» та «за попередньою змовою групою осіб» (використано, відповідно, у 6 статтях); «поєднане з вимаганням неправомірної вигоди» (у 4-х статтях) та «організованою групою» (у 3-х статтях). Інші кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки є унікальними в використанні по одному разу [81, с.229-230]. Варто в цілому погодитись із зробленим автором висновками, які впливають з аналізу системи кваліфікуючих ознак корупційних кримінальних правопорушень, визначених у розділі XVII Особливої частини. Однак уваги іншим видам корупційних злочинів у цитованій роботі уваги приділено не було.

Варто зазначити, що в «умовно» корупційних кримінальних правопорушеннях, які відповідно до положень примітки до ст. 45 КК визнаються такими лише у разі вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем, використання цього способу вчинення правопорушення і є кваліфікуючою ознакою. Виняток становить лише кримінальне

правопорушення, передбачене ст. 357 КК України, в якому заволодіння офіційними документами шляхом зловживання особи своїм службовим становищем є конститутивною ознакою основного складу кримінального правопорушення.

Якщо проаналізувати, які кваліфікуючі ознаки використовує законодавець для диференціації кримінальної відповідальності за ці правопорушення, варто нагадати, що виокремлені вони здебільшого за ознакою предмета незаконного заволодіння, тому типовим є використання як кваліфікуючих характеристик цього предмета: для ст. 191 КК – розміри вартості чужого майна; для ст. 308 КК – розмір наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; для ст. 312 КК – розмір прекурсорів; для ст. 357 КК – види документів тощо. У цих нормах законодавець, на відміну від положень Розділу XVII Особливої частини КК України як кваліфікуючу ознаку використовує «умови особливого періоду» (ст. 410 КК) та «умови воєнного стану» (ст. ст. 191 та 410 КК). Крім того поширеним є також використання як кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак форми множинності (повторність) та форми співучасті у кримінальному правопорушенні (за попередньою змовою групою осіб та організованою групою).

Специфікою кримінальних правопорушень, виокремлених законодавцем як «умовно» корупційні, є можливість їх вчинення іншими способами (розбій, застосування насильства різного ступеня інтенсивності тощо). У зв'язку із цим виникає питання можливості поєднання у одній події кримінального правопорушення декількох способів його вчинення. Не вдаючись до деталей такого поєднання, відзначимо, що видається таке сполучення не видається можливим, адже використання одного способу вчинення кримінального правопорушення, наприклад, вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я (ч.3 ст. 312 КК), здається, виключає зловживання службовим становищем.

Звісно, що такий побіжний аналіз використання цього засобу диференціації кримінальної відповідальності має постановочний характер і покликаний швидше поставити проблему, ніж її вирішити у цьому науковому дослідженні. Загальною тенденцією використання кваліфікуючих ознак вдало підмітила Л.В. Павлик, зазначаючи, що законодавець не дотримується правил законодавчої техніки та правил диференціації при конструюванні основних та кваліфікованих складів злочинів. Санкції, передбачені за порушення кримінально-правової заборони у деяких випадках є вже надто невідповідними ступеню і характеру суспільної небезпеки окремих злочинів. Очевидно необхідно чітко визначити у Загальній частині перелік кваліфікуючих ознак відповідно до зростання їх впливу на ступінь суспільної небезпеки, а також розробити та законодавчо регламентувати правила встановлення обсягу покарання за основні та кваліфіковані склади злочинів. Також необхідно на законодавчому рівні розробити та закріпити у Загальній частині КК України роз'яснення окремих кримінально-правових понять [105, с.308].

Склади корупційних кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах. Наступний засіб диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення – конструювання складів кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах – певним чином подібний до попереднього. Спеціальна норма у кримінальному праві - це охоронна (заборонна) кримінально-правова норма, яка є похідною від загальної та виокремлюється в результаті диференціації кримінальної відповідальності з метою зміни способу, а в окремих випадках і зміни меж, регулювання певного виду суспільних відносин [138, с.88].

Конструювання спеціальних норм, за загальним правилом, відбувається шляхом додавання до ознак складу кримінального правопорушення, закріпленого у загальній нормі, додаткових ознак, які настільки змінюють ступінь та характер суспільної небезпечності посягання, що такі зміни

заслужують на відображення нової норми у самостійній статті Особливої частини КК України (цей факт відрізняє процес створення спеціальної норми від конструювання кваліфікованого складу). Інколи ця додаткова ознака настільки змінює природу посягання, що законодавець вимушено закріплює нову статтю у іншому розділі КК України, оскільки змінюється родовий об'єкт кримінально-правової охорони. Інколи, родовий об'єкт не змінюється, але змінюється правова природа посягання.

Так, у науці кримінального права ні в кого не викликає сумніву теза про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366 КК «Службове підроблення» є різновидом службового зловживання. Однак, використання законодавцем конкретизованого способу вчинення кримінального правопорушення та його предмету не дає самому ж законодавцеві віднести службове підроблення до корупційних кримінальних правопорушень.

Натомість використання зловживання службовим становищем для заволодіння різноманітними предметами (чужим майном, вогнепальною зброєю, бойовими припасами, наркотичними засобами, офіційними документами тощо) змінює родовий об'єкт посягання і відповідні спеціальні норми розташовуються законодавцем у інших, ніж Розділ XVII розділах Особливої частини. При цьому варто бути уважним до обставин вчиненого, які фактично перетворюють загальнокримінальне правопорушення на корупційне. Ці обставини відображаються у юридичному складі правопорушення посиленням, здебільшого, на зловживання службовим становищем. У випадку, коли використання формально службовою особою такого становища при вчиненні кримінального правопорушення немає – немає підстав стверджувати наявність складу корупційного кримінального правопорушення, що закріплений у спеціальній кримінально-правовій нормі.

Так, органом досудового розслідування слідчий обвинувачувався у тому, що він, зловживаючи своїм службовим становищем, у ході обшуку домоволодіння особи віднайшов належні власнику житла скретч-картки на бензин, загальною вартістю 765 грн, якими безпідставно заволодів. ВАКС

визнав слідчого невинуватим за ч. 2 ст. 191 КК і виправдав на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК у зв'язку з недоведеністю наявності в його діях складу цього кримінального правопорушення. АП ВАКС скасувала цей вирок і ухвалила свій, яким засудила слідчого за ч. 1 ст. 185 КК.

Верховний Суд погодився з рішенням суду апеляційної інстанції, зазначивши, що зловживання службовим становищем характеризує спосіб вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК, і полягає у будь-якому умисному, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи використанні службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. Протиправне вилучення чужого майна вчинене службовою особою, яка під час заволодіння таким майном не використовувала своє службове становище, а за родом своєї діяльності лише мала доступ до цього майна, необхідно розглядати як крадіжку. Обставини, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, створюють умови для його вчинення (перебування в певному місці в певний час, відсутність свідків тощо), не можна ототожнювати з умисним використанням службового становища як способом вчинення кримінального правопорушення, що в свою чергу, є обов'язковою складовою диспозиції ч. 2 ст. 191 КК [117].

Із конструюванням спеціальних кримінально-правових норм пов'язані і основні дискусії щодо правильності обраної законодавцем форми визначення поняття «корупційне кримінальне правопорушення», і наповнення цього поняття реальним змістом. Якщо вважати критерієм віднесення кримінального правопорушення до корупційного вчинення діяння із використанням/зловживанням службового становища, тоді кількість корупційних кримінальних правопорушень, визначених у Особливій частині КК України буде істотно більшим за тих, що визначені у примітці до ст. 45 КК України. У цьому контексті важливими видаються міркування К.Г. Бикова стосовно того, що незважаючи на різну законодавчу конструкцію, ознака «зловживання службовим становищем» використовується у тексті

кримінального закону стосовно значно більшої кількості складів злочинів, ніж сьогодні існує тих, що визнані корупційними: 1) вчинені службовою особою за використанням службового становища (ч.3 ст. 176, ч.3 ст. 177, ч.3 ст. 206-2, ч.3 ст. 229, ч.2 ст. 248, ч.5 ст. 298, ч.3 ст. 298-1, ч.2 ст. 447 КК України); 2) шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч.2 ст. 191, ч.2 ст. 313, ч.2 ст. 320); 3) шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем (ч.2 ст. 262, ч.2 ст. 308, ч.2 ст. 312 КК України); 4) шляхом ... зловживання особи своїм службовим становищем (ч.1 ст. 357 КК України); 5) службовою особою із зловживанням службовим становищем (ч.2 ст. 410 КК України). І, безумовно, зловживанням службовим становищем характеризуються і протиправні посягання, що передбачають суб'єктом складу простого, кваліфікованого або особливо кваліфікованого злочину службову особу: ч.1 ст. 132, ч.2 ст. 149, ч.3 ст. 157, ч.4 ст. 158, ч.2 ст. 158-2, ч.2 ст. 159, ч.2 ст. 161, ч.2 ст. 162, ч.2 ст. 163 ... КК України [21, с.177].

Таким чином, використання такого засобу диференціації кримінальної відповідальності, як конструювання складів кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах, потребує більш ретельного аналізу, що повинно стати предметом самостійного наукового дослідження.

Тим більше, що цей засіб диференціації кримінальної відповідальності зазначає серйозної критики з боку вчених та практиків. Н. О. Антонюк з цього приводу зазначає, що захоплення ідеями посилення кримінально-правової охорони окремих категорій осіб часто призводить до невинновданого збільшення обсягу положень, які покликані забезпечувати цю охорону. Так, наприклад, сумнівною є потреба виділення низки спеціальних норм, що передбачають відповідальність за посягання на життя, здоров'я чи власність спеціальних видів потерпілих. Очевидно, що така диференціація є шкідливою з огляду на такі причини: 1) названі діяння все одно знаходяться в межах дії КК України зі співмірною суворістю; 2) часто нові норми містять лише простий склад злочину (наприклад, захоплення журналіста як заручника, усі спеціальні види посягання на життя), що у порівнянні із загальною нормою (яка

містить прості і кваліфікуючі ознаки) звужує можливість більш точного потенційного реагування держави на злочин і переносить акцент на індивідуалізацію відповідальності, розширюючи таким чином судову дискрецію; 3) доповнення КК України такими статтями створює враження в середовищі не юристів, ніби раніше ці діяння не були кримінально караними, що спотворює розуміння кримінального закону в частині його правової визначеності (громадяни не завжди усвідомлюють те, що абстрактна норма охоплює собою множину конкретних посягань) [12, с. 13-14].

Складені склади корупційних кримінальних правопорушень у нормах про ціле. Щодо конструювання норм про ціле, то опис використання законодавцем цього засобу диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, напряму залежить від розуміння такого виду конкуренції кримінально-правових норм, як конкуренція частини і цілого. На цьому етапі дослідження, достатньо обґрунтованою видається позиція, висловлена О.В. Ус, яка зазначила, що дослідження кримінально-правової літератури та приписів КК дає підставу виділити такі види (форми) конкуренції кримінально-правових норм, частини та цілого (норми-частини та норми-цілого): 1) конкуренція кримінально-правових норм, що передбачають склад одиничного простого та одиничного ускладненого складного (складеного) злочинів. Така конкуренція виникає у разі зіткнення одиничного простого та одиничного ускладненого складного (складеного) злочину, коли одне діяння (одиничний простий злочин) є відповідно до закону обов'язковою чи кваліфікуючою ознакою іншого ускладненого складного (складеного) злочину...; 2) конкуренція кримінально-правових норм, частини і цілого (норми-частини та норми-цілого), що передбачають характеристику діяння конкретного співучасника та відповідальність за так звані «спеціальні види діянь співучасників», що криміналізовані в окремих кримінально-правових нормах...; 3) конкуренція норм, що передбачають закінчений злочин з матеріальним складом та закінчений злочин з формальним (усіченим) складом [148, с.111-113].

Так, наприклад, відповідно до наведеного підходу, нормою-цілим буде передбачене ч.2 ст. 191 КК привласнення чужого майна шляхом зловживання службовим становищем. А нормами-частинами, наявності всіх інших необхідних ознак: ч.1 ст. 191 КК та ч.1 ст. 364 КК України. У разі відсутності у фактичному складі вчиненого хоча б одного з наведених юридичних складів – загальний склад корупційного правопорушення буде відсутній. Так,

Директора комунального підприємства засуджено за ч. 2 ст. 191, ч. 1 ст. 366 КК за те, що він, для підтвердження законних підстав невиходу на роботу отримав у невстановленої особи підроблений листок непрацездатності. Зловживаючи своїм службовим становищем, він виготовив заяву-розрахунок лікарняних та окремих виплат потерпілим на виробництві, на підставі якої отримав кошти Фонду соціального страхування України. Апеляційний суд вирок скасував, а кримінальне провадження закрит, на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК, вказавши, що обвинувачений як керівник підприємства не був розпорядником коштів цього Фонду, а тому не міг використати своє службове становище для заволодіння ними. Верховний Суд не погодився з такою позицією апеляційного суду та зазначив, що системне тлумачення статей 18, 364, 365, 191 КК свідчить про те, що заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має місце тоді, коли службова особа незаконно обертає чуже майно на свою користь чи користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище. Його особливістю є те, що, на відміну від привласнення чи розтрати, предметом заволодіння чужим майном шляхом службового зловживання може бути і майно, яке безпосередньо не було ввірене винному чи не перебувало в його віданні. У зазначений спосіб винний може заволодіти майном, щодо якого в силу своєї посади він наділений правомочністю управління чи розпорядження через інших осіб. Тобто він має певні владні повноваження щодо впливу на осіб, яким це майно ввірене чи у віданні яких перебуває [116].

Можна змодельовати й інші приклади використання конструювання складених складів злочинів, які відображаються у нормі-цілому для

диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Звільнення від кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення при позитивній посткримінальній поведінці (склад підстави). Конструювання спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці законодавець також використовує як засіб диференціації кримінальної відповідальності. Ми підтримуємо позицію тих вчених (Н.О. Антонюк, Р.А. Бориславський), які розглядають звільнення від кримінальної відповідальності засобом диференціації кримінальної відповідальності. І якщо щодо загальних підстав звільнення, які закріплено у Загальній частині КК України, щодо корупційних кримінальних правопорушень, встановлено істотні обмеження, то – спеціальні підстави – визначені у ч.5 ст. 354 КК України застосовуються без таких. Оновлена заохочувальна норма, прийняття якої означає, мабуть, бажану уніфікацію спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за окремі корупційні злочини, є обов'язковою до застосування у випадку виконання всіх вказаних у ній умов. Узагалі застосування заохочувальних норм про звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених Особливою частиною КК, не пов'язується з реалізацією дискреційних повноважень суду. Вважається, що норми, які покладають обов'язок заохочення, мають більшу спонукальну силу, ніж норми, які уповноважують на заохочення. Така своєрідна «гарантія» звільнення від кримінальної відповідальності за злочин в обмін на позитивну посткримінальну поведінку винного в юридичній літературі оцінюється здебільшого схвально [45, с.218].

Звісно, й щодо цієї норми висловлюються певні зауваження. Однак, на увагу заслуговує і така цікава пропозиція, суть якої зводиться до зміни характеру цієї підстави зі спеціальної до загальної. Так, А.В. Боровик висвітлив триєдину сутність підстав спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини (нормативна, фактична та

процесуальна). Саме одночасна наявність усіх цих складників є необхідним для застосування звільнення від кримінальної відповідальності: - нормативною підставою є наявність у КК України ч.5 ст. 354, де міститься ця заохочувальна норма кримінального права; - фактичною підставою є наявність у сукупності передбачених ч.5 ст. 354 КК України умов для звільнення від кримінальної відповідальності: 1) після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди; 2) до отримання з інших джерел інформації про цей злочин відповідним органом; 3) добровільність заяви про злочин; 4) активне сприяння розкриттю злочину; - процесуальною підставою є норми законодавства, зокрема, КПК України, які визначають порядок звільнення від кримінальної відповідальності [25, с. 189-190].

У підсумку свого дослідження автор запропонував викласти ст.44 КК у новій редакції, де передбачити можливість звільнення від кримінальної відповідальності за корупційний злочин та визначив у примітці запропонованої ним редакції до ст. 44 умови такого звільнення: «Особа, яка вперше вчинила корупційний злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, добровільно заявила про те, що сталося, такому органу й активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду, якщо фактично вчинене нею не містить склад іншого злочину. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо корупційний злочин був вчинений щодо осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу» [25, с.199-200]. Звісно, наведену пропозицію не можна визнати бездоганною, однак вона є досить оригінальною.

Висвітлено триєдину сутність підстав спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини (нормативна, фактична та процесуальна). Саме одночасна наявність усіх цих складників є необхідним для застосування звільнення від кримінальної відповідальності: -

нормативною підставою є наявність у КК України ч.5 ст. 354, де міститься ця заохочувальна норма кримінального права; - фактичною підставою є наявність у сукупності передбачених ч.5 ст. 354 КК України умов для звільнення від кримінальної відповідальності: 1) після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди; 2) до отримання з інших джерел інформації про цей злочин відповідним органом; 3) добровільність заяви про злочин; 4) активне сприяння розкриттю злочину; - процесуальною підставою є норми законодавства, зокрема, КПК України, які визначають порядок звільнення від кримінальної відповідальності [25, с. 189-190].

Наведений вище аналіз використання різноманітних засобів диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для Особливої частини КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень дав можливість скласти більш-менш цілісну картину цього явища. Використання законодавцем таких засобів може бути ефективним інструментом лише за умови урахування системних зв'язків кримінально-правових норм, у які відбувається втручання та збалансованості й адекватності відповідної диференціації. Проведене дослідження стане фундаментом для вироблення пропозицій з удосконалення використання відповідних засобів для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Висновки до розділу 3.

Визначення поняття корупційного кримінального правопорушення законодавець розмістив у Загальній частині кримінального закону, однак фактичним змістом воно наповнюється виключно із урахуванням ознак складів тих правопорушень, які входять до змісту та обсягу цього поняття. У роботі зосереджено увагу на тих положеннях КК України, які:

- а) передбачені в Особливій частині КК;

б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують);

в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності.

Саме у дисертації пропонується розуміти відповідні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які визначаються у Особливій частині КК України.

Аналіз наявних у доктрині кримінального права позицій та чинного кримінального законодавства привів до висновку про те, що засобами диференціації кримінальної відповідальності, які визначені у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, ми пропонуємо вважати:

- 1) суміжні склади кримінальних правопорушень;
- 2) кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень;
- 3) склади кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах;
- 4) складені склади кримінальних правопорушень у нормах про ціле;
- 5) спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці (їх юридичні склади).

У дисертації структуровано матеріал відповідно до тих засобів диференціації, що були виокремлені та описані у попередніх частинах роботи.

У роботі констатовано, що корупційними кримінальними правопорушеннями є правопорушення трьох видів: 1) зловживання можливостями спеціальним суб'єктом; 2) одержання, прийняття пропозиції/обіцянки таким суб'єктом неправомірної вигоди (пасивний підкуп) та 3) надання, пропозиція/обіцянка спеціальному суб'єкту неправомірної вигоди (активний підкуп).

Використання ознак спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення як розмежувальної ознаки суміжних складів є похідним від змістовної потреби розмежування відповідних сфер, де можуть вчинятися корупційні кримінальні правопорушення. Розмежувати ці сфери: публічна та приватна, публічні послуги, можна декількома способами: 1) вказати місце виконання функцій (юридична особа приватного права чи державне або комунальне підприємство, наприклад); 2) вказати на функції, які виконує особа, яка вчиняє, зокрема, зловживання повноваженнями (надання послуг арбітражного керуючого, наприклад); 3) або шляхом поєднання вказівок на місце здійснення повноважень та їх характер. Але цілком не припустимим є використання для визначення різних спеціальних суб'єктів різних способів вказівки на сферу їх функціонування.

Проведений у дисертації аналіз використання різноманітних засобів диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для Особливої частини КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень дав можливість скласти більш-менш цілісну картину цього явища. Використання законодавцем таких засобів може бути ефективним інструментом лише за умови урахування системних зв'язків кримінально-правових норм, у які відбувається втручання та збалансованості й адекватності відповідної диференціації. Проведене дослідження стане фундаментом для вироблення пропозицій з удосконалення використання відповідних засобів для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

ВИСНОВКИ

Актуальність теми дисертації, відображена у вступі до роботи, підтвердилась у ході дослідження. Комплексний підхід до висвітлення об'єкта та предмета дисертації, використання системи традиційних для кримінального права методів творчого пошуку дали можливість виконати завдання та мету дисертації.

1) З'ясувавши стан дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення у сучасній науковій літературі, у дисертації зроблено висновки, що аналіз відповідних наукових робіт дав можливість констатувати, що відносно жодного питання, яке охоплюється предметом цієї дисертації немає єдності та однастайності позицій українських вчених.

При цьому варто відмітити, що

а) такі питання, як поняття диференціації кримінальної відповідальності, ознаки такої юридично значимої діяльності законодавця, поняття корупційного кримінального правопорушення, висвітлені у спеціальній літературі із достатньою повнотою. Це не означає, що зміст цих понять всі автори розуміють та трактують однаково, однак це дає дослідникам наступного покоління міцну теоретичну базу для власних висновків та пропозицій;

б) менш дослідженими, як видається, є проблеми, які відображають детермінанти диференціації кримінальної відповідальності, її соціально-правові чинники. Немає єдності позицій вчених у частині виокремлення системи засобів диференціації кримінальної відповідальності та їх класифікації. Це достатньо широке поле для нових досліджень та перевірки загальнотеоретичних висновків на практиці їх застосування щодо конкретної групи кримінальних правопорушень;

в) найбільшою прогалиною у частині наукового опрацювання проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення,

як впливає з аналізу спеціальних фахових джерел, є осмислення значення виокремлення у кримінальному законі конкретного виду правопорушень для застосування інших засобів диференціації кримінальної відповідальності, багатосаровість її проведення та колізії й прогалини, які у зв'язку із цим виникають.

Такий стан дослідження розглядуваної проблеми у спеціальній літературі обумовлює необхідність забезпечення комплексного підходу до її (проблеми) розв'язання.

2) Розкриття поняття корупційних правопорушень за українським законодавством та кримінальним правом передбачало розгляд його у декількох аспектах. Насамперед варто враховувати, що це поняття як нормативно визначена конструкція з'явилася у КК України лише у 2014 році і неодноразово зазнавало змін.

Є два основних вектори, на які спрямовані наукові результати висвітлених у спеціальній літературі досліджень поняття: 1) доповнення, розширення переліку визначених у примітці до ст. 45 переліку корупційних кримінальних правопорушень; 2) скорочення, звуження такого переліку. При цьому очевидним є те, що перелік корупційних кримінальних правопорушень, а він виступає у даному випадку обсягом поняття «корупційне кримінальне правопорушення», безпосередньо залежить від змісту цього поняття. Тому, який би спосіб не обрав законодавець зараз і потім, основний фокус уваги дослідника поняття корупційного кримінального правопорушення повинен бути спрямований на визначення його родових ознак.

При побудові моделі визначення цього базового для дослідження поняття, варто враховувати ознаки корупції, визначені у міжнародно-правових актах та національному регулятивному законодавстві та перелік кримінальних правопорушень, які законодавець відніс до корупційних.

У дисертації пропонується залишити у визначенні відповідного поняття переліку «безумовно корупційних» кримінальних правопорушень, конститутивними ознаками складів яких є ознаки корупційних посягань:

зловживання службовим становищем у широкому сенсі та наявність неправомірно вигоди як мети, предмету чи засобу вчинення правопорушення. Із чинної редакції такого переліку варто виключити ст. 210 КК України. Однак це не означатиме, що діяння, яке підпадає під цю кримінально-правову заборону, не може бути корупційним. Його варто розглядати у контексті другої групи посягань – корупційних «під умовою». Формулюючи визначення цієї групи, видається варто відмовитись від вичерпного переліку, навівши у нормативному положенні ознаки фактичного складу посягання.

Враховуючи наведене у роботі запропоновано абзац перший примітки до ст. 45 у цьому разі міг би бути викладений у такій редакції: «Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу, а також кримінальні правопорушення, передбачені іншими статтями Кодексу, у разі вчинення їх шляхом використання службового становища з метою одержання неправомірної вигоди або надання такої вигоди іншій особі, щоб вона неправомірно використала своє службове становище».

3) Розгляд соціально-правових чинників, що обумовлюють диференціацію кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення у роботі структуровано із урахуванням того, що сама група корупційних кримінальних правопорушень, зазначених у примітці до ст. 45 КК України, є результатом диференціації кримінальної відповідальності, її виокремлення з-поміж інших кримінальних правопорушень. А отже, проблему соціально-правової обґрунтованості диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення видається доцільним розглядати у двох вимірах: зовнішньому та внутрішньому.

Зовнішня площина проблеми – питання про те, які ж соціально-правові чинники вплинули на законодавче рішення виокремити зі всієї маси кримінальних правопорушень саме корупційні, визначити їх поняття та

закріпити особливості застосування заходів кримінально-правового впливу до осіб, котрі їх вчинили.

Внутрішня – достатньо велика сукупність корупційних кримінальних правопорушень містить всі можливі елементи диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для будь-якої сукупності кримінальних правопорушень: це й виділення спеціальних кримінально-правових норм, і конструювання суміжних складів, й наявність кваліфікованих та особливо-кваліфікованих складів і, навіть, спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Все це також має свої причини і підпорядковується певним закономірностям.

У роботі зроблено висновок про те, що «зовнішня» диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення має як негативні та позитивні аспекти використання у законотворчій та правозастосовній практиці. Щодо негативних аспектів, видається, що використання «зовнішньої» диференціації – виокремлення певних видів правопорушень з числі інших і встановлення для них специфічних правових режимів державного реагування, повинно бути винятком з правила і використовуватися у дуже обмежених випадках, оскільки може спричинити системну дисфункцію кримінального законодавства. У зв'язку із цим, диференціювати кримінальну відповідальність із використанням формувань груп кримінальних правопорушень, слід особливо обережно.

Поряд із цим, використання цього методу диференціації кримінальної відповідальності має і певні позитивні аспекти: а) підтверджує фокус уваги законодавця на актуальних проблемах, які турбують українське суспільство; б) дає можливість запровадження специфічного правового режиму застосування заходів кримінально-правового впливу у випадку вчинення кримінального правопорушення, включеного у певну групу; в) обмежує суддівський угляд у випадках обрання виду та розміру заходи кримінально-правового впливу, що в умовах тотальної недовіри до суду, є одним з простих виходів з ситуації, що

склалася; г) розширює арсенал засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Щодо «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, їх міжнародно-правова генеза зумовлює перший крок «поділу» корупційних правопорушень на види і полягає у віддиференціюванні трьох груп посягань:

а) використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;

б) прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;

в) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч.1 ст. 3 відповідного Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Наступним кроком «внутрішньої» диференціації є урахування різновидів спеціальних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень та тих сфер суспільних відносин, у яких вони беруть участь та можуть зловживати повноваженнями чи одержувати неправомірну вигоду.

Враховуючи наведене, можна констатувати поділ всіх корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються спеціальними суб'єктами на п'ять груп:

а) ті, які вчиняються службовою особою у розумінні ч.3 ст. 18 КК України – корупційні кримінальні правопорушення, передбачені : ст. ст. 191, 262, 308, 312, 320, 357 КК України;

б) ті, які вчиняються службовою особою у розумінні примітки до ст. 364 КК України – їх перелік визначений безпосередньо у тексті цієї примітки;

в) ті, які вчиняються службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;

г) ті, які вчиняються особами, які займаються професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг;

д) інші, які не належать до перших чотирьох груп – посягання передбачені ст. 354 та ст. 410 КК України. Перше з них стосується працівника підприємства, установи чи організації, а друге – ймовірно військової службової особи.

Причини такої диференціації – у відмінностях відносин, учасниками яких є згадані вище спеціальні суб'єкти.

Іншим проявом аналізованого вище другого кроку «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, є конструювання законодавцем суміжних складів та спеціальних кримінально-правових норм. Так, розглядаючи групу посягань, які полягають у зловживанні службовим становищем, ми зустрічаємося із:

а) суміжними складами, і зі

б) складами, які закріплені у спеціальних нормах.

Обумовленість такого кроку лежить не лише у площині урахування соціальних факторів, які обумовлені специфікою відповідних суспільних відносин, а й правовими чинниками, які прямо впливали із ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, що зобов'язували нашу державу криміналізувати певну поведінку та урахувати відповідні особливості при диференціації кримінальної відповідальності.

Соціально-правовими причинами та умовами конструювання кваліфікований складів корупційних кримінальних правопорушень є наявність у вчинених діяннях обставин, які мають вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого правопорушення не змінюючи при цьому її характер. При цьому також важливо враховувати: одновекторність такого впливу; тісний зв'язок із ознаками основного складу корупційного кримінального правопорушення; можливість виявлення і доказування у процесуальному аспекті; відсутність інших кримінально-правових норм, які можуть бути

використані для адекватного відображення наявного ступеня та характеру суспільної небезпеки вчиненого діяння тощо.

Перед тим, як перейти до розгляду конкретних засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, у роботі розглянуто поняття диференціації кримінальної відповідальності та її ознаки як таке від розуміння точного змісту якого надалі залежатиме й хід наступних досліджень. Констатовано, що ознаками диференціації кримінальної відповідальності є: 1) це діяльність законодавця; 2) спрямованість такої діяльності на досягнення правових підстав практичної реалізації принципів кримінального права (справедливості, індивідуалізації кримінальної відповідальності тощо); 3) результатом такої діяльності, що здійснюється як прояв дійсної на час її проведення кримінально-правової політики, є розподіл, градація кримінальної відповідальності, що виражається у відмінних видах та розмірах заходів кримінально-правового впливу; 4) підставою диференціації кримінальної відповідальності є різний характер і ступінь суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками; 5) диференціація кримінальної відповідальності проводиться у Загальній та Особливій частині КК України із використанням властивих їм засобів.

Таким чином, у цій дисертації ми пропонуємо розуміти диференціацію кримінальної відповідальності як діяльність законодавця, яка провадиться ним з метою забезпечення правових підстав практичної реалізації принципів кримінального права відповідно до дійсної кримінально-правової політики у результаті якої відбувається розподіл, градація кримінальної відповідальності, що виражається у відмінних видах та розмірах заходів кримінально-правового впливу на підставі різного характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінально-протиправного діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками у Загальній та Особливій частині КК України із використанням властивих їм засобів.

4) Визначаючи поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України у роботі враховано, що диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення проводиться законодавцем стосовно саме цього виду злочинності у двох напрямках, векторах, рівнях. Насамперед, йдеться про диференціацію першого рівня, або, якщо використовувати термінологію «напрямів» – *зовнішню* – виокремлення з-поміж всіх кримінальних правопорушень саме корупційних з метою встановлення щодо них специфічного правового режиму реагування держави на їх вчинення. Другий рівень, або *внутрішню* диференціація – застосування доступних та традиційних критеріїв, прийомів та засобів такої діяльності щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Важливим висновком у роботі є те, що *зовнішня* диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, перший рівень їх виокремлення зі всіх інших видів кримінально-протиправних діянь, співвідноситься із класифікацією кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості (ст. 12 КК України) у контексті диференціації кримінальної відповідальності:

- 1) виключають одна одну;
- 2) застосовуються разом;
- 3) не мають впливу одна на одну.

У роботі вперше розкриті ці види співвідношення рівнів диференціації кримінальної відповідальності.

Вибудовуючи систему засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, що передбачені у Загальній частині КК України, у дисертації увага зосереджувалась на тих положеннях КК України, які: а) передбачені у Загальній частині КК; б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують); в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які

охоплюються змістом кримінальної відповідальності або відмови від неї. При цьому під засобами диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК – у цій дисертації розуміємо передбачені у Загальній частині КК України нормативні положення, які відображають обставини, які справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки конкретного посягання (збільшують його або зменшують), визначаючи силу впливу відповідної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності та відмови від притягнення до кримінальної відповідальності.

Враховуючи наведене, зроблено висновок, що засобами диференціації кримінальної відповідальності, які відображено у положеннях Загальної частини КК, є нормативні положення, які передбачають обставини застосування:

- а) загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності;
- б) спеціальних правила призначення покарання;
- в) різновидів звільнення від покарання та його відбування, заміни покарання більш м'яким;
- г) особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх;
- д) зняття та погашення судимості.

5) У роботі запропоновано кримінально-правову характеристику та шляхи удосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Загальної частини КК України.

Враховуючи теоретичну можливість вчинення неповнолітньою особою кримінального правопорушення, яке є корупційним, у роботі зроблено висновок про те, що вчинення неповнолітньою особою корупційного кримінального правопорушення неодмінно тягне за собою застосування до неї положень Розділу XV Загальної частини КК України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», а це означає, що

правові обмеження застосування заохочувальних інститутів кримінального права, визначені у попередніх Розділах Загальної частини КК, не застосовуватимуться. Певні застереження викликає можливість застосування до неповнолітнього корупціонера інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Враховуючи, що диспозиція ч. 1 ст. 104 КК України є відсильною – вимагає наявності відповідності зі ст. ст. 75-78 КК з урахуванням положень цієї статті, вважаємо, що умови звільнення від відбування покарання з випробуванням як до неповнолітньої особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, так і до повнолітньої – визначаються, насамперед, у ст. ст. 75-78 КК України.

Розглядаючи інститут звільнення від кримінальної відповідальності як один із засобів її диференціації, у дисертації запропоновано збільшити строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, але на один ступінь від того строку, який встановлено у законі для загального поняття кримінального правопорушення певного ступеня тяжкості. Так у ст. 49 КК України варто внести такі зміни: «у п. 3 ч. 1 перед словами «нетяжкого злочину» вставити слова «корупційного кримінального проступку та»; у п. 4 ч. 1 перед словами «тяжкого злочину» вставити слова «корупційного нетяжкого злочину та»; у п. 5 ч. 1 перед словами «особливо тяжкого злочину» вставити слова «корупційного тяжкого злочину та». Щодо особливо тяжкого злочину, у тому числі й корупційного, видається доцільним зберегти наявний строк давності притягнення до відповідальності – п'ятнадцять років, оскільки це досить великий проміжок часу, який дає можливість вжити всіх необхідних заходів забезпечення ефективності кримінального судочинства.

У підсумку розгляду цього аспекту питання, видається достатньо обґрунтованим підхід, відповідно до якого у Загальній частині КК України повинні залишитися загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності із тими умовами, які характерні для певних груп кримінальних правопорушень (умисних чи необережних, їх видів залежно від

ступеня тяжкості, виокремлених у ст. 12 КК України без винятків для певних її видів правопорушень, виокремлених за кримінологічними ознаками). Варто також зберегти так звані спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінки, які визначаються у статтях Особливої частини КК України. Більше того, такий інструмент диференціації кримінальної відповідальності можна використати і для встановлення винятків щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності за те чи інше конкретне правопорушення, у тому числі й корупційне. Такий підхід видається збалансованим: Загальна частина КК встановлює загальні правила щодо певного інституту, а Особлива – відповідні конкретні правила у цьому випадку звільнення від кримінальної відповідальності, або її неможливості.

У дисертації у контексті розгляду спеціальних правил призначення покарання вперше проаналізовано положення нововведеної ст. 69² КК України «Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». Визначено такий диференціювальний «ланцюг» потенційної кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у розглядуваному контексті:

а) відповідно до ст. 69 КК України за наявності необхідних умов в принципі можливе призначення покарання більш м'якого, ніж передбачене законом;

б) у разі застосування цього спеціального правила призначення покарання, не виключається використання інших заохочувальних заходів кримінально-правового впливу (наприклад, звільнення від відбування покарання з випробуванням);

в) відповідно до ч. 1 ст. 69 КК України це спеціальне правило не поширюється на певні види кримінальних правопорушень, у тому числі й корупційні;

г) цей виняток не стосується випадків, коли у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень ... за умови виконання вимог пункту 2 або 2¹ частини четвертої статті 469 Кримінального процесуального кодексу України сторонами укладено угоду про визнання винуватості (ч. ст. 69² КК України);

д) у разі використання такої можливості особа не може бути звільнена від відбування покарання випробуванням на підставі ст. 75 КК України (ч. 2 ст. 69² КК).

Вперше детально проаналізований інститут звільнення від покарання, його відбування або пом'якшення із урахуванням змін, які відбулися наприкінці 2024 року. Констатовано, що у результаті внесених змін, диференціація кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням зберіглася, у той же час, за умови затвердження судом угоди про визнання винуватості, умови такого звільнення для осіб, винних у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, стали більш м'якими, ніж для інших осіб.

Помічено, що крім підстав та умов, визначених у ст. 75 КК України, опосередкованими умовами для звільнення особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, є укладення угоди про визнання винуватості, яка, своєю чергою, може бути укладено: 1) за умови викриття іншої особи у вчиненні будь-якого корупційного чи пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення, якщо така інформація буде підтверджена доказами; 2) за умови повного або часткового відшкодування завданого збитку або заподіяної шкоди (за їх наявності). Якщо ж викривати не буде кого (кримінальне правопорушення вчинене не у співучасті), умовою стає повне відшкодування завданого збитку або заподіяної шкоди (за їх наявності).

Оцінюючи таку ситуацію, відзначимо, що матеріально-правові підстави застосування заходу кримінально-правового впливу на особу, винну у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ч. 3 ст. 3 КК України

повинні визначатися безпосередньо у КК. Перенесення матеріально-правових норм у процесуальне законодавство не виправдане і підлягає виправленню.

Важливими є пропозиції щодо удосконалення положень ст. 81¹ КК України «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби». Доводиться, що особливі умови, на які розрахована ст. 81¹ КК України не повинні стосуватися персоналій та корупційних кримінальних правопорушень, навіть у формі особливо тяжкого корупційного злочину. Враховуючи наведене, вважаємо за доцільне запропонувати виключити з абз. 2 ч. 1 ст. 81¹ КК України слова «або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень» та «а також до засуджених службових осіб, які згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до статті 368 цього Кодексу займали особливо відповідальне становище».

У дисертації підсумовано, що загальні для всіх кримінальних правопорушень засоби диференціації кримінальної відповідальності не повною мірою можуть бути застосовані до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. Їх вчинення виступає «негативною» умовою щодо практично всіх заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, які виступають засобами диференціації відповідальності. Щоправда останні зміни, яких зазнав КК України, засвідчують тенденцію до істотного ускладнення відповідного механізму кримінально-правового регулювання і дещо послаблюють специфічний правовий режим реагування держави на корупційні кримінальні правопорушення.

б) Визначаючи поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України у роботі враховано, що у цій частині дослідження варто зосередитись на тих положеннях КК України, які:

- а) передбачені в Особливій частині КК;
- б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують);

в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності.

Засобами диференціації кримінальної відповідальності, які визначені у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, ми пропонуємо вважати:

- а) суміжні склади кримінальних правопорушень;
- б) кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень;
- в) склади кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах;
- г) складені склади кримінальних правопорушень у нормах про ціле;
- д) склади спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці.

7) У дисертації запропоновано детальну кримінально-правову характеристику засобів диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до положень Особливої частини КК України. Причому це стосується як теоретичного розуміння відповідних проблем кримінального права, так і практики застосування таких засобів у контексті кримінально-правової кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень. Проведений у дисертації аналіз використання різноманітних засобів диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для Особливої частини КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, дав можливість скласти більш-менш цілісну картину цього явища. Використання законодавцем таких засобів може бути ефективним інструментом лише за умови урахування системних зв'язків кримінально-правових норм, у які відбувається втручання та збалансованості й адекватності відповідної диференціації.

Проведене дослідження може стати фундаментом для вироблення пропозицій з удосконалення використання відповідних засобів для

диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д.С. Асистемність кваліфікуючих ознак та викривлена диференціація кримінальної відповідальності за українським законодавством. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 14-18.
2. Акімов М.О. Деякі питання удосконалення кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Діджиталізація і безпека. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Харків, 19 листопада 2020 року*. Харків: Право, 2020. С.10-14.
3. Акімов М.О. Розширення переліку корупційних злочинів у сфері господарської діяльності. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7 грудня 2018 р.* Київ: НАВСУ, 2018. У 2 ч. Ч. 2. С. 17–19.
4. Андрієшин В.В. Кримінальна відповідальність за зловживання службовою особою своїми повноваженнями: теоретико правові та прикладні аспекти: дисертація .. наукового ступеня доктор філософії. 081 Право. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2020. 237 с.
5. Андрушко П. П. Поняття та види диференціації кримінальної відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р.* Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 18-25.
6. Андрушко П.П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ: Атіка, 2012. 332 с.
7. Антонюк Н. О. Засоби диференціації кримінальної відповідальності. URL:

8. Антонюк Н.О. Виділення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 59. Том 2. С.78-82.
9. Антонюк Н.О. Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України: монографія. Київ: Алерта, 2023. 554 с.
10. Антонюк Н.О. Диференціація кримінальної відповідальності у правовому інституті звільнення від кримінальної відповідальності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). Ч.3 №2 С.17. С.16-21.
11. Антонюк Н.О. Диференціація кримінальної відповідальності у правових інститутах звільнення від покарання чи його відбування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №4. С.272-277.
12. Антонюк Н.О. Методологічні засади дослідження диференціації кримінальної відповідальності. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 38. С.9-22.
13. Антонюк Н.О. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Право України*. 2019. № 9. С.196-214.
14. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 208 с.
15. Бантишев О. Ф., Рибачук В. І. Відповідальність за злочини у сфері службової діяльності: Питання кваліфікації злочинів, передбачених Розділом XVII КК України: Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 116 с.
16. Баранець В.А., Школьніков В.І. Законодавча необхідність встановлення справедливої відповідальності за всі види корупційних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 12 грудня 2019 року*. Київ: НАВСУ, 2019. С.24-26.

17. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
18. Баулін Ю.В. Кримінальна відповідальність, яка підлягає диференціації. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозиум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 25-31.
19. Безгінський Б.Г. Поняття «корупційний злочин» у проєкті нового кримінального кодексу України. *Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання. Матеріали міжсвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 18 березня 2021 р.)*. Київ: НАВС, 2021. С. 26-28
20. Березнер В.В. Поняття корупції та система корупційних злочинів: теоретичні підходи і законодавче вирішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 12. Т.2. С.123-128.
21. Биков К.Г. Зловживання владою або службовим становищем як спосіб вчинення корупційних злочинів та окремих склад злочину. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. №2 (16). С.172-183.
22. Биков К.Г. Міжнародно-правові стандарти криміналізації корупційних злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням майном або іншими предметами. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 324-327.
23. Бондаренко О.С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2016. 290 с.
24. Бориславський Р.А. Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України:

Дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 237 с.

25. Боровик А.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Луцьк: Волинь-Поліграф, 2017. 248 с.

26. Боровик А.В. Співвідношення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини в Україні з міжнародно-правовими стандартами. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 10. С. 29-36.

27. Боровик А.В. Юридична колізія при визначенні понять «корупційний злочин» та «корупційне правопорушення» у законодавстві України. *Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 6 грудня 2018*. Київ: АртЕк, 2018. С.186-187.

28. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

29. Бурдін В.М. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні злочини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. №3. С.233-244.

30. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. Київ: Атіка, 2004.

31. Ващук О.В. Аудитор як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення за законодавством України: дисертація ... ступеня доктор філософії. 081 Право. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 239 с.

32. Виговська А.В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 351-357.

33. Вознюк А.А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2(20). С.21-32.

34. Гладкий В.В. Суб'єкт корупційного злочину та його вік. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квітня 2018 р.)* / Жит. нац. агроєкологічний ун-т. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2018. С. 479-482.

35. Гора Р.М. Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків: НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, 2019. 208 с.

36. Горох О.П. Чи є законним звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин? *Судова апеляція*. 2018. №2(51). С.55-66.

37. Горпинюк О.П. Деякі шляхи вдосконалення кримінально-правових норм про корупційні злочини та інші посягання, пов'язані зі службовим зловживанням. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. №2. С.275-282.

38. Грищук В.К. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 66-72.

39. Громко В.Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-

виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 234 с.

40. Данилевський А.О. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань як корупційний злочин. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ 12 вересня 2016 року*. Київ: НАВСУ, 2016 С.172-174.

41. Дорохіна Ю.А., Мороз І.О. Корупція та корупційні злочини в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2019. Том 30(69). №3. С.95-100.

42. Дорош А.О. Проблеми визначення корупційного злочину. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Правовий статус Національної поліції України: історія, сьогодення, перспективи розвитку*. Харків, 2019. С.32-35.

43. Дудоров О.О. Криміналізація. Велика українська юридична енциклопедія. У двадцяти томах. Том 17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С.459-462.

44. Дудоров О.О. Про законодавче втілення ідеї диференціації кримінальної відповідальності за службові злочини в публічній та приватній сферах. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2015. С.247-252.

45. Дудоров О.О. Ризак Я.В. Деякі міркування про законодавчі новели щодо звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Кримінальне право: традиції та новації: матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса, 9-10 липня 2015 р. Полтава, Харків, 2015*. С.214-224.

46. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Викладач як суб'єкт корупційних злочинів. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1-2. С.108-119.

47. Желік М.Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дисертація ... канд. юрид. наук, 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2018. 258 с.

48. Житний О.О. Клочко А.М. Деякі проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка засуджується за корупційний злочин. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Право*. 2017. Вип. 24. С.111-114.

49. Житний О.О., Терещук С.С. Дискусійні питання кваліфікації посткримінальної поведінки. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Право*. 2019. Вип. 28. С.112-119.

50. Запотоцький А.П., Шармар О.М. Проблемні питання кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Юридична наука*. 2016. №1(55). С.85-92.

51. Захарчук, О. З. Нормативне закріплення корупційних злочинів за законодавством України та їх класифікація. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 813. С. 33-38.

52. Зеленов Г. Напрямки реформування Розділу XVII Особливої частини КК України. *Кримінальна юстиція: quo vadis? V Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (19-20 вересня 2019 року)*. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С.51-54.

53. Зінченко І. О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, вини, призначення покарання.: монографія. Харків: «Фінн», 2008, 336 с.

54. Казначеева Д.В. Особливості застосування умовно-дострокового звільнення за корупційні злочини. *Актуальні проблеми кримінального права і кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*. Харків, 2017. С.84-85.

55. Кваша О. Розгляд окремих корупційних злочинів через призму поняття необхідної співучасті. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1. С. 97-101.
56. Киричко В.М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків: Право, 2013. 424 с.
57. Кісілюк Е.М. Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (31 березня 2017 р.)* Харків: ХНУВС, 2017. С. 95-96.
58. Коваленко В.В. Питання диференціації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 жовтня 2013 року*. Харків: Право, 2013. С.30-35.
59. Колб О.Г., Журавська З.В. Диференціація кримінальної відповідальності. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 123-129.
60. Комар В.В. Поняття та види підкупу за кримінальним законодавством України: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 267 с.
61. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
62. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
63. Конверський А. Є. Логіка. Підручник для студентів юридичних факультетів. 6-те видання. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 424 с.

64. Крайник Г.С. Щодо визнання корупційним злочину, передбаченого ст. 160 Кримінального кодексу України, та удосконалення визначення неправомірної вигоди. *25 років становлення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ: славетна історія та горизонти майбутнього: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 лютого 2020 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2020. С. 194-195.*

65. Крайник Г.С., Заточна В.О. Щодо визнання нецільового використання бюджетних коштів корупційним злочином. *«Young Scientist»* № 10 (74). October, 2019. С. 587-591.

66. Кривенко К. «Відкуп» за корупцію? Чи зможе закон про угоди зі слідством стати інструментом боротьби з корупцією. *Форбс України*. 11.11.2024 р. URL: <https://forbes.ua/money/vidkup-za-koruptsiyu-chi-zmozhe-zakon-pro-ugodi-zi-slidstvom-stati-instrumentom-borotbi-z-koruptsieyu-v-ukraini-rozpovidae-advokat-kostyantyn-krivenko-11112024-24716>

67. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

68. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 304 с.

69. Кримінальний кодекс України. Проект. Контрольний текст станом на 01.08.2024 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення 14.08.2024).

70. Крушинський С.А., Захарчук В.М. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення як елемент диференціації кримінальної відповідальності. *Наукові перспективи*. 2023. № 5(35). С. 619-627.

71. Кузьменко О., Шахворост А. Генеза розвитку відповідальності за корупційні злочини. *Traectoria Nauki. Path of Science*. 2021. Vol. 7 № 6 S.1024-1031.

72. Кустова Т. Сутність та ознаки корупційних злочинів в публічній службі в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4(31). С.98-105.

73. Куц В., Триньова Я. Поняття корупційних злочинів та їх види. *Вісник Національної академії прокуратури*. 2012 №4. С.32-36.

74. Лященко В. Проблеми застосування заохочувальних інститутів кримінального права до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 р.)* / упорядник Р. М. Шехавцов. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С.145-150.

75. Лященко В. Соціально-правова обумовленість диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2023. Вип. 80: ч.2. С.62-69.

76. Лященко В. Суміжні склади корупційних кримінальних правопорушень як засіб диференціації кримінальної відповідальності. *Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція: матеріали IX (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26-27 жовтня 2023 р.)* / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С.158-162.

77. Лященко В.Л. Засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, визначені в Особливій частині КК України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С.135-142.

78. Лященко В.Л. Зміст та обсяг поняття «Корупційне кримінальне правопорушення» у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. Івано-Франківськ: Навчально

науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Збірник наукових статей. 2023. № С.1.62-1.77.

79. Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України. Львів: ЛьвДУВС, 2007. 271 с.

80. Мамченко Н. З закону про звільнення корупціонерів від перспектив в'язниці шляхом угод зі слідством виключили норми про можливість конфіскувати у них майно. Судово-юридична газета. 25.11.2024 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/316491-iz-zakona-ob-osvobozhdenii-korruptsionerov-ot-perspektiv-tyurmy-putem-sdelok-so-sledstviem-isklyuchili-normu-o-vozmozhnosti-konfiskovat-u-nikh-imuschestvo>

81. Марін О. Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг: Навчальний посібник. Київ: Дакор, 2021. 272 с.

82. Марін О. Множинність кримінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 92 с.

83. Марін О.К. Потенційні проблеми застосування норм про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013-2014 років в Україні: матеріали міжнародного симпозиуму 24-25 жовтня 2014 року. Київ, 2014. С.98-102.

84. Марін О.К. Спеціальні види зловживання можливостями спеціального статусу у кримінальному праві України: поняття та система. Вісник Львівського національного університету. Серія юридична. 2021. Вип. 73. С. 140-149.

85. Марін О.К., Ортинський В. Л. Диференціація та уніфікація – два основні вектори розвитку кримінального законодавства. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності*. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С.3-5.

86. Мармура О. З. Ознаки, що кваліфікують злочин: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 280 с.
87. Мармура О. З. Система ознак, що кваліфікують злочин за кримінальним правом України: автореферат дисертації... кандидата юридичних наук. Львів: ЛьВДУВС, 2016. 20 с.
88. Медвецька О. Поняття, ознаки та види корупційних злочинів, їх особливості відповідно до актів міжнародного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. №7. С.42-48.
89. Мезенцева І. Визначення предмета корупційних злочинів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5(38). С. 76-81.
90. Мезенцева І.Є. Міжнародні стандарти норм про корупційні злочини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. №2. С.171-174.
91. Мельник М.І. Корупційні злочини: сутність і поняття. *Право України*. 2000. №11. С.126-130.
92. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ: Юридична думка, 2004. 400 с.
93. Михайленко Д. Звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин у випадку затвердження угоди про визнання вини. *Вісник прокуратури*. 2016. №1 С.33.
94. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: дисертація ... докт. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія: кримінально-виконавче право. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. 532 с.
95. Михайленко Д.Г. Теоретичні аспекти трансформації інституту корупційних злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 338-346.
96. Михайлов М.В. Підкуп у законодавчих конструкціях корупційних кримінальних правопорушень: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2021. 250 с.

97. Навроцький В.О. Диференціація кримінальної відповідальності: забаганка законодавця чи необхідність. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 165-170.

98. Навроцький В.О., Брич Л.П. Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 1. С.

99. Ніколенко Р.О. Кримінально-правова протидія зловживанню повноваженнями особами, які надають публічні послуги: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. 224 с.

100. Огерук І.С. Щодо переліку корупційних злочинів, передбачених кримінальним кодексом України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2019. № 7(19). С.153-159.

101. Однолько І.В. Кримінально-правові форми реагування на вчинення корупційних злочинів. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, Національний авіаційний університет, 28 лютого 2020 р.)* Том 1. Тернопіль: Вектор, 2020. С. 415-417.

102. Оробець К.М. Деякі проблеми криміналізації та декриміналізації корупційних злочинів у контексті аксіологічного підходу. *Порівняльно-аналітичне правознавство*. 2018. №5 С.302-304.

103. Павлик Л.В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки: Автореферат дисертації ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 22 с.

104. Павлик Л.В. Засоби диференціації кримінальної відповідальності, передбачені в Особливій частині КК України. Часопис Академії адвокатури України. 2012. №2.

105. Павлик Л.В. Кваліфікуючі ознаки як засіб диференціації кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. №2. С.303-309.

106. Павлик Л.В. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. №1. С.313-325.

107. Панов М.І. Диференціація кримінальної відповідальності. Велика українська юридична енциклопедія. У двадцяти томах. Том 17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С.152-153.

108. Пасека О.Ф. Окремі проблемні питання, пов'язані із визначенням поняття «корупційні злочини». *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та припинення корупційних проявів. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару. 7 квітня 2017*. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С.158-163.

109. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монографія. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.

110. Політова А.С. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення за новим Законом України «Про запобігання корупції». *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (3 квітня 2015 р., м. Харків)*. Харків: ХНУВС, 2015. С.175-180.

111. Політова А.С. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за корупційні злочини (корупційні правопорушення) за законодавством зарубіжних країн і України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 2(02). С.35-40.

112. Пономаренко В.В. Рівень, структура і динаміка корупційної злочинності в Україні в період 2014-2018 років. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія Право*. 2019. Випуск 34. С. 51-58.

113. Пономаренко Ю.А. Значення системи покарань для диференціації кримінальної відповідальності в санкціях статей Особливої частини КК України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозиум. 11-12 вересня 2009 р.* Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 188-190.

114. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 08.06.2023 у справі № 398/1278/22 (провадження № 51-949км23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111647825>

115. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 11.06.2024 у справі № 359/2636/19 (провадження № 51-7397км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119873523>

116. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.09.2023 у справі № 503/700/21 (провадження № 51-838км23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113560996>

117. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 16.03.2023 у справі № 707/146/17 (провадження № 51-5186км19) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109747678>

118. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 18.10.2022 у справі № 444/930/16 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106869176>

119. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 21.11.2023 у справі № 461/3472/17 (провадження № 51-3166км22) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115168389>

120. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 24.10.2023 у справі № 756/7333/19 (провадження № 51-1134км23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114552466>

121. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 25.05.2023 у справі № 463/4324/18 (провадження № 51-287км23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111192794>

122. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 26.01.2023 у справі № 532/1020/20 (провадження № 51-3103км22)URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686181>

123. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 02.11.2022 у справі № 724/1590/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219632>

124. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 06.07.2022 у справі № 146/1086/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105168210>

125. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23.02.2022 у справі № 154/675/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103986238>

126. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/ea2bc529-35cb-4b98-9387-44ac5d393837 (дата звернення 11.11.2024).

127. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GG3X900A?an=4>.

128. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України щодо ефективності здійснення кримінального провадження та притягнення до відповідальності за корупційні злочини». URL:

blob:https://itd.rada.gov.ua/0b546863-d847-443e-a2f3-6b63237ce374 (дата звернення 06.06.2024 р.)

129. Про боротьбу з корупцією. Закон України № 356/95-ВР від 5.10.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed19951005#Text>

130. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України щодо ефективності здійснення кримінального провадження та притягнення до відповідальності за корупційні злочини. Проект закону № 10100 від 29.09.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42872> (дата звернення 06.06.2024 р.)

131. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

132. Рада повернула норму про конфіскацію майна корупціонерів, які пішли на угоду зі слідством. Укрінформ. 05.12.2024 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3934674-rada-povernula-normu-pro-konfiskaciju-majna-korupcioneriv-aki-pisli-na-ugodu-zi-slidstvom.html>

133. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2.11.2004 року у справі № 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

134. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини КК України. Київ: Алерта, 2012. 160 с.

135. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 168 с.

136. Сень І. З. Поняття спеціальної норми в кримінальному праві України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 32. С.106-110.
137. Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: автореферат дисертації ... кандидата юридичних наук. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2020. 22 с.
138. Сень І.З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: дис. ... канд.юрид.наук. Київ: Інститут держави і права імені В.М.Корецького,2020. 280 с.
139. Сердюк П.П. Диференціація кримінальної відповідальності: проблема вибору концепту. *Форум права*. 2013. № 1. С.882-892.
140. Сімех Р. Поняття корупційного злочину за законодавством України та Федеративної республіки Німеччина (порівняльно-правовий аспект). *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. 2015. № 1. С.161-168.
141. Скулиш В.Є. Співвідношення корупційних проступків та корупційних злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №4. С.214-220.
142. Слуцька Т. І. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері службової діяльності: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2007. 168 с.
143. Сметаніна Н.В. Ціна корупційних злочинів. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. (31 березня 2017 року)*. Харків: ХНУВС, 2017. С. 175-176.
144. Сухонос В.В., Сухонос В.В. Кримінологічний аспект корупційної злочинності. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 9(22). С. 56-60
145. Трепак В. Законодавче визначення поняття «корупційне правопорушення» як потенційне джерело колізій: проблемні питання теорії та практики. *Юридична України*. 2016. №3-4. С.50-57.

146. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми. Львів: видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.
147. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм. JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ. 2019. MAI. С.136-140.
148. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально-правових норм, частини і цілого. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2019. Вип. 55. Том 2. С.110-114.
149. Хавронюк М.І. Визначення корупційних злочинів у КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 8-9 грудня 2022. Київ: НАВСУ, 2022. С.121-125.
150. Хавронюк М.І. Диференціація кримінальної відповідальності або чи не очікує Україну соціальна катастрофа. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 243-248.
151. Хавронюк М.І. Цифри (НЕ) брешуть, або боротьба з корупцією за даними статистики. Центр політико-правових реформ. Київ, 2023. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/strong-tsyfry-ne-breshut-abo-borotba-z-koruptsiyeyu-zadanymy-statystyky-strong/> (дата звернення 07.08. 2023).
152. Хряпінський П.В. Добровільність як обов'язкова ознака позитивної посткримінальної поведінки в приписах Особливої частини Кримінального кодексу України щодо звільнення особи від відповідальності. Право та державне управління. 2016. № 1 (22). С.47-54.
153. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 4 листопада 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.
154. Чернега Ю.О. Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України: дисертація ... канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та

кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 223 с.

155. Шведова Г.Л. Форми реалізації кримінальної відповідальності за корупційні злочини в Україні. *Актуальні проблеми кримінального. Збірник матеріалів науково-практичної конференції (Київ 20 листопада 2020 року)*. Київ: НАВС, 2020. С. 176-178.

156. Шинкарьов Ю.В. Щодо окремих питань звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили корупційні злочини. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Право*. 2016. Вип. 25. С.115-121.

157. Ярмиш Н.М. Щодо відповідності поняттю корупційного правопорушення злочинів, передбачених статтею 45 Кримінального кодексу України. *Юридичний вісник*. 2015. № 3(36). С. 158-162.

158. Ярош В. В. Кримінально-правові санкції за злочини у сфері службової діяльності: дисертація .. канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. 225 с.

159. Яциніна М.-М.С. Диференціація кримінальної відповідальності за службові зловживання за КК України (англ. мовою). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 63. С.173-178.

160. Яциніна М.-М.С. Зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за Кримінальним кодексом України (ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК України): дисертація .. канд. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2021. 252 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лященко В.Л. Зміст та обсяг поняття «Корупційне кримінальне правопорушення» у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. Івано-Франківськ: Навчально науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Збірник наукових статей. 2023. № С.1.62-1.77.

2. Лященко В. Соціально-правова обумовленість диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2023. Вип. 80: ч.2. С.62-69.

3. Лященко В.Л. Засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, визначені в Особливій частині КК України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С.135-142.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Лященко В. Суміжні склади корупційних кримінальних правопорушень як засіб диференціації кримінальної відповідальності. *Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція: матеріали ІХ (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26-27 жовтня 2023 р.)* / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьВДУВС, 2023. С.158-162.

5. Лященко В. Проблеми застосування заохочувальних інститутів кримінального права до осіб, які вчинили корупційні кримінальні

правопорушення. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 р.)* / упорядник Р. М. Шехавцов. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С.145-150.

Засоби загальної частини КК, які використовуються для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення

№	Назва статті КК України	Її нормативні положення із відзначенням положення яке має значення для диференціації кримінальної відповідальності
1.	Стаття 45. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям	Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покалася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Примітка. Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366², 366³ цього Кодексу.
2.	Стаття 46. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим	Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень , кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.
3.	Стаття 47. Звільнення від кримінальної відповідальності у	1. Особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень , кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки

	зв'язку з передачею особи на поруки	дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, та щиро покалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.
4.	Стаття 48. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки	Особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень , кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.
5.	Стаття 69. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом	1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення , кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене <u>статтями 403, 405, 407, 408, 429</u> цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення. У цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в <u>Загальній частині</u> цього Кодексу. За вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір

		якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.
6.	Стаття 69² Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією	1. У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови виконання вимог <u>пункту 2</u> або <u>2¹</u> частини четвертої статті 469 Кримінального процесуального кодексу України сторонами угоди про визнання винуватості може бути узгоджено та судом призначено основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті) <u>Особливої частини</u> цього Кодексу, але не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. 2. У разі призначення покарання відповідно до частини першої цієї статті особа не може бути звільнена від відбування такого покарання з випробуванням на підставі <u>статті 75</u> цього Кодексу.
7.	Стаття 74. Звільнення від покарання та його відбування	4. Особа, яка вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень , кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною.
8.	Стаття 75. Звільнення від відбування покарання з випробуванням	1. Якщо суд, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення , кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене <u>статтями 403, 405, 407, 408, 429</u> цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, катування, передбачене <u>частиною третьою</u> статті 127 цього Кодексу, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без

		відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Обмеження щодо застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачені абзацом першим цієї частини, не застосовуються, якщо суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. 2. Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років або іншого більш м'якого покарання, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.
9.	Стаття 79. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років	1. У разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку.
10.	Стаття 81. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання	3. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: 1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного,

		наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також за необережний тяжкий злочин; 2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний нетяжкий злочин або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисне кримінальне правопорушення і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисне кримінальне правопорушення, за яке вона засуджена до позбавлення волі;
11	Стаття 81 ¹ Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби	Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, передбачене цією статтею, не застосовується до осіб, засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, засуджених за вчинення умисного вбивства двох або більше осіб, або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152-156¹, 258-258⁶, частиною четвертою статті 286¹, статтею 348 цього Кодексу, а також до засуджених службових осіб, які згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до статті 368 цього Кодексу займали особливо відповідальне становище.
12.	Стаття 82. Заміна покарання або його невідбутої частини більш м'яким	4. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можлива після фактичного відбуття засудженим: 1) не менше третини строку покарання, призначеного судом за кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також за необережний тяжкий злочин; 2) не менше половини строку покарання, призначеного судом за корупційний нетяжкий злочин або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували

		транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисне кримінальне правопорушення і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисне кримінальне правопорушення, за яке вона була засуджена до позбавлення волі
13.	Стаття 86. Амністія	4. Особи, визнані винними у вчиненні державної зради, диверсії, корупційних кримінальних правопорушень , кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, вироки стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання, а особи, вироки стосовно яких набрали законної сили, - не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених <u>частиною третьою</u> статті 81 цього Кодексу.
14.	Стаття 87. Помилування	3. Особи, засуджені за вчинення корупційних кримінальних правопорушень , кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених <u>частиною третьою</u> статті 81 цього Кодексу
15.	Стаття 91. Зняття судимості	2. Зняття судимості до закінчення строків, зазначених у <u>статті 89</u> цього Кодексу, не допускається у випадках засудження за умисні тяжкі та особливо тяжкі, а також корупційні кримінальні правопорушення або кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

**Корупційні кримінальні правопорушення
відповідно до примітки до ст. 45**

№	Назва	Диспозиція	Санкція
у разі вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем			
1.	Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	2. Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем	карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб	караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану	караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		5. Дії, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою	караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням

			права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна
2.	Стаття 262. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем	2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також заволодіння предметами, що перелічені в частині першій цієї статті, шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем	караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років
		3. Дії, передбачені частинами першою чи другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою, розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або радіоактивних матеріалів, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я	караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна
3.	Стаття 308. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем	2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або особою, яка раніше вчинила одне із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 306, 307, 310, 311, 312, 314, 317 цього Кодексу, або у великих розмірах, а також заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем	караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна
		3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах, або організованою групою, розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також вимагання цих засобів чи речовин,	караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна

		поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я	
4.	Стаття 312. Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем	2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя або здоров'я, чи з погрозою застосування такого насильства, або у великих розмірах, а також заволодіння прекурсорами шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем	караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах, розбій з метою викрадення прекурсорів, а також їх вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я	караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна
5.	Стаття 313. Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням	2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 312, 314, 315, 317, 318 цього Кодексу, а також заволодіння обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем	караються позбавленням волі на строк від двох до шести років
		3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою або з метою виготовлення особливо небезпечних наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, розбій з метою викрадення обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також його вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я	караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна

6.	Стаття 320. Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів	2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони спричинили нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у великих розмірах, або призвели до викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем	караються штрафом від сімдесяти до ста двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
7.	Стаття 357. Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження	1. Викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем , а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах	караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років
		2. Ті самі дії, якщо вони спричинили порушення роботи підприємства, установи чи організації або вчинені щодо особливо важливих документів, штампів, печаток	караються штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк
		3. Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом	карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк

			до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років
8.	Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем	2. Ті самі дії, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем , або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли істотну шкоду	караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років
		3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану	караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років
		4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, розбій з метою заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими чи іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого	караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років
у будь-якому разі			
9.	Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням	1. Нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах	караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого
		2. Ті самі діяння, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені	караються обмеженням волі на строк від двох

		повторно, або за попередньою змовою групою осіб	до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		Примітка. 1. До бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування. 2. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. 3. Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.	
10.	Стаття 354. Підкуп працівника підприємства, установи чи організації	1. Пропозиція чи обіцянка працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи	караються штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста годин, або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.
		2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб	караються штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк

			до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк
		3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи	караються штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк
		4. Дії, передбачені частиною третьою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднані з вимаганням неправомірної вигоди	караються штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста шістдесяти до двохсот сорока годин, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.
		5. Особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 354 , 368³ , 368⁴ , 369 , 369² цього Кодексу, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона - до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, - добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її	

		пропозицію чи обіцянку. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені по відношенню до осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу. Примітка. 1. Під особою, яка працює на користь підприємства, установи, організації, слід розуміти особу, яка виконує роботу або надає послугу відповідно до договору з таким підприємством, установою, організацією. 2. У цій статті під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав. 3. Під пропозицією у статтях 354, 368, 368³-370 слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою - висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди. 4. Повторним у статтях 354, 368, 368³, 368⁴ і 369 цього Кодексу визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених зазначеними статтями. 5. У статтях 354, 368, 368³ і 368⁴ цього Кодексу під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.	
11.	Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем	1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб	карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти

			неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
		2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки	карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
		Примітка. 1. Службовими особами у статтях 364, 368, 368⁵, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Для цілей статей 364, 368, 368⁵, 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства. 2. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи,	

		уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів. 3. Істотною шкодою у статтях 364, 364¹, 365, 365², 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. 4. Тяжкими наслідками у статтях 364-367 вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.	
12.	Стаття 364¹. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми	1. Зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб	карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років
		2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки	карається штрафом від чотирьох тисяч до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		Примітка. У статтях 364, 364¹, 365², 368, 368³, 368⁴, 369, 369² та 370 цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав	

13.	Стаття 365⁻². Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги	1. Зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем з метою отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб	карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років
		2. Те саме діяння, вчинене стосовно неповнолітньої чи недієздатної особи, особи похилого віку або повторно	карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки	караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох

			років, з конфіскацією майна або без такої
14.	Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою	1. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища	карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі	карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди	карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна
		4. Діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене	карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням

		службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище	права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна
		Примітка. 1. Неправомірною вигодою в значному розмірі вважається вигода, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі - така, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі - така, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. 2. Службовими особами, які займають відповідальне становище, у статтях 368, 368⁵, 369 та 382 цього Кодексу є особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364 цього Кодексу, посади яких згідно із статтею 6 Закону України "Про державну службу" належать до категорії "Б", судді, прокурори, слідчі і дізнавачі, а також інші, крім зазначених у пункті 3 примітки до цієї статті, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. 3. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, у статтях 368, 368⁵, 369 та 382 цього Кодексу є: 1) Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів, Голова та член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова та член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Голова та член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Голова та державний уповноважений Антимонопольного комітету України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник та заступники, Голова та член Центральної виборчої комісії, народні депутати України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Директор Бюро економічної безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Генеральний прокурор, його перші заступники та заступники, Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, його заступники та судді Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступники, Постійний	

		Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступники, радники та помічники Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України; 2) особи, посади яких згідно із статтею 6 Закону України "Про державну службу" належать до категорії "А"; 3) особи, посади яких згідно із статтею 14 Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування" віднесені до першої та другої категорій посад в органах місцевого самоврядування	
15.	Стаття 368³. Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми	1. Пропозиція чи обіцянка службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи	караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк
		2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою	караються штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк
		3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи	караються штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до

			трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років
		4. Дії, передбачені частиною третьою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднані з вимаганням неправомірної вигоди	караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна
16.	Стаття 368⁴. Підкуп особи, яка надає публічні послуги	1. Пропозиція чи обіцянка аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи	караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк
		2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою	караються штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі

			на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк
		3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання аудитором, нотаріусом, приватним виконавцем, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром під час розгляду колективних трудових спорів неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи	караються штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років
		4. Дії, передбачені частиною третьою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднані з вимаганням неправомірної вигоди	караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна
		1. Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи	карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на
17.	Стаття 368⁵. Незаконне збагачення		

			строк до трьох років
		Примітка. 1. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції". 2. Під набуттям активів слід розуміти набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. 3. Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. 4. Під законними доходами особи слід розуміти доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема визначених пунктами 7 і 8 частини першої статті 46 Закону України "Про запобігання корупції". 5. При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження.	
18.	Стаття 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі	1. Пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища	караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк
		2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно	караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років із

			штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з конфіскацією майна або без такої
		3. Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає відповідальне становище, або вчинені за попередньою змовою групою осіб	караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої
		4. Діяння, передбачені частиною першою, другою або третьою цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, або вчинені організованою групою осіб чи її учасником	караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої
19.	Стаття 369². Зловживання впливом	1. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування	караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років
		2. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди	караються штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років

		3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поєднане з вимаганням такої вигоди	караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.
		Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, визначені у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції", а також службові особи, визначені у частині четвертій статті 18 цього Кодексу	

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

полковник поліції

Тарас СОЗАНСЬКИЙ

2024

АКТ

14.10. 2024

Львів

№ 61

Про впровадження результатів дисертації Ляценка Володимира Леонідовича на тему «Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу забезпечення якості освіти та методичної роботи кандидата юридичних наук, доцента Руслана СТРОЦЬКОГО;
- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук майора поліції Людмили ПАВЛИК;
- декана факультету № 1 ІПФНП ЛьвДУВС кандидата юридичних наук, професора підполковника поліції Руслана ШЕХАВЦОВА;
- завідувача кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 ІПФНП ЛьвДУВС кандидата юридичних наук, доцента Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН;
- директора загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до наказу ЛьвДУВС наказу по університету від 16 серпня 2023 року № 270 розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 ІПФНП Львівського державного університету внутрішніх справ Ляценка Володимира Леонідовича на тему «Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення».

Проаналізовано основні результати дисертації Лященко В.Л. зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Лященко В.Л. Суміжні склади корупційних кримінальних правопорушень як засіб диференціації кримінальної відповідальності. // IX (XXII) Львівський форум кримінальної юстиції «Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція»: збірник матеріалів науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2023 року). Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 158–162.

2. Лященко В.Л. Зміст та обсяг поняття «корупційне кримінальне правопорушення» у кримінальному праві України. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Випуск 62. С. 1.62–1.77.

3. Лященко В.Л. Засоби диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, визначені в особливій частині КК України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Збірник наукових статей. Дніпро: «Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара». 2023. Випуск № 5. С.135–142.

4. Лященко В.Л. Соціально-правова обумовленість диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Том 2 № 80 (2023): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право С. 62–69.

5. Лященко В.Л. Проблеми застосування заохочувальних інститутів кримінального права до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: збірник тез Міжнародної науковопрактичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів: 2023. С. 145–150.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Лященко В.Л. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація» та «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів ступенів вищої освіти «бакалавр» та «магістр».

Члени комісії:

Руслан СТРОЦЬКИЙ

Людмила ПАВЛИК

Руслан ШЕХАВЦОВ

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН

Ірина КРАВЕЦЬ